נר שלום

מאה שבעים וחמשה פירושים

חדשים גם ישנים

בביאור דברי חכמים

"אנו עמלים והם עמלים"

בד בבד עם ליקוטי מאמרים

מרבותינו הקדמונים

בחסדי ה' עלי העורך והמלקט

נהוראי בן לאאמו"ר **ראובן הלוי**

פעיה"ק קרתא דשופריא תובב"א

אלול ה'תשפ"ב

אפשר לצלם או להעתיק חלקים לזיכוי
הרבים בלבד, ולא למטרת מסחר

ניתן להשיג:
נהוראי הלוי
טלפון: 058-3288725

פלוים אותן להתפאר
פהקלדה
ועד הדפוס 02-5817352

ספר זה מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה של מורנו ורבינו
ראש הישיבה, אשר נשא את עולם התורה בחשק
ובעוצמה, והיה נשיא מועצת חכמי התורה, זכה וזיכה,
והיה כלול בכל מדה נכונה.
הרביץ תורה לאלפים ולרבבות, בכל הכוחות, העמיד
דורות מבורכים של צדיקים, ועוד הרבה שבחים,
שלמנותם אין אנו יכולים.
יראת ה׳ היא אוצרו

חכם שלום כהן שמו

בנו של המקובל אלוקי, שבנסתר ובנגלה היה בקי
ר׳ אפרים הכהן זכר צדיק וקדוש לברכה

תולה ארץ על בלימה, ימציא לו מנוחה נכונה, תחת כנפי
השכינה, ותהיה נשמתו צרורה בצרור החיים, אמן.

נלב״ע ביום כ״ה לחודש מנחם-אב תשפ״ב

מפתח ענינים

מפתחות

הסכמות

בפתח השער

דברי פתיחה

א. אנו עמלים והם עמלים

מאה שבעים וחמשה פירושים וביאורים, בדברי חכמים "**אנו עמלים והם עמלים**" - חדשים גם ישנים, בעזרת חי העולמים.....א

ב. ליקוט מאמרים בענינים שונים השזורים בתוך כדי החידושים

במעלת **הזריזות**.....ו

במעלת **השמחה בעשיית המצוות ובלימוד התורה**.....יד

במעלת **זיכוי הרבים**.....יז

חשיבות **לימוד תורה לשמה**.....כב

במעלת **החזרה על הלימוד**.....לח

במעלת **לימוד תורה בשבת קודש**.....מד

במעלת **לימוד המוסר**.....מט

במעלת **יראת שמים**.....נז

במעלת **כתיבת חידושי תורה**.....נח

במעלת אמירת דברי תורה בסעודה.....סב
במעלת החזרת הספרים למקומם.....סח
במעלת השאלת ספרי קודש לאחרים.....עא
במעלת לימוד הלכות שבת.....פא
במעלת קריאת שמע בזמנה.....פה
בחשיבות לימוד ההלכה למעשה.....צד
במעלת לימוד כ"ד ספרים (תנ"ך).....צה
במעלת האחדות.....צז
במעלת הלימוד בחברותא.....קיז
במעלת קריאת פיטום הקטורת באופן הראוי.....קלד
במעלת המלמד תורה.....קלז
במעלת לימוד התורה מתוך קדושה וטהרה.....קמה

דברי התעוררות מחכם שלום כהן ר"י פורת יוסף בעיר העתיקה

במעלת חינוך הילדים לתורה ולמצוות.....כד
בחובת קריאת שמע בזמנה.....פז

ענינים שונים

מדוע אין לאדם כנפיים - שו"ת הלכות קטנות.....ה
משל ונמשל במעלת הזריזות.....ח
במעלת כוונה במצוות מספר סדר היום.....לו
אופן צורת הלימוד - ספר סדר היום.....ק

ג. נספחים

נספח א: היאך לפעמים יש שכר מצוה, בזה העולם.....קנט

נספח ב: מדוע שכר מצוה בהאי עלמא ליכא.....קס

נספח ג: היאך ישנם דברים שאוכלים פירותיהן בעולם הזה.....קסב

מכתבי ברכה מאת הרבנים

שליט"א

ניתן לספרנו הראשון שיצא לאור

בשנת תש"פ,

וכעת נשנו הדברים ונוספו חדשים

גם ישנים, עם תוספת מרובה על

העיקר

אחר שנתקבלו הדברים בבי

מדרשא

תהילות לאל שוכן מעונה

בס"ד

ר"ח שבט תש"פ

כבוד הרה"ג **נהוראי הלוי** בן ידידנו הרה"ג ר' **ראובן הלוי** שליט"א

אתא ומתניתא בידיה שלושה קונטרסים, מעדני המועדים, אנו עמלים וליקוטי מאמרים, ושם הספר "**נר לרגלי דברך**" וכתב חדו"ת וטעמים נפלאים בכל ענין ויש בזה זיכוי הרבים בדברי תורה המשובחים ומתחזקים בהם, ולא נצרכא אלא לברכה שיזכה המחבר להמשיך להגדיל תורה ולהאדיר מתוך עושר ונחת

החותם בברכה

משה צדקה

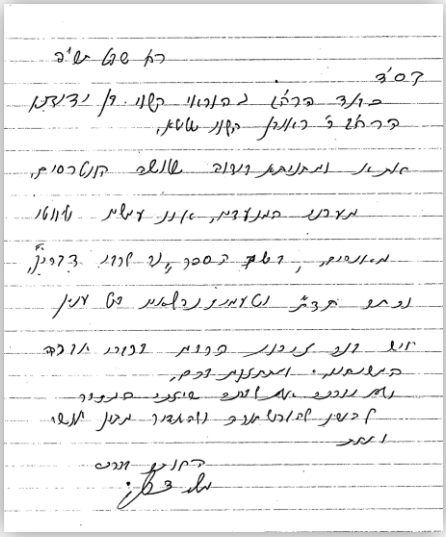

Rabbi Israel Ifrach
The president rabbinical court
Jerusalem

הרב ישראל יפרח שליט"א
ראש אבות בתי הדין
ירושלים

בס"ד ג' טבת התשפ"ה

המלבה

בא אלי האברך החשוב והיקר אב בתורה ורק בשנים, ובידו ומכיר קמאינא שיראתו קודמת לחכמתו, נבון הרב נהוראי הלוי אלישיב, ובידו קונטרס מעדנים בענין החיים וכו', דברים נאים ומעדנים הראויים לעלות על שולחן מלכים מאין מלכי רבנן, דברים דבוקים אל אפנו, וטוב טעם, המחבר הראה את חכמתו וכוחו בהיתרא. במלא אל מ מלה, דבר המורה על חכמתו, כאמור בפרקי אבות גימטריא בן פרפראות לחכמה.

כמו כן ראינו את אמונו בתורה שמצא בספרי ראשונים ואחרונים מראה וחשיבה עשיר פירושים על המאמר "יאלים מעלים בתורה ומקבלים שכר" הצדקה לו שמע"ינ"ו יפוצו המעינות ויעלה מעלה בתורה ויראה ויצבה לעבוד את הרבים עוד בהוצאת קונטרסים וספרים אחרים. אשר ישקו מהם הדרים הבאים לדבר ה'. בענין מברכו שבכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, ודברו הנמאסים והמתוקים יעשו פירות ופירי פירות עד ביאת גואל במהרה אמן.

בכבוד התורה
ישראל

הרב ישראל יפרח
ראב"ד

שבת שלום
לקראת הבחינה
ה' הרחם הנן ובחסדיו יאיר הפלא היבל עוד נזר
ועלי ברכות בי טבת התשפ"ה

אמרי בינה 11, קרית צאנז ירושלים, טל: 02-5386669
11 Imrey Bina st. Kiryat Tzanz Jerusalem, Tel: 02-5386669

הרב צ'ון בוארון
ירושלים עיה"ק
רבי הגדול

יצחק רצאבי ◆ ITZCHAK RETZABI
ראש ביהמ"ד בית הוראה ומכון פעולת צדיק
וראש מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
מרה"ס שלמון עוזך המקסר ח"ת
פסקי מהרי"ץ ו"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח, ועוד

לק"י ו"ק כ"ט טבת תשע"ה

שמח לבי ויגל כבודי לחזות בעלה שלום ונעימים
מתת אלוה נר לרגלי דבריך אשי אם נקי ואלות
רחמים ונעמי שיר הנפש נהוראי הלנו שיר מלוכה
ותלת נרבה, ושמש מנהרו ומאורו מתנים בהרחב
בוטי מעל אמלוי שמ ניון, לילה כיום יאיר כאלם פדוים
ושמיר השב ל בעת פני הנוים מרחלת אוני ומקרבו
בחרי ואמלנים לקרבם נוסמים ובפוקי הפלה עלה
בגנו חלו בלמן הארו מתלת המנש, אני לעלים
ונים לעלים ונשו שמ שמלה מן עלמה בלם לנים
ונמשה כמה מרוהק, מן ישמה ים ינרוש ומשל שלו
שלמה בקשר, ומשל ה בנו יבה

נתנו בן לפעולת צדיק ליד מהרי"ץ כלה יפה

פעולת צדיק ליד מהרי"ץ
הצב"י
יצחק רצאבי
בני-ברק
מאון רבני תימן והפארדס

רח' בירנבוים 13 בני ברק 51647, טלפון 03-6741445 13 BIRNBAUM ST. BNEI BRAK 51647 TEL.
קבלת קהל ושאלות בטלפון בין השעות 2:00-2:30 בצהרים (כולל יום ששי) ו-10:00-10:30 בערב - בל"נ

RABY YAKOV SHIKNAZI
RABBINIC LITERATRE
IN CHARADI COVGRAGATION OF SFARADYI
JERUSALEM

יעקב שכנזי
רב ומו"צ
בעדה החרדית הספרדית
ירושלים

בס"ד

בס"ד צ"ק בסלו תשפ"ב

דברי ברכה

הלה ראיתי עליו לתרופה שכתב הרה"ג מאה"
הרב בהראי הלוי שליט"א ונקבל שמו"ר לרגלי דבריך"
והוא קבל נפלא מאד חכמה על כל מאדני השנה
והכל עשה בדעתו" והבין קושיות מראשונים ואחרונים
ותלה אותם עפ"י דרכו עם הקדמות מספרי קדמונים
והכל עשה, פרר דברי על אופניו, מתבל הדברי מאסר נפלאים
ודבר נברכה אלא לברכה, יהי' שימשיך הלאה
בחידושי הנפלאים לעבוד את עם ה' יתברך
עם הש"ם וגם בכתב וס"ש חילה לאלו ריתל
ונראה עתיד לגדולות, בודאי בודאי מקצבה ובדעת
עד ומבלי בהשלה הרבה בתורה ויהלת ה'
עומדת לעד.

בקרוב דאלריתל
מוקירו

יעקב

מו"צ בעדה החרדית הספרדית
יעקב שכנזי
בעיה"ק ירושלים תובב"א

הרב עזריאל מנצור

ראש מוסדות "שובי נפשי"

ישיבה ללימוד תורת הנסתר * כולל ללימודי הוראה ודיינות

כולל ש"ס * מכון להוצאת ספרים וכתבי יד

רחוב הבעש"ט 5 בית ישראל י-ם * טל' 02-5825601 * פקס' 02-5812505

יום שני, נר שמיני חנוכה, התש"פ

מכתב ברכה

הביא בפני ידי"ן הרה"ג נהוראי הלוי יחשל"א, קונטריס אשר כתבו וקרא שמו נר לרגלי דבריך, אשר בו העלה עניינים שונים ורמזים הקשורים למועדים, ובפרט את הלשון אשר הניחו לנו רבותינו ז"ל כיסוד בחשיבה בהנהגה ועשיה שצריכה להיות בחיקו של כל יהודי באמרם: "אנו עמלים והם עמלים", ופירש בו מאה וחמשה עשר אופנים, וכבר אמר הנביא: הלא דברי וכפטיש יפוצץ סלע, והתקיים בו נפש עמל עמלה לו, לכן אמינא לפעלו יישר חילו, ויתברך הוא וכל אשר לו.

ואחתום בשליחותיהו דרבנן ודאבותי קא עבדינן, לברך את ידידי הרה"ג נהוראי הלוי יחשל"א, באהבה רבה ובעינא פקיחא, שיצא טבעך בעולם, ויהי רצון, שיזכה לחבר חיבורים רבים בחכמת התורה, ויפוצו מעינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה, ולקדש שמו יתברך בעולם.

ביקרא דאוריתא דושו"ט באה"ר

עזריאל בר"מ מנצור

בית מדרש גבוה לרבנים ודיינים

"היכל דוד"

מיסודו של הרה"ג דוד ניסנוף זצ"ל

ובנשיאותו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

זוננפלד 42 ירושלים

בס"ד

שלת חצובה הרש"ג

הסכמה

הריני להוקיר ולהעריך את האברך היקר והחשוב ר' נהוראי הלוי אליאס בן לידידי הרה"ג ר' אהרן הלוי אליאס אשר ליקט וחיבר קובץ נפלא בכל ענני המועדות ועוד, וביארו והאירו כי כל דברי חז"ל שאף הוא לבאין ולדקדק בדבריהם עד היכן שיבוא משנת ומלקט מספרים וסודרים טעמיהם ונימוקיהם כיד ה' הטובה עליו וברוך יכל המעיין לבאין אל עומק דבריהם, ומתוך שם הקונטרס מתאים לרב המחבר שנר לרגלין דברי רבותינו להסביר ולהמתיק דבריהם על בוריים.

והריני לברכו שיזכה שיגדלו מעיני תורתו חוצה ויזכה לחיות ממעני הרבים בהבלעת דברי רבותינו ושיזכה לחיות נחת מכל יקרי הלכין עם נחת בתוך תוכי בשמחת כל משפחתו חתני בכולל ועם ישראל, אמן.

מנחי שלמה לנוף - הלש הכולל

רח' זוננפלד 42 ירושלים.

טלפון : 02-5822365 דוא"ל: Chasdeydavid1@gmail.com פקס: 02-5401838

ברכת אב

בית הכנסת
לעדת התרגום
שמואל הנביא

קרן התורה לעדת התרגום

מכינה למעטיינים
וישיבה גבוהה
ומשכנות הלוים

רחוב שמואל הנביא 55 ירושלים

בסלו תשפ

המלבד אב

כולל אברכים

תהלים לילדים

ישיבה לנוער

אבות ובנים

מתמידים

גמ"ח תפילין

גמ"ח קדיש

קרן לס"ת

שיעורי תורה לנוער

שיעורי תורה לבעלי בתים

טיולים

בן חכם ישמח אב. שמח ליבי
ואל בדוי בראותי את בתי
בני תבדי ה' נהיתי הלוי שלמה
אשר הה צבה להתבדל בתורה ויראה
ומידות טובות ונכה ללמוד בישיבת
קרושת יקנה שם טוב וכולם הוכיו
מלך מרבבות והכל לכבות את הדרים
למען קדש שמו יתברך ולהשמע מתו
רת לזכיון. יהי רצון שמלא ה'
בידן יבלח ויכובו מאיינתיו חובה ויראה
מתו רת מכל יוכאי חלבם
ל תמדים הדברים ואת הדים אורם ואיר

ברכת אב
יאשן הלוי

משכנות הלויים
הרה"ג ראובן הלוי שליט"א
ראש הישיבה

בפתח השער

אודה ה' מאד בפי - על כל אשר עשה ועושה עימי.

ובפרט על שזיכני להרביץ תורה – בהוצאת ספר נר לרגלי דברך,

שיצא מקדמא דנא – למען שמו באהבה.

בד בבד עם מסירת שיעורים לרבים – וגמחי"ם אשר בשם "נר לרגלי" נקראים.

והנה ברוך ה' לעולם - זיכני לברך על המוגמר, בהוצאת ספר זה לאור עולם.

שבו ליקוט של פירושים רבים על דברי חכמים – "אנו עמלים והם עמלים".

על אף שחלקם כבר יצאו עד היום – אבל כעת בתוספת נופך ספיר ויהלום.

וכל זה בכדי לשעשע את הלומדים - בדברי אלוקים חיים.

ומלאה הארץ דעה את אלוקים - כמים לים מכסים.

❖ ❖ ❖

וכאן המקום להודות לכל מי שטרח וסייע בהוצאת ספר זה,

תחילה וראש לנוות ביתי, שהיא נר לרגלי והכל בזכותה, שנותנת לי לעסוק בתורה.

וכן לא אשכח מלהודות להורים היקרים משני הצדדים, משפחת מו"א ר' ראובן הלוי, ומשפחת מור חמי ר' אפרים ישראלוב.

על עזרתם ותמיכתם בי כל הימים.

יהי רצון שירוו נחת מילדיהם ונכדיהם, ויצליחו בכל מעשי ידיהם, ויהי ברכת ה' בכל אשר להם, אמן.

וכן להודות רציתי - לאכסניה של תורה, הוא בית המדרש הנפלא, מלא תורה ויראה, "היכל דוד" בתפארתה.

בראשות ראש הכולל, הרה"ג שלמה צופיוף שליט"א.

ואיתי הברכה לרב ביהכנ"ס "יבנה" פעיה"ק קרתא דשופריא,

הרב יוסף שלמה עבאדי שליט"א.

וכן הודאה וברכה בכל ליבא, לכל העוזרים והתומכים בממונם ובגופם, בכדי שספר זה יאיר את העולם.

יהא משכורתם שלמה, מאת נותן התורה, וימלא משאלות ליבם לטובה, זכות זאת המצווה.

❖ ❖ ❖

קראתי לחיבור זה בשם "נר שלום" מכמה טעמים:

א. לפי שמרומז בו שמי – נ"ר ר"ת: נהוראי ראובן (שאני בן לר' ראובן הלוי).

ב. נר שלום – מרמז לחכם שלום כהן זצ"ל ר"י פורת יוסף בעיר העתיקה, שספר זה לעילוי נשמתו.

ג. לרמז שספר זה יצא לרגל שמחת הברית של בני יקירי "שלום", וכן "נר שלום" בגימטריה "כורת" הברית .

ד. "נר" הוא המשמעות של שמי.

ה. שם זה כולל את המהות של הספר, שהוא עוסק בדברי תורה הנקראים נר. וע"י שלומדים בעמל עושים שלום בעולם.

ו. שם זה נוטריקון של כל משפחתי שזיכה ה' אותי עד עתה, ויהא רעוא שיהא ספר דא, כקרבן תודה. נהוראי, ראובן, שלום, לאה, ויהודית, אפרים.

❖ ❖ ❖

ואסיים בתפלה לשוכן מעונה, שזה הספר יביא תועלת ללומדי התורה, ושאזכה להמשיך להרביץ תורה ביתר שאת ויתר עוז, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא, עם שאר בני המשפחה, שאותי ה' זיכה.

אריכות ימים ושנות חיים, בטוב ובנעימים,
לנו ולכל בית ישראל, ינתן מהאלוקים.

ויהי רצון שנזכה אנחנו וצאצאינו וצאצאי כל עמך בית ישראל, להיות יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, אמן.

מנאי **נהוראי** בן לאאמו"ר ר' ראובן **הלוי**
החונה **בירושלים** עיה"ק קרתא דשופריא
אלול שנת תשפ"ב

דברי פתיחה

אוי נא לנו כי חטאנו, שבשנה אחת (תשפ"ב) הפסדנו, שנלקחו מאתנו מגדולי רבותינו, על אלה חשכו עינינו, ועל זה דוה לבב כולנו, כי בחטאינו כך נעשה לנו, סלח לנו אבינו כי חטאנו, סל"ח ר"ת: ספרדים ליטאים חסידים שמכולם נלקח מהגדול שבהם, ספרדים – ר' אליהו אבא שאול וחכם שלום כהן. ליטאים – מרן הגר"ח קנייבסקי והרב אורי זוהר. חסידים – האדמו"ר מזוועהיל, והרב טוביה וייס. וכולם בשנה אחת. כעין מה שכתוב בזכריה (פרק יא) "ואכחיד את שלשת הרעים בירח אחד".

ואיש את רעהו יעזורו, לשוב אל ה' אלוקינו, ואיש את שיקוצי עיניו ישליכו, ואת גילולי יצרו הרע יעזובו, ויבחר בדרך הטוב אשר צונו אלוקינו, כדי שיושלם החלל שנחסר מאתנו, ובכך יהיה תקוה לאחריתנו, ויאמר ה' די לצרותינו, ויביא לנו משיח צדקנו במהרה בימינו, ויראו עינינו בשוב ה' לציון עירינו. אמן.

מאחר וזכיתי בעזרת יוצרי, להכיר את מורי ורבי, חכם שלום כהן זצוק"ל, שהיה הסנדק שלי, והשתתף בבר מצוה שלי, ובחתונה עם בת גילי, לא נמנע מלסדר הקידושין עבורי. וכמובן שאין זה בזכותי, אלא בזכות שאבי היה תלמיד מובהק לו, ושותה היה בצמא כל דברו, וכן סבי ואחי, למדו תורה ויראה מפי קדשו.

מכל מקום, נפשי נתקשרה בנפשו, וכשרציתי חיזוק בתורה, ויראת שמים טהורה, הלכתי לראות זיו פניו הקדושה, ולשמוע מוסר ויראה. וכל מה שהשמיע לרבים, היו מאלו הדברים, שהוא בעצמו היה מושלם בהם לפנים.

לכך, כהכרת טובה, לרבינו זכר צדיק וקדוש לברכה, אמרתי להוציא לאורה, לתועלת עולם התורה, ממה שרבינו מסר עצמו עליה, וירבה לדבר בה, ענין "עמילות בתורה".

כי זה בדיוק מה שהוא היה חזק בה. ומאידך גיסא, הרבה צריכים לחזק עצמם בה, מאחר וחפיצים רבים להוציא לאורה, כל מבוקשיהם בין רגע, והכל במהרה, ואילו בתורה, עמל ויגיעה עיקר גדול הוא לה, ובלא זה טובע ביון מצולה. {ביאר רש"י תהילים סט ג "ביון מצולה - בבוץ טיט של מצולה"}.

הוכיח מורינו, מהירושלמי בפ"ד דסנהדרין (דף כא, א) שרצון ה' הוא העמל והיגעה. וכה אמר בהספד שנשא באחד השנים על הגאון חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל: הקב"ה, לא חפץ רק שנקיים את התורה - איך לעשות ואיך לא לעשות. אלא שגם ניצור ונבנה אותה, ושיהיו מ"ט פנים לכאן ולכאן, ונתן לנו את הכללים שהתורה נדרשת בהם, בכדי שנחליט ונכריע מה ההלכה, ואחרי רבים להטות. אבל קודם לכן העיון בכל הצדדים, - ורק בתורה כזו, הקב"ה חפץ.

הקב"ה דורש מאיתנו בני התורה, לשבת וללמוד את התורה כל דבר במקורו, עם הראשונים והאחרונים, ולפלפל בהם. ואח"כ יש את הכללים איך לפסוק הלכה. אבל עלינו, לדעת ולפלפל בכל הלכה והלכה, עד האחרונים ואחרוני האחרונים, זה אומר בכה וזה אומר בכה וכו'. עכת"ד קדשו.

וכן ראיתי בהקדמה לספר חפץ חיים על התורה שכתב בזה הלשון "סדר לימודו (של החפץ חיים) היה תמיד בעיון גדול, ולהביא הדברים לידי מסקנא להלכה.

ודרכו הי' להתחיל כל דבר ממקורו. וכה מספר בנו הגר"ל זצ"ל, כי בהיותו כבן י"ד, למד עמו אביו הח"ח זצ"ל פעם פרשת עגלה ערופה. והתחילו ללמוד את הפרשה בתורה, עם הספרי והגהות הגר"א, עם פירש"י, ורמב"ן.

אח"כ למדו פרק עגלה ערופה, כל המשניות והתוספתא של כל הפרק. אח"כ עברו לסוגיות הגמרא. ולבסוף למדו את הירושלמי שם.

וכן נהג אח"כ, בכל חבוריו. וביחוד, בספרו משנה ברורה. ללמוד בתחלה, כל ספרי הראשונים, המבררים את הסוגיות להלכה למעשה, כמו הרי"ף והרמב"ם.

דרכו היה, ללמוד בפנים הרי"ף. ותיכף אחר זה, למד אותה הלכה ברמב"ם. באמרו כי הרי"ף היה כמו גמרא של הרמב"ם ומקור דבריו. ובכמה מקומות מה שקיצר זה, משלים זה. ותוספות. ורא"ש שכלול בו כל פסקי התוספות. וחכמי צרפת ויתר הראשונים. כמו סמ"ג, ואו"ז, וכדומה. ומגדולי ספרד: הרמב"ן, והרשב"א, והריטב"א, והר"ן, ומאירי, ועטור. והכל, כדי לבוא לידי ברור הלכה, אח"כ בטור, ובשו"ע. עכ"ל.

שמעתי פעם מהרב יצחק אזרחי שליט"א שהוכיח מהרש"י בפר' בחוקותי שלימוד תורה, הוא רק ע"י עמל בלבד, ואכמ"ל.

לכך אבוא בעזרת האלוקים, לבאר ביאורים רבים - מאה שבעים וחמשה מספרם עולים. בדברי רבותינו הקדמונים, "אנו עמלים והם עמלים". וכל זה בכדי למשוך הלומדים לקיים את אלו הדברים, מתוך שמחה מבפנים. ועל ידי זה, יהא נחת רוח - ליושב במרומים.

ואסיים, בכמה הנהגות ישרות, שראיתי במורינו חכם שלום כהן זצ"ל. שיכול כל אחד לקיימן, ברמה האפשרית עבורו, והיה זה שכרו, ויהיה זה לעילוי נשמתו.

וכמו שאמר רבינו בהספד על הרב עובדיה יוסף זצוק"ל בסוף השבעה. העיקר בהספד, זה ללמוד ממעשי הצדיק. שהרי אמרו חז"ל במדרש איכה (א, לז) סילוקן של צדיקים, קשה לפני הקב"ה, יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה, ומחורבן בית המקדש. בתוכחות כתיב (דברים כ"ח), והפלא ה' את מכותך. ובחורבן בית המקדש כתיב, ותרד פלאים. אבל בסילוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כ"ט), לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא. וכל כך למה (שם), ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. ע"כ.

ואילו בגמ' ר"ה (דף יח ע"ב) ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו. משמע ששוין הם.

ביאר הרב, שמשמעות הדברים בין אם מיתת הצדיק שקולה כחרבן הבית, או יותר מחרבן הבית, - אם יש תקנה במקצת, להפסד שנעשה.

שהרי, אמנם שנחרב בית המקדש, אבל תיקנו לנו רבותינו, תפילות במקום הקרבנות. וכן מצוות רבות, זכר למקדש, לנו מתוקנות. נמצא שעדיין יש תחליף במקצת. וכן לצ"ח קללות, יש את האפשרות שה' יהפכם לברכה, כדכתיב בקרא - ויהפוך ה' אלוקיך לך את הקללה לברכה. אבל, אם מיתת הצדיק יותר מצ"ח קללות, ומחורבן בית המקדש, פירושו שאין תקנה כלל וזה מסוכן.

על פי זה, יישב מורינו הרב, את הסתירה. שאם לאחר פטירת הצדיק, למדים העם ממעשיו הטובים, - אינו אלא כחרבן הבית, ועדיין יש תקוה.

אבל אם אין למדים ממעשיו הטובים, - חשיב יותר מחרבן הבית וצ"ח קללות. כלומר שאין תקוה בר מינן.

{ולכך הלשון של המדרש סילוקן של צדיקים שפירושו שהסתלקו לגמרי, – שאין למעשיהם המשכיות, כי לא למדו אחרים ממעשיהם הטובים לאחר פטירתם.

אבל בגמרא בר"ה, מיתתן של צדיקים כתוב. היינו, שהם נפטרו מהעולם, אבל עדיין יש אחרים שממשיכים את מעשיהם הטובים}.

ובכן,

א) היה הרב דואג ואוהב לזולת. וזה היה מתבטא בכך שהיה מתפלל על חולים במשך שנים ובעיני ראיתי איך שבא אברך אליו שיברך את בנו לרפואה שלימה, הרים הרב את ראשו ואמר לו אני כבר כל יום מתפלל עליו ממתי שאמרת לי פעם...

היה הולך לבריתות, בר מצוות, וחתונות, של תלמידיו ושל ביניהם. ובדידי הוה עובדא, כאמור לעיל. וכן בחתונת אחותי, היה הרב מסדר הקידושין, על אף שאין החתן למד בישיבתו. וכן שמעתי וראיתי על עוד כהאי גוונא, וכל זה בגלל היכפתיות והדאגה ואהבה לזולת. וכן ראיתי כמה פעמים שהעיר לכל מיני אנשים על דברים מסוימים מכיון שכאב לו עליהם שיפלו לגהינם. זכורני שסידר הרב קידושין לאחי, המלצר באולם היה מגולח כל ראשו, תפסו הרב ואמר לו למה אתה עושה ככה? לא חבל, זה אסור.

וכן, היה הרב מוסר לאברכי הישיבה שיעורים בהלכה, בביתם מידי פעם. על אף שכבר היו נשואים עם ילדים, המשיך הרב ללמדם תורה ויראה מתוך דאגה שיהיו גדולי תורה ויראה.

ב) הענוה היתה כתר לראשו. וזה היה מתבטא בהרבה דברים אציין כמה מהם:

נר שלום - דברי פתיחה

א. כמה פעמים בתור ילד בגיל צעיר התקשרתי אליו לשאול שאלות בהלכה וענה לי במתינות ובשמחה {היה אפשר עד לפטירתו של הרב עובדיה, להתקשר אליו ואשתו עונה ומעבירה אליו את הטלפון ללא אומר ודברים וללא משבקים וכו'}. וכן ראיתי אותו בכותל המערבי ושאלתיו שאלה בדיני ציצית וגם הקשיב לכל השאלה וענה בצורה נכבדה על אף שאני צעיר לימים ולא למדתי בישיבתו ולא ידע מי אני ומה משפחתי.

ב. כמה פעמים הייתי בכנסים שהיו מתקיימים בבין הזמנים וראיתי שכעס ששרים לו באומרו אני לא חתן בר מצוה.

ג. שמעתי ממנו כמה פעמים שאומר בזה הלשון "מסכן מי שמחפש כבוד בעולם הזה כאן זה בית הכבוד – שירותים".

ד. בשיעוריו לא היה מראה את ידעותיו הרחבות עד שהיו מוצצים ממנו שיאמר, באומרו לא כל דבר צריך לומר. וכן היה קורא מבפנים את דברי רבותינו הקדמונים על אף שבלשונו היו שגורים והראיה שכמה פעמים ראיתי שלא היה הספר שביקש או שלא מצא מקומו בגלל שדפוס אחר היה עמו, ואמר הדברים בעל פה. אמר לי אחי שלמד אצלו, וכמה פעמים כשהיה רואה חכם שלום שיש בחור שרוצה להראות את ידיעתו בתורה, היה כועס ולא מסכים עמו באומרו אתה רוצה להראות שאתה יודע, תעזוב אותי.

ה. לא הסכים לעמוד ולדרוש בבהכ"נ לעדת יזדים היכן שהרב עובדיה היה עומד באומרו אשרי אדם המכיר את מקומו.

ו. לא הסכים לשבת במכונית מאחורה כמו האנשים החשובים.

ז. זכורני ימים מקדם שהיה נוסע באוטובוסים כאחד העם.

ג) תפילות בעומק הלב, ממש היה נראה כמלאך משרת.

ד) הפירגון לשני על דרך האמת, ולא יותר מדאי. אמר לי פעם החיוך שלך כמו של אבא שלך. וכן אמר לסבא שלי איך זכית לבן ונכד כזה (אבי ואחי שלמדו אצלו). וכן שמעתי מת"ח שלמד אצלו, שפעם אמר על יד כולם "זה ת"ח" והצביע לעברו, ואמר לי שזה היה בשבילו פירגון גדול. וכן כשהיה בא לבר מצוות, היה נותן לחתן הבר מצוה ספר "משך חכמה" עם הקדשה נפלאה.

ה) היה מסודר מאוד בין בעניניו הפרטיים ובין בתורתו.

ו) היה שקוע בלימוד בזמן הליכתו ונסיעתו. ופעם שמעתי ממנו שאמר, "מה יש לחשוב בדרך, אם לא על תורה, לא חבל על הזמן" וכן שמעתי מהנהג שלו ר' דוד בן שמעון, על שקיעותו בלימוד בזמן הנסיעה עד שפעמים היה צריך להוזיזו בכדי שיענה לו לדברים החשובים שהיו נשאלים מאנשים הגובלים בהצלת חיים. וכששאלו על מה הרב חושב ענה ואמר לו שמכין את שיעוריו ושיחותיו, וכן חוזר עליהן.

והאמת שיש עוד הרבה מאוד דברים, כי פשוט מורינו היה איש אלוקים, אך מאחר ואם באנו להביאם לפני הלומדים יכלו הזמנים ובפרט שיש אחרים שיותר יודעים כי היו עמו יותר שנים, לכך נסתפק באלו המעשים והיה זה שכרו לעולמים.

נסיים במה שאמר מורינו בשם הספורנו בפר' ראה (דברים פרק יד פסוק א) שכתב בזה הלשון "בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו". שאין ראוי להראות תכלית הדאגה והצער על הקרוב המת כשנשאר קרוב נכבד ממנו במעלה ובתקות טוב לפיכך אתם בנים לה' שהו) אביכם קיים לעד אין ראוי שתדאגו ותתאבלו בתכלית על שום מת.

ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה. וגם כן אין להצטער מאד בשביל נזק המגיע למת במיתתו כי עם קדוש אתה מזומן לחיי העולם הבא אשר קורת רוח בהם יפה מכל חיי העולם הזה".

תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים, ויהא מליץ יושר עלינו ועל כל ישראל אחינו, ובזכותו יאמר ה' לגאלנו, ויראוהו עינינו בתחיית המתים במהרה בימינו, אמן.

נר שלום

"אנו עמלים והם עמלים"

חידושים וביאורים בדברי חז"ל

"אנו עמלים והם עמלים"

מאה שבעים וחמש פירושים,

חידושים וביאורים ,

חדשים גם ישנים,

בעזרת חי העולמים.

"אנו עמלים... והם עמלים..."

פירושים ישנים גם חדשים, מתוקים מדבש ונופת צופים, בביאור דברי רבותינו (ברכות כח ע"ב) "אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר"

איתא בגמ' ברכות (דף כח ע"ב) "ביציאתו {מבית המדרש} מהו אומר, מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת".

וכן נוהגים עם ישראל לומר נוסח זה בכל סיום מסכת.

ופירוש הדברים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, - שאנו לומדים תורה ומקיימים מצוות - מקבלים שכר. והם שלא לומדים תורה - אינם מקבלים שכר.

והנה צריך להבין מהו אומרם שאינם מקבלים שכר: הלא גם אלו שלא לומדים תורה, יש שכר בעמלם, שהרי משיגים חפצם במשא ומתן - להרויח הון ועושר לביתם?

וב"ה מצאנו מאה שבעים וחמשה ביאורים ליישב אלו הדברים, ואע"פ שיש כאלו מהביאורים שחוזרים ונשנים מאחר ובכל אחד יש את המוסר השכל שלו, לא נמנענו מלהביאו:

א. בשו"ת **כתב סופר** (אורח חיים סימן יח) מתרץ, שהסוחר אין לו ריוח בעצם עמלו, שצריך לעמול בסחורתו. כגון, לילך כמה פרסאות בכדי למכור את סחורתו וכדומה. ואדרבה אם יש לו הוצאות, ינוכה מן הריוח שלו. אבל במצוות ותלמוד תורה, יש שכר פסיעות, כדאיתא בסוטה (דף כב:). וכן שכר על הטירחה והקושי, עבור קיום התורה והמצוות. כדאיתא באבות (סוף פ"ה), "לפום צערא אגרא" {ובאבות דר"נ פ"ב איתא טובה אחת בצער ממאה שלא בצער}.

א"כ זהו אומרם אנו עמלים ומקבלים שכר – שמקבלים אנחנו שכר על הטירחה והיגיעה, בעבור התורה והמצוות. וככל שירבה הטירחה יגדל השכר. מה שאין כן הם שלא עוסקים בתורה, אין להם שכר וריוח על עצם הטירחה והיגעה.

ב. כעין זה ביאר בעל **החפץ חיים** (על התורה עמוד קעט). שאנו עמלים ומקבלים שכר - על עצם העמל, גם אם לא יצא שום תוצאה נכונה. כגון, אדם שהתייגע להבין סוגיא מסויימת, אך לבסוף נודע לו, שלריק היה יגיעו. ומה שעלה בידו, אין האמת עמו. מכל מקום, יבוא על שכרו מאת הבורא יתברך שמו. בשונה ממי שלא עוסק בתורה ובמצוות, ש"הם עמלים ואינם מקבלים שכר". כגון, נגר שעמל שעות רבות, על בנית ארון וכדומה, ולבסוף ראה שעקום יצא לו, נמצא שהלך לריק יגיעו, ולא יקבל על כך, את שכרו.

ולפי פירושים אלו מובן שפיר דקדוק חז"ל באומרם אני **עמל** ומקבל שכר, ולא אמרו בקיצור - אני מקבל שכר וכו'. וזהו בכדי להדגיש את הנקודה של השכר על עצם העמל והיגיעה.

ג. **רבינו חיים בן עטר** בעל האור החיים הקדוש, בספרו **חפץ ה'** (ברכות דף כח ע"ב). מבאר, שכאשר האדם עמל במשא ומתן, וכוונתו בעמלו כדי להשתכר די מחסורו למען יוכל לעסוק בתורה מבלי טרדות מזונות - אז הוא מקבל שכר על עמלו במשא ומתן, מלבד עסק התורה. יען שהוא משים עסקו במשא ומתן, בכדי לעסוק בתורה.

אכן, באם חס ושלום, האדם מטריד עצמו בעסקים, וכוונתו לצורך דברים בטלים, לצבור הון ועושר בכדי למלאות תאוותו מהנאות הכוזבות - אז התאוות הללו מוציאין אותו מן העולם. וכמו שאמר אחר כך 'אני רץ לחיי העולם הבא והם רצין לבאר שחת' וכו'.

וזהו אנו עמלים – בתורה, ומקבלים שכר - גם על עבודתנו. בגלל שכל כוונתנו בכדי לעסוק בתורה. והם עמלים, ואינם מקבלים שכר - על עבודתם. כיון, שאין כוונתם לשם שמים.

ד. ובספרו **אור החיים** (במדבר כו, כג) על הפסוק בני יששכר וגו'. ביאר, שאנו עמלים – בתורה, ומקבלים - שכר נצחי. אבל הם מקבלים שכר, שאינו נצחי. והטעם, כי לא יעמוד קנין המדומה. והגם שיעמוד, הבל הוא.

יעו"ש עוד, שכתב שדבר זה רמוז בשם "יששכר". שהוא אותיות: יש שכר. שהרי יששכר, מרמז להוגים בתורה. וכמו שכתוב בברכת משה רבינו בפר' וזאת הברכה, - "ויששכר באהליך". וביאר רש"י (שם), "הצלח בישיבת אהליך לתורה, לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים".

וכביאור זה, נראה שהבין רבינו יונה (על הרי"ף שם), שהרי הקשה: וא"ת ולמה הוצרך לחזור ולומר אני רץ לחיי עולם הבא וכו', והלא הוא בכלל מה שאמר תחילה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר?

ותירץ, שהוא דבר בפני עצמו. ורוצה לומר, כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים, אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום, ומתקרב למיתה. ומפני זה, אני מכין צידה לדרך, כדי שאזכה לחיי העולם הבא. אבל הם, אינם מרגישין במיתתם כלל, עד שעת המיתה. ואינם מכינין צדה לדרכם.

ומקושיתו חזינן שהבין שפירוש "אנו עמלים ומקבלים שכר" - היינו שכר נצחי לעולם הבא.

ולפי"ז, לא קשיא מהא דאיתא בגמ' קידושין (מ ע"ב), ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא. דכוונת חז"ל באמרם אנו עמלים ומקבלים שכר - היינו בעולם הבא. ודו"ק.

ה. **המהרש"א** (שם) מבאר, על פי מה שאמרו חז"ל בסנהדרין (דף צט ע"א), "כי האדם לעמל יולד". היינו לעמל תורה. וקאמר שם, "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו". הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת עליו במקום אחר. {מבאר רש"י "נפש עמל עמלה לו - מפני שעמל בתורה, תורה עומלת לו, שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכל כך למה מפני שכפף פיהו על דברי תורה"} והיינו "אני עמל ומקבל שכר" דקאמר הכא. שהתורה עומלת עליו במקום אחר - הוא שכרו בעולם הזה. ועוד, ו"אני רץ לחיי עולם הבא", שהוא השכר לעתיד. עכת"ד. {ולפי דבריו מתורצת קושית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד, וכן על פי הרבה מהתירוצים לקמן יתורץ קושיית הרבינו יונה הנ"ל לכך יש לתת הלב לדבר, ותן לחכם ויחכם}.

ו. **החיד"א בספרו פתח עינים ביאר** על פי הסוברים, שעל אף שמעשי ידיה של האשה, לבעלה, תחת מזונה. מכל מקום, אשה שיש לה העדפה במעשה ידיה, כגון שדוחקת עצמה לעשות יותר מהרגילות, בכה"ג הרי זה לעצמה, ולא לבעלה. וביאר הרא"ש דהיינו שעושה מלאכות בלילה. וכתבו המפרשים דלפי זה, אנו שיש לנו דין אשה עם בעלה, כלפי שמיא. ומעשה ידינו, תחת מזונותינו. אם עשינו העדפה ע"י הדחק, הוי לעצמינו. ממילא זה שאמרו שאני משכים קודם היום והוי ליה העדפה כמ"ש

הרא״ש, והוי לעצמי. וזהו שסיים אני עמל ומקבל שכר דהוי לעצמי. בשונה מאותם שלא עושים כה״ג שמפסידים זה השכר.

ז. **עוד ביאר שם** על פי מה שאמרו חז״ל ״מי הקדימני ואשלם״ - מי מל בנו עד שלא נתתי לו בן וכו׳. וכתבו המפרשים דאם האדם זריז, ליכא טענת - מי הקדימני. ורמוז בלשון חז״ל שאמרו (פסחים ד.) : זריזין מקדימי״ן למצוות.

וזה שאמר שאני משכים, ועמל, ורץ - הכל בזריזות, שאז אין בזה ״מי הקדימני״. ולכן אני מקבל שכר. דנקרא שכר מאחר דזריז קדים. משא״כ העושים זריזות בדברים בטלים - יורדים לבאר שחת בזריזות.

ואפשר לרמוז בפסוק ״סור מרע ועשה טוב״ **מר״ע** ר״ת: **מ**שכים **ר**ץ **ע**מל - סור מאלה שעושים אלו אופני הזריזות בדברים בטלים. ועשה אלו הענינים – בתורה. וז״ש ״ועשה טוב״ - ואין טוב, אלא תורה.

כתב **בשו״ת הלכות קטנות** לר׳ יעקב חאגיז (תשובה רכג), בטעם הדבר שלא ברא ה׳ כנפיים לאדם, והרי לעתיד לבוא אמרו חז״ל סנהדרין צב: שיעשה ה׳ כנפיים לצדיקים, א״כ למה לא עשה כן מעתה? וכה דברי קדשו: כדי שלא יהא קל לדבר עבירה. ושיהיה לו שכר פסיעות. ובעוד שהולך לחטוא, רגליו יעכבוהו, ויחזור יצרו צעדי אונו, ותשליכהו עצתו גם בדרך, כשהסכל הולך. עכ״ל.

א.ה. ואולי מטעם זה לא רצו קדמונינו לייצר מכוניות וכד׳.

{מכאן תוכחה מגולה, לברוח מכל הדברים שאפשר במהירות לרדת בהם לשאול תחתית. והמציאות מוכיחה שרבים חללים הפילה, וכבר אמר התנא אל תאמין בעצמך עד יום מותך}.

•

לחיבת הקודש נביא כמה גרגיגים מרבותינו הקדמונים במעלת הזריזות:

ובכן, כתב **הרמב"ן** בפר' וירא על הפסוק "ואל הבקר רץ אברהם" (בראשית פרק יח פסוק ז) בזה הלשון "וטעם ואל הבקר רץ אברהם - להגיד רוב חשקו בנדיבות. כי האדם הגדול אשר היו בביתו שמונה עשר ושלש מאות איש שולף חרב, והוא זקן מאד, וחלוש במילתו. הלך הוא בעצמו, אל אהל שרה לזרז אותה בעשיית הלחם, ואחרי כן רץ אל מקום הבקר, לְבַקֵּר משם בן בקר רך וטוב לעשות לאורחי. ולא עשה כל זה על יד אחד ממשרתיו העומדים לפני". עכ"ל. (יעויין עוד בדברי רבינו במדבר א יח. יעויין עוד בכעין זה בספר פנים יפות שמות טז, לד).

כתב **הרשב"ם** (שם) ואל הבקר רץ אברהם - להגיד חשיבותו של אברהם נכתב כל זה.

כה דברי **הספורנו** (שם בפסוק ב) "וירץ לקראתם" - בטרם יקרבו לדבר עמו. "מפתח האהל" - שהתחיל מן הפתח לרוץ לכבודם, כי הזריזות לדבר יורה על חשיבותו בעיני המזדרז אליו. (יעויין עוד בדברי רבינו שם, ל, טז).

כתב **הרלב"ג** במשלי (פכ"ב, כט) חזית איש מהיר במלאכתו וגו' - אמר לשבח תכונת הזריזות, ולהרחיק העצלה. הנה כשראית איש מהיר וזריז במלאכתו, תמצא שכבר יתיצב לפני המלכים והגדולים. כי הם יקרבוהו אליהם, מצד זריזותו. ולא יתיצב, לפני הקשי יום והקודרים. וכאילו באר בזה, שזריזותו תעלה אותו לגדולה, ותשמרהו מהעוני והדלות. כאמרם שתין שנין הוה כפנא, ואבבא דאומנא לא חליף.

הבעל הטורים בריש פר' צו כותב צו את אהרן - מה כתיב לעיל מיניה (ה, כו) לאשמה בה. לומר שיהיו זריזין בתורה ובמצות ששגגת תלמוד עולה זדון.

בספר **חומת אנך** לחיד"א (ויקרא ב, יא) בביאור הטעם שכל מנחה לא תעשה חמץ. - כי כל דבר מחמצת צריך המתנה ועיכוב וכלפי מעלה צריך זריזות ומהירות שנא' "והחיות רצוא ושוב".

כתב בספר **פרדס יוסף** (שמות מ, ב) שמהגמרא בראש השנה (ל"ב ע"ב) משמע, שאף אם לאחר שעה יהיה הדרת מלך ברוב עם, אף על פי כן זריזות עדיף מהידור מצוה.

{אבל **בתורת משה** (פרשת תצוה בדיני תדיר ומקודש ד"ה תנן) מחלק כשהמצוה בעצמה מהודרת יותר דוחה את זריזות מקדימים, אבל כשהמצוה עצמה אינה מתנאה יותר רק מצד ברוב עם הדרת מלך אז זריזים מקדימים}.

כתב **המלבי"ם** (במשלי כו יג). אמר עצל שחל בדרך - באר כי העצל אשר מתוך עצלותו לא ידרוש בחכמה הוא יבא לבסוף למדה זו הגרועה שיהיה חכם בעיניו, שזה גרוע מן הכסיל, כי החכמה צריכה זריזות ועבודה רבה, והעצל אשר מרפה ידיו ממנה יבא לידי כך שיהיה חכם בעיניו, עד שידמה לו שכל מעשיו בחכמה וא"צ לדרוש חקי החכמה מפי חכמים כי ידמה לו ששחל הגדול בדרך וארי קטן בין רחובות העיר, ר"ל שאם יצא לדרוש החכמות הרמות שאינם מצויים כמו מע"ב ומעשה מרכבה יאמר שיטרפנו השחל, ר"ל שיצא למינות, וגם שידרוש בדברי חכמה המצויים, חושש שיטרפנו ארי קטן.

כתב **הרמב"ם** בפירוש המשנה (אבות ב, ח). ר' שמעון בן נתנאל ירא חטא - הוא הזריזות והשתדלות בעניני עסקי הטוב ושמירתו מרע.

כתב **האורחות צדיקים** (בשער טו) הזריזות היא מעלה גדולה לתורה ולמצוות, וגם לענין תקנת העולם הזה, והיא מידת הצדיקים לעבודת הבורא, יתברך.

עוד כתב מי שעושה מעשיו בזריזות, בזה הוכחה גדולה שהוא אוהב את בוראו, כעבד האוהב את אדוניו ומזרז בעצמו לעשות רצונו. כי הזריזות תלויה בלב האדם, כשהאדם מפנה לבו מכל המחשבות האחרות שיש בו ותופס מחשבה אחת, אז הוא מזדרז, בלי ספק שיצליח. ויש עוד הרבה אריכות בזה ואכמ"ל.

יעויין עוד בספרו של מורינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אורחות יושר פרק ט ערך "זריזות" ליקוט נפלא בהאי ענינא.

נסיים בחידוש נפלא שעלה לנו בעזרת ה׳ שהיה לנו הקשור לענינינו: דוד המלך אומר בתהילים (קמ״ט): ״לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללוי-ה״.

אפשר לבאר בס״ד ע״ד הדרש: ״לעשות בהם משפט כתוב - הדר הוא״. כלומר שהעושה לימודו לפי הזמנים שכתוב במסגרת שבה הוא נמצא, אם זה כולל, או ישיבה, זה לא משנה. אזי - ״הדר הוא״. אבל ״לכל חסידיו״- אם הוא מוסיף ללמוד ולקיים המצוות אף בזמנים שלא מחוייב בהם מצד המסגרת שבה הוא נמצא, וכן אם מקיים המצוות בזריזות, - כשעושה מעבר למה שחייב לעשות, אז ״הללוי-ה״ - הרי הוא מהלל את ה׳. כי זה מראה שהוא אוהב את ה׳ וחפץ כמה שיותר לקיים את רצונו. {כתב הספורנו על הפסוק ״ואהבת את ה׳ א׳ שפירושו ״תשמח לעשות דבר שייטב בעיניו כאשר תבין שאין תכלית נכבד כזה״}.

משל למה הדבר דומה, למלך שחיפש שר האוצר למלוכתו, והנה ב״ה מצא את אשר רצה. וסיכם עמו שיעבוד ג׳ ימים בשבוע, ובעבור כל יום יקבל ד׳ זהובים, נמצא בשבוע - שתים עשרה זהובים. ובחודש - 48 זהובים. והמלך יעגל לו בסוף החודש את התשלום ל - 50 זהובים.

והנה התחיל שר האוצר לעבוד ביום הראשון, ומרוב שנהנה מהמלאכה, אף למחרת הגיע לעבודה. עד שלבסוף, במקום לעבוד ג׳ ימים בשבוע, עבד חמישה ימים בשבוע. והנה, בסוף החודש מקבל מהמלך מעטפה ובה 100 זהובים. ויגש למלך ויאמר לו: מחילה אדוני המלך, אבל נראה שהמלך והמלכה, יחד שמו לי את המשכורת במעטפה. שהרי סיכמנו על 50 זהובים, וקבלתי פי שתים. ויאמר לו המלך: יהי לך אשר לך. זה בסדר, כי זה מגיע לך.

שאל שר האוצר: לפחות אדוני המלך, תאמר לי על מה מגיע לי? ויען המלך ויאמר: לאחר שראיתי איך שבאת לעבודה יותר ממה שהיית חייב, זה מראה שאתה אוהב את המלך, אזי מגיע לך פי שניים ויותר. - אדם שעושה יותר ממה שמחוייב זה מראה שאוהב את המלך! - אף כאן כאשר

אדם עובד את ה׳ בזריזות ובשמחה, כן הוא הדבר ששכרו יהיה ביותר ״את מכבדי אכבד״.

ח. רבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע (שם) מבאר, אני עמל ומקבל שכר - העמל עצמו, שאני עמל במצוה, נחשב בעיני קבלת שכר. כי אני שמח ומשתעשע בזה העמל. ואילו הם, שלא עוסקים בתורה, אינם כן. וכל עמלם, אינו אלא אמצעי להשיג הון ועושר לביתם.

{כתב בספר בית יוסף על מסכת ברכות (דף ו:) ״סביב רשעים יתהלכון״: שהנה הרשעים כל היום הולכים סביב עצמם – עובדים בשביל להחיות גופם, ומחזקים גופם בכדי לעבוד. וכך מבלים את כל ימיהם. ה׳ הטוב יכפר בעדם.

כתב האור החיים הק׳ בריש פרשת ראה: ״את הברכה אשר תשמעו וגו׳ אומרו את, להעיר כי מלבד הברכה המושגת מדרך ה׳, עוד לו עמה יעוד הטוב, והוא אשר תשמעו, ״כי השמיעה בתורה הוא תענוג מופלא ומחיה הנפש״, כאומרו (ישעיה נה ג) ״שמעו ותחי נפשכם״, והמרגיש בטעם התורה תשיחנו נפשו, כי עליו לשלם גמול טוב לנותן מתנה טובה מופלאת, ואין צריך לומר שאין לתבוע שכר עליה״, עכ״ל.}.

ט. ובספרו **בניהו** ביאר על דרך משל, לאדם שאמר לו הרופא שצריך לעשות התעמלות לצורך רפואתו. ועל ידי שיזיע, יתרפא מחוליו. והנה, ראה פועלים ששכרן בעל הבית למשא על כתפיהם, הצטרף אליהם ועשה כמותם - לצורך רפואתו. והנה לעת ערב, באו הפועלים לבקש את שכרם מבעל הבית, ונתן גמולם כפי עבודתם, אבל לחולה לא הסכים לתת מהומה, באומרו יען כי העמל שהוא עמל, היה שכרו. שעל ידי זה, התרפא מחוליו. מה שאין כן הפועלים, לא היה להם תועלת מגוף העמל. ואם לא היה שוכרן בעל הבית, לא היו נושאין משאות ממקום למקום. לכך צריכים לקבל שכר, בפני עצמם.

– כך הצדיק שיש לו בעולם הזה, עמל בתורה ובמצוות. הנה גוף העמל, הוא ראוי להיות שכרו. כי על ידי העמל הזה, פלט ויצא ממנו זוהמת הנפש, והסיגים שבו. ונתרפא מחולי הנפש שהיה בו. כאותו האדם, שצוהו הרופא שיעשה התעמלות, בכדי להזיע.

ולזה אמר אני עמל ומקבל שכר – רוצה לומר, שהעמל שאני עמל, אני מקבלו בתורת שכר. שעל ידו, מגיע רפואתי מחולי הנפש. מה שאין כן, אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל, כמו עמל שלנו. דהיינו, שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות, אין מקבלים שכר בכך כמונו. כי לומדים שלא לשמה, ואין יגיעתם בתורה, מפלטת הסיגים מהם. עכת"ד.

י. החתם סופר מבאר בדרשותיו (בסוף הספר. מובא בשיטה מקובצת החדש (שטייף) על ברכות) "אני עמל ומקבל שכר" – רוצה לומר כי שכר מצוה מצוה, ושכר עבירה עבירה. נמצא אני עמל במצוות ומעשים טובים, ובזה העמל אני מקבל שכר, שזאת המצוה היא על המצוה שעשיתי אתמול. ואני מקבל אותו השכר לשכר באמת, כי איננו חפץ שכר אחר. אף על פי שעבירות של היום הוא שכר עבירה של אתמול, מכל מקום אינם מקבלים בזה שכרם. שבוודאי מה שהוא בועל עריות היום, לא ינוכה בזה חטאו של אתמול, אדרבה יוסיף לו עונש". עכ"ל.

יא. בספר אבן שלמה (לר' אברהם אויערבאך) ביאר על פי המדרש אמר ר' אלכסנדרי אין לך אדם בלא יסורין. אשרי מי שיסורים באים עליו על ידי התורה.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – מתיגעים כמו כל האנשים, שהרי אדם לעמל יולד - יש לכל אדם, עמל ויסורים. ומקבלים שכר - על הצער, מאחר שעמלינו בתורה. ולא עמל של צער בעלמא. אבל שאר האנשים שאין עמלם בתורה אין מקבלים שכר על עמלם - צרותיהן. {יעויין בפירוש סג}.

יב. בספר לחם אשר (מילר) ביאר, על פי דברי חז"ל במגילה (דף ו עמוד ב), אמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי - אל תאמן. לא יגעתי ומצאתי - אל תאמן. יגעתי ומצאתי – תאמן. הני מילי בדברי תורה, אבל במשא ומתן סייעתא הוא מן שמיא. ולדברי תורה לא אמרן, אלא

לחדודי. אבל לאוקמי גירסא, סייעתא מן שמיא היא. ופירש רש״י - יש יגע ואינו מוצא.

ומעתה נמצא לפי זה, שהתורה אי אפשר להשיג בלתי יגיעה ועמל. על כן ממילא מקבל שפיר שכר, גם עבור העמל. כי העמל הוי מצורך הלימוד, כי בלעדו אי אפשר לבוא למטרת חפצו. וקי״ל דהכשר מצוה כמצוה גופא.

מה שאין כן היושבי קרנות העוסקים במשא ומתן, הלא יכולים להשיג מטרת חפצם, גם בלא יגיעה, אלא בס״ד לבד. לכן היגיעה היא לחינם. על כן אינם מקבלים שכר, עבור העמל שלהם. אלא אדרבה, יורדים לבאר שחת. כי בזה מראים שאינם בטוחים בה׳. כי אלו היו בטוחים בו, לא היו עמלים עד כדי כך. כי במשא ומתן סיעתא דשמיא, הוא העיקר.

יג. **בספר קול יהודה** (למורנו ר׳ יהודה צדקה, שער האגדה עמוד יז) **ביאר**, שהעמלים ללמוד מקצוע או רפואה אם לא הגיעו אל היעד – לקבל תעודה. כל עמלם וטרחם היה לשוא. אך העמל בתורה להגיע להוראה וכיו״ב אף שלא הגיע לזה, מקבל שכרו מושלם על כל עמלו בתורה.

וכתב, שלפי זה היינו אומרם, אנו עמלים – בתורה להגיע להוראה. ומקבלים שכר – של לימוד תורה אף אם לא הגענו להיכן ששאפנו. בשונה מאותם שלא עוסקים בתורה שאמנם עמלים להגיע לדברים מסוימים, מכל מקום, באם לא הצליחו להשיג מבוקשם, הפסידו את כל יגיעתם, והלך לריק כוחם.

יד. **שמעתי לבאר** בשם הרב הגאון רשכבה״ג ר׳ **אי״ל שיטנמן** זצוק״ל שביאר, שהן אמת שכולם מקבלים שכר, מכל מקום שכרם של אותם שלא עוסקים בתורה, הוא כאין וכאפס לאומת שכר הלומדים תורה, ש״עין לא ראתה אלוקים זולתך״. לכן קורא לזה התנא ״אינם מקבלים שכר״ – לפי שנחשב כאילו לא מקבלים שכר כלל, ביחס ללומדים. ודפח״ח.

טו. שמעתי לבאר (מידידי ר׳ אהרן כהן שליט״א), אנו עמלים – מקבלים יסורין וצער בעולם הזה. ומקבלים שכר – שצרות אלו שכר הם בשבילנו, כי על ידי זה מתמרקים עונותינו בעולם הזה ומגיעים אח״כ לעולם הבא נקיים מכל עוון.

בשונה מאותם שאינם שומרים תורה ומצוות שאין מתמרקים עונותיהם בעולם הזה, אלא אדרבה בעולם הזה טוב להם בכדי לשלם גמולם בזה העולם, ולהפסידם חיי עולם, מאחר שחפצים רק בעולם הזה. וזה הוא הסיבה שצדיק ורע לו, ורשע וטוב לו.

טז. שמעתי לבאר (מהחברותא הי״ע שליט״א), אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה׳ יתברך. ומקבלים שכר – גם נשותינו שבזכותם אנו לומדים כדאיתא בברכות (דף יז ע״א). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {יעויין בספר מאור ישראל (עמוד כה על הגמ׳ ברכות שם) שפעמים יש לאשה שכר יותר מהבעל}.

יז. עוד שמעתי מהנ״ל, אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה׳ יתברך. ומקבלים שכר שעל ידי התורה אין אנו חפצים בתאוות, ולכן כשמזקינים לא קשה להשלים עם המצב של נטילת התאוות, וכן לא משתעממים, כי קבוע יש את התורה שמעניינת ומשעשעת כל הוגה בה.

מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, מאד קשה להם בגיל הזיקנה להשלים עם המצב שלא יכולים לעשות ולפעול כבראשונה, ופעמים רבות נפטרים מחוסר עשיה.

יח. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי הבן יהוידע בחגיגה (דף ג ע״א, ד״ה נשים באות לשמוע). שביאר, שאדם ששומע דברי תורה, אפילו שלא הבין, מכל מקום נשמתו מבינה. ובעולם הבא, ידע את אותם דברי תורה. יעו״ש שהאריך בזה. ולפי״ז ביאר את הסיבה שאמו של ר׳ יהושע בן חנניא נתנה עריסתו בבית המדרש על אף שלא הבין מאומה וכו׳.

{ולפי"ז נראה לבאר בס"ד הטעם שמנהג עדות המזרח, לעשות ברית יצחק, בלילה שקודם הברית, בבית התינוק. - שזכות התורה שיכנס לאזניו שם, יעמוד לו, לעבור את ברית המילה בשלום לכך צריך שהתינוק יהא שם}.

ולפי זה אפשר לומר שזהו אנו עמלים - להבין את דברי הרב הדורש, ואפילו אם לא הבנו, נקבל שכר – שיבארו לנשמתינו את דברי התורה ששמענו בעולם הבא. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

כתב הכף החיים סופר (סי' קנה ס"ק חי) שאף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש, כיון שאיתא במדרש רבה פר' כי תבא א"ר יהושע א"ר נחמן כל מי שבא לבית הכנסת ושומע דברי תורה, זוכה לישב בין החכמים לעתיד לבא, שנא' "אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין".

יט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בגמ' ברכות (דף ו ע"א), המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה נחשב כאילו עשאה וכו'. וכן איתא בשבת (דף סג ע"א), ובקידושין (דף מ ע"א) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה.

לפי זה אפשר לומר בס"ד, שזהו פירושם של דברים: אנו עמלים – טורחים לעשות מצוה, ומקבלים שכר - גם אם לא עלה בידינו. מה שאין כן העוסקים בעבודתם, ולא לומדים תורה ולא עושים מצוות - לא מקבלים שכר, אלא אם כן יצא בפועל תוצאה במעשיהם. ולא שייך בהם שכר על מחשבה טובה.

{כתב האור החיים הקדוש בריש פרשת בחוקותי עה"פ "אם בחוקותי תלכו" (פירוש יז): עוד נתכוין לומר מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת סג.) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו כאלו עשאה. והוא מאמרו "אם בחוקותי תלכו" - לשון עתיד, פירוש תחשבו ללכת וגו'. "תשמרו" גם כן תחשבו לעשות שמירה. "ועשיתם אותם" - פירוש מעלה אני עליכם כאלו כבר עשיתם אותם}.

כ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בגמ' מנחות (דף קי ע"א), העוסק בתורת חטאת - כאילו הקריב חטאת וכו'. וכן מצינו בגמ' יומא (דף עא

ע״א), ואמר רבי ברכיה: הרוצה לנסך יין על גבי המזבח - ימלא גרונם של תלמידי חכמים יין. ועוד מצינו בחז״ל הרבה דברים כעין זה {יעויין בברכות (דף ו: על המשמח חתן וכלה, וכן שם (דף ח ע״ב) שהאוכל בערב כיפור כאילו התענה תשיעי ועשירי. ועוד איכא טובא}.

אם כן אפשר לומר שזהו אנו עמלים – בדבר מסוים, ומקבלים שכר – כאילו עשינו דבר גדול כנ״ל. ואילו הם, עמלים - ואינם מקבלים שכר, אלא על אשר עשו, ותו לא.

{כה כתב האור החיים הקדוש בריש פרשת בחוקותי עה״פ ״אם בחוקותי תלכו״ (פירוש יד): או ירצה על דרך אומרו ״זאת התורה לעולה למנחה״ ודרשו חז״ל (ויק״ר ז ג): אדם עוסק בפרשת עולה, מעלה עליו כאלו הקריב עולה וכו׳. על דרך אומרו (הושע יד ג) ״ונשלמה פרים שפתינו״, ולא זה בלבד אלא כל מצוה ומצוה שאינה בפרק השג יד, כשאדם לומד מצוותה בתורה כאלו עשאה.

והוא מאמר הכתוב ״אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי וגו׳״, אותם שאין מציאות לעשותם - תשמרו, פירוש: תהיו מחכים אותם, מתי יבואו לידכם לעשותם, - מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם גם כן. והוא אומרו – ״ועשיתם אותם״ לומר לא שכר מחשבה לבד אני נותן. והגם שכתבנו בסמוך ותלמוד תורה כנגד כולם? יש מצוות שמבטלין תלמוד תורה בשבילן כגון מעשה הקרבנות וכדומה, ולבחינה זו צריך שילמוד מצוותה ויקו (יצפה) לעשותם. עכ״ל.}.

כא. עוד אפשר לבאר בס״ד, אנו עמלים – ללמוד תורה ולעשות מצוות בשמחה, ומקבלים שכר גם על השמחה במצוה. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

•

לחיבת הקודש נביא כמה גרגיגים מרבותינו הקדמונים **במעלת השמחה בעשיית המצוות ובלימוד התורה:**

ובכן, כתב **במדבר קדמות לחיד״א** (מערכת א) שכתב ״לכן נראה כי אבות העולם (אברהם יצחק ויעקב), כל מעשיהם עשו בשמחה רבה והתלהבות

עצומה מאד, וזה נחשב יותר מהמעשה עצמו. וכמו שכתבו המפרשים שהשמחה שאדם שמח במצוות, הוא יותר מהמצוות עצמם". עוד כתב במקום אחר, **שמחה** ר"ת: **ש**מחת **מ**צוה **ח**יוב **ה**וא.

כתב **בילקוט יוסף** (או"ח סי' קי) רבותינו הראשונים מקשים, דהנה איתא במועד קטן (דף כח ע"א), בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. ואילו מפסוקי התורה לכאורה נראה בהיפך הגמור, כי בזכות ובעונש הדבר תלוי? והנה רבינו אברהם בן הרמב"ם כתב לחלק, בין עובד אלוקים מתוך יראת העונש, ופחד הבורא, דבזה תלוי במזל ולא בזכות. לבין העובד את ה' מתוך אהבת הבורא, אשר באהבתה ישגה תמיד, דבזה תלוי בזכותו, ועל זה אמרה התורה וברך פרי בטנך וגו'.

והגילוי על עבודת ה' מאהבה הוא עשיית המצוות בשמחה והתלהבות. וזה מדוקדק במה שאנו אומרים בק"ש, לאהבה את ה' אלוקיכם, ולעבדו בכל לבבכם, ונתתי מטר ארצכם וגו'. והיינו, שאם עובד את ה' מתוך אהבה, בזה זוכה לשכר בעוה"ז.

ולכן כתוב בתחילה: והיה אם שמוע וגו', לשון והיה שהוא שמחה. שהרי אמרו במגילה (דף י ע"ב) דכל מקום שנאמר בתורה ויהי בימי היינו לשון צער. ע"ש. ומכאן דלשון והיה הוא לשון שמחה. {וכ"ה במדרש רבה (בראשית מב ג)}. ולזה רמזה התורה, שאם ישמע בקול ה' בשמחה, יזכה לונתתי מטר ארצכם וכו'. יעוי"ע בכלי יקר בפרשת בחוקותי שהביא על זה שבעה ביאורים.

יעויין עוד בספרו של מורינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אורחות יושר (פרק כז) ערך "שמחה של מצוה" ליקוט נפלא בהאי ענינא.

כב. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים – בהכנות למצוה. כגון, בניית סוכה, קניית ד' המינים, ושאר ההכנות עבור המצווה בכדי שתהיה בשלמותה, ומקבלים שכר גם על זה.

ואדרבה, אומרים בעלי המוסר על הפסוק "ויעש המלך כדבר ממוכן" - שהקב"ה עושה לאדם ישועות והצלחות, לפי ההכנות שלו, עבור המצוה.

כי זה מראה את אהבת ה׳ שיש לו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם שכר על ההכנות עבור העבודה.

כג. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים, ומקבלים שכר – של אריכות ימים, גם בעולם הזה. וכמ"ש כי בי ירבו ימיך וגו'". מה שאין כן העוסקים בעבודתם ולא לומדים תורה ולא עושים מצוות, אמנם מרבים בנכסים, אבל מרבים על ידי זה, גם דאגה ופחד, ומוציאה אותם מן העולם.

כד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (פרק ד, כז), הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. ושם (בפרק ב, טז), איתא שגם על ידי שנאת הבריות יוצא האדם מן העולם. אמנם אנו העמלים בתורה על ידי זה נמנעים מאלו הדברים, ועל ידי זה מרבים חיים. מה שאין כן הם שלא לומדים תורה, עלולים להכשל באלו הדברים, ומפסידים את החיים שנתן להם חי העולמים.

כה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בבכורות (דף לא ע"ב), ובעוד מקומות. אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, ואמר רבי יצחק בר זעירי מאי קראה "וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים" ככומר של ענבים {כלי ששמים בו את הענבים, שבעה או שמונה ימים, כדי שידחקו ויתבשלו הענבים – רש"י}. מה כומר של ענבים, כיון דאדם נוגע בו, דובב. אף תלמידי חכמים, כיון שאדם אומר דבר שמועה מפיו, דובבות שפתיו בקבר.

וזהו אני עמל ומקבל שכר – ששפתותיו דובבות בקבר, בעבור התורה שעמל לחדש, בהיותו בזה העולם. מה שאין כן אותם אלו שלא עוסקים בתורה, אין בהם כדברים הללו.

כו. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים – להחזיר אנשים בתשובה, ולזכות את הרבים. ומקבלים שכר – שכל מעשיהם הטובים נזקפים לנו. וכן זוכים שעל ידי זה אין חטא בא על ידינו, כדאיתא במשנה באבות (פ"ה משנה יח).

כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו וכו׳ משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר וכו׳. יעוי״ש בתפארת ישראל (באות קל). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

•

לחיבת הקודש אעתיק את דברי מורנו אביר הרועים הרה״ג ר׳ **עובדיה יוסף זצ״ל** במה שהאריך **במעלת זיכוי הרבים,** בדברי הפתיחה לשו״ת יביע אומר (חלק י):

אולם למעלה בקודש, הוא ״זיכוי הרבים״ שאין לך מעלה גדולה כמו מי שמזכה את הרבים, וכמו שנאמר (דניאל יב, ג) והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. כשם ששבעת כוכבי לכת נראים לנו כניצוצות קטנים, והאמת שהם פי כמה מליונים מכל כדור הארץ, כך המזכים את הרבים ערכם גדול אצל השם יתברך, וזאת על ידי רישום תלמידים לתלמודי תורה, שמושכים אותם בעבותות אהבה מתוך בתי הספר החילוניים, לתוך קדושת תלמודי התורה, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה.

צא ולמד מ״ש רבינו בחיי בספר חובת הלבבות (שער אהבת ה׳ פרק י): ודע, שאפילו החסיד הגדול ביותר, וגדול בתורה, עד שיגיע לתכלית השלמות בתיקון נפשו אצל השי״ת, ואפילו אם יגיע למדרגת מלאכי השרת במדותיהם הטובות, וכמנהגם הנחמדים, ובהשתדלותם העצומה בעבודת הבורא, ובאהבתם הזכה בהשי״ת, עדיין לא יגיע לזכיות מי שמורה ומדריך את בני האדם אל הדרך הטובה והישרה בעבודת השי״ת, ומישר אורחותיהם, להטותם לעבודת השי״ת, ולקרבם לצור מחצבתם, ולהחזירם בתשובה שלימה, שזכיותיו של זה נכפלות שבעתיים, בעבור זכויותיהם של אלו שבמשך כל הימים והזמנים, ובזכיות זרעם וזרע זרעם. ועליו אמרו חז״ל (אבות פ״ה משנה יח): ״כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו,

משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג כא), צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל״.

וכן אמרו (בב״מ פה א): ״כל המלמד את בן ע״ה תורה, אפילו אם הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה, מבטלה בשבילו, שנאמר (ירמיהו טו יט), ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה. וזוכה ויושב בישיבה של מעלה״. ובזוהר הקדוש אמרו, אילו ידעו בני אדם כמה גדולה מעלת המזכה את הרבים, ומחזירם בתשובה, היו רצים אחר זה כאדם הרץ אל חייו. והנה בדורינו זה בנקל יכולים להשיב אנשים תמימים אל דרכי ה׳, ולחנך בניהם בתלמודי תורה, מה טוב ומה נעים גורלם ומלאה הארץ דעה את ה׳. ויש עוד להאריך בכל זה, אולם כאן עמד קנה במקומו. עכל״ק ודפח״ח נאה דורש ונאה מקיים. עכ״ל הרב היביע אומר.

ובס״ד אפשר לבאר על פי הנ״ל, ג׳ קושיות עצומות, ותירוץ אחד לכולם: א. כתוב בפסוק בפרשת ואתחנן ״ושננתם לבניך ודברת בם״ והנה צ״ב מדוע הקדים הפסוק את מצות ״ושננתם לבניך״ - שפירושו ללמד תלמידים, לפני אומרו ״ודברת בם״. ב. כתוב בפרשת עקב ״ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם״, כתיב ״אתם״ וקרינן ״אותם״, צריך להבין מדוע?. ג. כתוב בפרשת ראה ״לשכנו תדרשו ובאת שמה״ צ״ב למה פתח הפסוק בלשון רבים וסיים בלשון יחיד?. הנה לפי המבואר לעיל אפשר לומר תירוץ נפלא על הכל בחדא מחתא, דבאה התורה לומר לאדם, אם תלמד את האחרים תורה, או תזכה אותם בדבר מצוה, יחשב לך כאילו אתה בעצמך עשיתה את אותה המצוה.

ולכן הקדים ״ושננתם לבניך״ ל״ודברת בם״, לרמז על העושה ״ושננתם לבניך״ דהיינו מלמד אחרים, נחשב לו כאילו הוא בעצמו ״ודברת בם״.

ולכן כתוב ״ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם״, כתיב ״אתם״ וקרינן ״אותם״. לרמז על זה שעושה ״ולמדתם אותם״, נחשב לו כאילו הוא בעצמו למד - ולמדתם אתם״.

וזהו אומרו "לשכנו תדרשו ובאת שמה". שהגורם לאחרים לדרוש את השכינה נחשב שהוא בעצמו בא שמה - קיים את אותה מצוה, ושייך בו את אותו הזכות.

•

לחיבת הקודש אעתיק דברי ספר סדר היום (לרבי משה בן יהודה מכיר), **בעניין זיכוי הרבים, שכתב** {בהלכות תשעה באב} בזה הלשון:

כל ירא וחרד את דבר ה', צריך לאסוף אנשים רקים ופוחזים אשר לא ידעו את משפט אלהי השמים, זה עשרה וזה עשרים, ולדרוש להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולקרבם אל אביהם שבשמים. ובזה תעלה ארוכה ומרפא למכותינו ולצרותינו ויתקדש שם שמים בין המרובים ובין היחידים. והמעטים הנשארים מהם יראו וכן יעשו.

ואלו המחזיקים בדת להקימה ולהרימה, הם הנקראים עמודי שמים, והם מצוקי ארץ, והם המעמידים את כל העולם כולו. ויש להם זכות כמשה רבינו ע"ה בדורו אשר זכה וזיכה את הרבים, והם המוציאים יקר מזולל ויש מאין, והם שותפין לבורא יתברך ויתעלה בבריאת העולם ובהעמדת.

אבל לומר כל אחד, רב או רבן שלום עליך נפשי, ולהסגר בתוך ביתו ללמוד או לעסוק בחפצי שמים, לא זו הדרך הרצויה בעיני ה'. כי אינו דומה הזוכה לקנות לעשות נפשות הרבה ולקרבן תחת כנפי השכינה, כמי שהוא מזכה את נפשו יחידה והאחרים בהמות ירעו.

ומי יודע אם עתיד ליתן דין וחשבון על ככה אחר שהיה בידו להשיב רבים מעוון ולהציל לקוחים למוות מרוב רשעתם ולהחיות את נפשם בחינו ובחסדו אשר חננו ה' ולא עשה, הנה הוא גרם את כל הרעה אשר תבוא ח"ו אחר שלא הזהירם.

וזה שכתוב על ידי יחזקאל הנביא ע"ה (יחזקאל ל"ג, ח') ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיותו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש. וכתיב (שם ט', ו') וממקדשי תחלו, ואמרו ז"ל בגמרא אל תיקרי וממקדשי אלא ממקודשי, ואף על פי שלא היה בידם למחות שהרי אמרו ז"ל אם לפניך

גלוי לפניהם מי גלוי וכו׳, עם כל זה כביכול חזר בו ונגזרה עליהם הגזרה והתחילה הפורענות מהם כדכתיב (שם) וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית.

וזה היה דרך כל החסידים הראשונים אשר היו מקהילים קהילות ברבים לדרוש להם את דבר ה׳ את חוקיו ואת משפטיו ומורה להם את הדרך ילכו בה.

ונמצא זכות כל אותם תלמידים או אנשים הנאספים עמו תלוי באותו רב או רבן, ושכרו גדול במאד מאד. שכר שאין לו ערך וקצבה אשר עין לא ראתה. וזה הוא ענין הדאגה והיגון אשר צריך האדם הירא להיותו דואג יום תשעה באב על חלול ה׳ וחלול תורתו וחורבן ביתו וביזת עמו ושפלותו כל הזמן הזה הארוך והנמשך ולא עלתה ארוכה למכה הגדולה הזאת.

ומתוך כך יתן את לבו להשגיח בענין זה לבקש ולחפש לדרוש ולחקור איזה דרך נעלה ונצליח בענין זה, ואין דרך אחר ארוכה וקצרה אלא זה שכתבתי, ובזה צריך האדם להשגיח ולרדוף אחריו, ואם לאו בר הכי הוא ישתדל לפקוד ולצוות למי שהוא בר הכי שיעשה וכל הזכות תלוי בו כי הכל הולך אחר המעמיד. עכ״ל. {או שיתרום לאלו העוסקים בדברים הללו - כן שמעתי מהגאון ר׳ יעקב יוסף זצוק״ל}.

וקודם שאצא מהאי ענינא נעתיק את דברי הרשל״צ ר׳ יצחק יוסף שכתב בספרו ילקוט יוסף (ביקור חולים ואבלות מילי דאגדתא):

בגמ׳ מועד קטן (כה ב) רוכב ערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק. ובגמ׳ ר״ה (יח ב) ללמדך שקשה סילוקן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו. ובאיכה רבתי, קשה סילוקן של צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא כחורבן בית המקדש. ולכאורה הדברים נראים כסותרים. וצריך לומר דבגמ׳ מועד קטן איירי בצדיק לעצמו שאינו נכלל עם מזכה הרבים, רק הוא קדוש וטהור, ולכן מקבלים אותו בתרועות גיל ובקבלת פנים חגיגית, וכתות כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו.

אך מי שנמנה עם מזכה הרבים, הרי בהיעדרו חסר הנחת רוח לפני הקדוש ברוך הוא בפעילותו הרבה והכבירה, מעין בית המקדש שהיה נורא על כל סביביו, ומשרה יראת ה׳ על הבא במחיצתו. וכמ״ש גדולה הבאת מעשר שמביאה לידי יראת שמים, שנאמר, למען תלמד ליראה את ה׳ אלוקיך כל הימים. (עיין תוס׳ ב״ב כא. ד״ה כי מציון). ולכן קשה סילוקן של צדיקים כאלה, מזכי הרבים, כחורבן בית המקדש.

{ואני הקטן על פי זה יישבתי מה שהקשה חכם שלום כהן זצוק״ל (הובא בדברי פתיחה) שמצד אחד אמרו חז״ל במדרש איכה (א, לז) סילוקן של צדיקים קשה לפני הקב״ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש בתוכחות כתיב (דברים כ״ח) והפלא ה׳ את מכותך ובחורבן בית המקדש כתיב ותרד פלאים אבל בסילוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כ״ט) לכן כה אמר ה׳ הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכל כך למה (שם) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. ע״כ.

ואילו מצד שני הגמ׳ בר״ה (דף יח ב) ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו, משמע ששוין הם.

ולפי האמור אתי שפיר, הא בצדיק שזיכה את הרבים הא בצדיק לעצמו. דבצדיק שזיכה את הרבים בסילוקו יש יותר חוסר ולכך סילוקו יותר מחרבן הבית וכו׳ כדלעיל. ודו״ק}.

כז. עוד אפשר לבאר בס״ד, אנו עמלים – ללמוד תורה לשמה, ומקבלים שכר גם בעולם הזה כדאיתא באבות (פ״ו) המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע״פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו, כי לומדים שלא לשמה.

כח. עוד אפשר לבאר בס״ד, אנו עמלים – ללמוד תורה לשמה, ומקבלים שכר גם בעולם הזה, כמו שאמר רבינו עזרא עטיה זצוק״ל על הגמ׳ בפסחים (דף נ ע״ב) ״כי גדול מעל שמים חסדך – בעוסקים בתורה לשמה״.

שהלומד תורה לשמה יכול לחולל ניסים ונפלאות מעל השמים כלומר מעל כח הטבע "ותגזר אומר – ויקם לך" צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו, כי לומדים שלא לשמה.

•

לחיבת הקודש נביא כמה גרגיגים מרבותינו הקדמונים, **בענין לימוד תורה לשמה.**

אך קודם דברי בו, זכור אזכור מהו הפירוש לימוד תורה לשמה:

ובכן מצאנו בזה ב' ביאורים בראשונים. **רש"י** ביאר בתענית (דף ז ע"א) ד"ה לשמה. שלומד תורה, משום שכך ציוהו הקב"ה ולא בכדי להקרות רבי. אכן יעויין **ברא"ש** בנדרים (סב ע"א) ד"ה ודבר בהן לשמן. שביאר, "כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות". ע"כ.

אמרו חז"ל (שבת סג.) בפסוק אורך ימים בימינה וגו' (משלי ג טז), שהמיימינים בה שכרם לעולם העליון, והמשמאילים בה שכרם בעולם הזה. על פי זה ביאר האור החיים הקדוש בריש פרשת בחוקותי שזה הוא מה שאמר כאן אם בחוקותי - שהיא עסק התורה, תהיה כוונתכם בעסק זה לא לתכלית עולם הזה, והוא כת המשמאילים בה, אלא תלכו תהיה כוונתכם לתשלומין כשתלכו לעולם העליון, והוא כת המיימינים. {יעויין עוד בגמ' ברכות יז ע"א ובתוס' שם. ובתענית ז ע"א ובתוס' שם. ובפסחים דף נ ע"ב}.

כט. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך, ומקבלים שכר - שגם בעולם הזה – ניתן לנו את הכח לשלוט על הטבע.

כדאיתא בגמ׳ ברכות (דף לג ע״ב) ״תנו רבנן מעשה במקום אחד שהיה ערוד {נחש מסוכן} והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו, ומת אותו ערוד, נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא״. {יעוי״ש ברש״י את הביאור בדיוק}.

יעויין עוד בגמ׳ תענית דף כא והלאה, עוד הרבה מעשיות מעין זה. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. ההבדל בין תי׳ זה, לתירוץ הקודם. שלפירוש הקודם, הצדיק מחולל ניסים. ולפי׳ האחרון אין הצדיק ניזוק ״לא יאונה לצדיק כל און״. כי כל הטבע כפוף אליו, בכדי להטיב עמו, ולא ח״ו להיפך.

ל. **עוד אפשר לבאר בס״ד,** אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה׳ יתברך, ומקבלים שכר שגם בעולם הזה – ניתן לנו ברכה והצלחה בכל מכל כל, וכמ״ש ״והיה עקב תשמעון וגו׳ ושמר ה׳ את הברית ואת החסד וגו׳ וברך פרי בטנך וגו׳״ (דברים ז יב והלאה). וכן ״את הברכה – אשר תשמעו אל מצוות ה׳ וגו׳״ (דברים יא פסוק כז). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין להם אלא פורענות וכמ״ש ״והיה אם לא תשמעו אל מצוותי אשר אנוכי מצוה אתכם וגו׳ וחרה אף ה׳ וגו׳״ (דברים יא פסוק יג והלאה).

והאמת שכמה מהראשונים {ומהם: ארחות חיים (הלכות ברכות סי׳ ס). אהל מועד (שער הברכות דרך ג). הסמ״ק. כל בו. ועוד}. גרסו בנוסח של הגמ׳ ״אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ומקבלים **פורענות**״. ולפי הנ״ל אתי שפיר.

לא. **עוד אפשר לבאר בס״ד,** אנו עמלים – ללמד תורה את בנינו ולגדלם על אדני התורה והיראה, ומקבלים שכר בתורתם ובמצוות שמקיימים. וכמ״ש חז״ל בסנהדרין (דף קד ע״א) ״ברא מזכה אבא״. וכן האמא מקבלת

שכר בתורת בניה וכמו שאיתא בברכות (דף יז ע"א). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

וז"ל הרבינו יונה באגרת הנשים (אות עט) "תהא האשה זהירה להתפלל ערב בוקר וצהרים ובסוף תפלתה יהא עיקר תחנוניה על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים ושיהיו מצליחים בתורה, כי עיקר זכותה של אשה לעולם הבא שבניה עובדים להשם יתברך ועושים רצונו ויראים אותו. וכשהיא בבית עולמה ובניה יש בלבם יראת שמים ועוסקים בתורה ובמצוות, נחשב לה הדבר הזה כאלו היא בחיים, ועושה כל המצוות והיא במעלות עליונות בעולם הבא. עכ"ל.

•

לחיבת הקודש אעתיק דברי מורינו החכם **שלום כהן** ר"י פורת יוסף בעיר העתיקה, בבית כנסת "**שמואל הנביא**" לעדת התרגום. **בענין חינוך הילדים לתורה ולמצוות**, כי הילדים אינם אלא פיקדון אצל האדם, וצריך לגדלם כרצון הבורא שהוא הבעל הבית שלהם. וכה דבריו :

"ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, ויהי ערב ויהי בוקר יום שני", לא כתוב השני, לא כתוב השלישי. רק ביום ששי כתוב "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי", יום ששי נגמרה בריאת העולם, אומרת הגמרא כל בריאת העולם נעשתה רק לכבוד יום השישי, איזה יום השישי זה, יום ו' בסיון שניתנה בו התורה. "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי".

בלי תורה כל העולם חרב, ולכן דוקא אם יש תורה העולם יהיה קיים.

במדרש תנחומא (פרשת ויקרא), כתוב שהקב"ה רצה לתת את התורה לעם ישראל, ואמרו לו כולם "נעשה ונשמע", אמר להם מי יהיו ערבים עליכם? אמרו לו אברהם אבינו, יצחק אבינו, הביאו לו כל מיני אבות. אמר להם אלה כבר עברו, אלה היו, אני רוצה מהיום ולמחר, מי יהיה ערב לכם

שאתה תקיימו את התורה? אמרו לו בנינו. אה! בנים שלכם, אם כן אני מסכים. מה פירוש הדברים האלה?

יש במדרש בפרשת נח, "ונח מצא חן בעיני ה'", יש הרבה פירושים במה הוא מצא חן. אמר ר' סימון "ונח מצא חן בעיני ה'" - במה זכה נח, בזכות תולדותיו, ועל זה נאמר "ונח מצא חן בעיני ה'" - ואלה תולדות נח. "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלוקים התהלך נח", "אלה תולדות נח" - בזכות תולדות נח, לכן נח מצא חן, שהקב"ה השאיר אותו בחיים יותר מכל. אעפ"י שהוא גם כן היה בו כל מיני חסרונות, אפילו הכי מצא חן. החסרון הכי גדול של נח - רש"י מביא את הגמרא במקום, שנח בנה את התיבה מאה עשרים שנה, היה עובד בהכנת התיבה. שמע שהקב"ה אמר עוד מאה עשרים שנה, אני מכלה את כל העולם. מאה עשרים שנה היה עובד בתיבה, כל העם שואלים אותו "מה אתה עושה?", אומר "אני עושה תיבה", למה? אומר הקב"ה רוצה להביא מבול לעולם ולהחריב את כל העולם, וזה התיבה ציוה הקב"ה שאני ובני נכנס לתיבה וננצל.

אומרת הגמרא, על הפסוק: "ויאמר אלוקים אל נח, ובאת אל-התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי-בניך אתך", הפס' ממשיך ואומר "ויבוא נח ובניו ואשתו ונשי בניו איתו אל התיבה מפני מי המבול", הקב"ה אומר היה יורד גשם, כבר מתחיל המבול, תכנס, לא נכנס עד שבא המבול ודחף אותו ונכנס.

אומר רש"י, דברים שקשה להבין אותם, שנח היה מאמין ולא מאמין, לא היה מאמין במאה אחוז שיהיה מבול, אלא עד שנהיה מבול בפועל עד שנכנס, אפשר להאמין דבר כזה, מאה עשרים שנה אתה עובד נכון? ואתה אומר למה אתה עושה, פתאום אתה לא מאמין.

זאת אומרת לפעמים אדם עושה דברים והאמונה שלו קצת מתנדנדת, מכל מקום הקב"ה הציל אותו, כי ידע שתולדותיו יהיו טובים.

שֵם, ידוע התורה היתה בית מדרשו של שם, יעקב אבינו לפני שהלך לאחי אמו לבן, היה ארבע עשרה שנה היה בבית מדרשו של שֵם, שָם היתה התורה.

כלומר, במה אני יודע אם מה שאתה עושה זה מעשה אמיתי או לא אמיתי, אני רוצה לראות איך אתה מחנך את הילדים שלך.

כשעם ישראל רצה לקבל את התורה, אמר להם הקב"ה, מי יהיה ערב בעדכם, שאתם תקבלו את התורה, אמרו לו בנינו. - מה פירוש בנינו? אתה תראה שאנחנו מעבירים את התורה לבנינו, פירוש, מה דרך האדם להעביר לבניו? דברים שהוא מעריך אותם, דברים שהוא רוצה אותם, כן?!

אם שי לו כסף נותן לבנים שלו, אם אין לו... כשאמרו לו שאנחנו נעביר את התורה לבנים, זה סימן שאנחנו מעריכים את התורה, רוצים את התורה, ואוהבים את התורה.

זה בדיוק מה שנאמר על נח, שמה שזכה נח זה רק בזכות תולדותיו.

מורי ורבותי, כדאי לדעת שהקב"ה נתן לנו בנים, כמה אנחנו צריכים לשמור על הבנים. ידועים דברי הרמב"ם, איש שמביא בנים לעולם, אין לו לחשוב, אני מביא בן בכדי שיעזור לי בעבודה, שיעזור לי בפרנסה, שיעזור לי, לא! אתה מביא בן, על מנת שיהיה אחד מגדולי ישראל. ומה הסיבה? תדע לך! אתה יש לך בן, אתה חושב שהבן הזה הוא שלך, נכון! אם זה שלי מה שאני רוצה אני עושה, כמו שקונה עובד ועושה בו כרצונו.

זה טעות גדולה! הבן לא שלך! תדע לך, אומר הקב"ה הבן הוא שלי, מה שנתתי לך אותו זה פקדון, זה הבן שלי שנתתי לך אותו שתדע לשמור עליו. והיה, אם שמרת על הפקדון, אשריך ומה טוב חלקיך, ואם לא שמרת, זה כמו שאדם נתן לך לשמור על חפץ ואתה מעלת בחפץ.

מה שאני אומר, זה לא דברים שלי, זה גמרות מפורשות.

ר' יוחנן בן זכאי, נפטר לו בנו, היה מצטער ובוכה, באו חכמים לנחם אותו, לא התנחם, בא ר' אלעזר בן ערך אמר לו, ר' יוחנן תודה לקב"ה שאתה מחזיר את הפקדון, נקי וטהור כמו שנתן לך אותו. שמרת על הפקדון, ואתה מחזיר לו אותו. תודה לקב"ה שהחזרת לו אותו בצורה טובה. אמר לו, נחמתני! נחמתני.

ר׳ אלעזר בן ערך זה היה אחד מחמשה תלמידים של רבן יוחנן בן זכאי, שעליו אמר, שאם יהיו כל חכמי הדור בכף מאזניים ור׳ אליעזר בן הורקנוס יחד אתם, הוא היה גדול הדור. ור׳ אלעזר בן ערך בצד השני, המאזניים יכבידו, המשקל שלו יכביד את המשקל, מפני שהיה חכם הכי גדול. נבון הכי גדול, עובדה! שבאו לנחם אותו, הוא הצליח לנחם את רבו יותר מכולם.

מה היה סופו של ר׳ אלעזר בן ערך, הלך פעם לנקות את עצמו, נסע לחמי טבריה, לא יודע אם זה טבריה או טבריונא. הלך עד שהבריא את עצמו, אמר לאשתו בואי נחזור לישיבה עם החכמים, אשתו העריכה אותו, היא ידעה שהוא חכם הכי גדול יותר מכולם, אמרה לו ״מי צריך לשני, אתה צריך אותם או שהם צריכים אותך״, אמר לה ״הם צריכים אותי, כל דבר אני מיישב להם את הלימוד״, אמרה לו ״אם ככה למה אתה הולך אליהם, שהם יבואו אליך״, שמע לה.

מסכן, במקום שתהיה לו עזר, נהיתה לו כנגדו. הגיע פרשת החודש, אמרו לו כבוד הרב תעלה חזן, תקרא פרשת החודש בתורה. כתוב על חודש ניסן, ״החודש הזה לכם״, ובמקום להגיד ״החודש הזה לכם״, אמר ״החרש היה ליבם״, את ״החודש״ קרא ״החרש״. ״הזה״, קרא ״היה״. במקום ״לכם״, קרא ״לבם״.

אתה שהיית יודע את כל התורה, איך אתה טועה. אומר המהרש״א זה העונש שלו, זה שליבו היה חירש ושמע לאשתו, ועזב את החכמים. אפילו חכם הכי גדול, מסכן אם הוא לא חי עם החכמים, כל הזמן.

כמו שאומר ר׳ יוסי בן קיסמא, בא אחד ואמר לו איפה אתה גר? אמר לו אני נמצא פה עם כל החכמים, אמר לו, בא אצלנו תהיה רב ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב, אמר לו אפילו אתה נותן לי כל כסף שיש בעולם, אני לא עוזב את החכמים ואבוא איתך. אלה החכמים שידעו מה זה תורה ושאי אפשר להפרד מהתורה, ומסכן מי שאינו עוסק בתורה.

המדרש בילקוט אומר על ר׳ מאיר, ר׳ מאיר בעל הנס, היה כל שבת דורש דרשות היה להם שתי בנים שהיו ת״ח עצומים והיו באים לדרשות שלו.

שבת אחת לא באו, חזר הביתה אמר לאשתו, למה הבנים לא באו היום, אמרה לו, היה להם עסק. טוב! סמך עליהם האב, הם היו ת"ח. יודעים, מבינים. ככה נמשך ונמשך עד אחרי ההבדלה, ועדין לא ראה אותם.

אמר לאשתו, איפה הילדים? אמרה לו, יש לי שאלה לשאול אותך, מי שהוא נתן לי פיקדון ועכשיו מבקש להחזיר לו אותו, נחזיר לו אותו או לא? אמר לה ודאי, נתן לך פקדון שמרת עליו, נחזיר.

הכניסה אותו לחדר, והראתה לו איך שהם שוכבים מתים. התחיל לצעוק ולבכות, רבנן, רבנן. את הבן שלו קרא רבנן, ידע מה הגדלות שלהם, והוא צועק ובוכה, אמרה לו אשתו, רבי, שאלתי אותך שאלה, אם בעל הפקדון מבקש את הפקדון נחזיר לו אותו או לא? אמרת לי שנחזיר. תודה לקב"ה, תראה איזה פקדון אנחנו מחזירים לו, איזה פקדון, מה שנתן לנו שמרנו עליו, אנחנו מחזירים לו אותו נקי וטוב כמו שנתן לנו אותו. אמר לה נחמתיני, נחמתיני.

ידוע כי אשתו של ר' מאיר, ברוריה. בתו של ר' חנניה בן תרדיון, היתה אשה חכמה, לא כמו אשתו של ר' אלעזר בן ערך, שטיפשה אותו.

רבותי מהדברים האלה שאנחנו רואים.

בגמרא פסחים על הפסוק "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" אנחנו אומרים בהגדה, "הודו לה' כי טוב".

מה זה "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", מה הקשר, "כי לעולם חסדו".

ומפרש, תודה להקב"ה כמה שהוא טוב, אעפ"י שאתה לפעמים חוטא והוא רוצה להעניש אותך, מה היה צריך לתת לך מכות, לא? הקב"ה מעניש אותך, אם אתה עשיר לוקח את הכסף שלך, אם אתה עני ויש לך כבש לוקח את הכבש, מי נתן לך את הכסף, אני נתתי לך. מי נתן לך את הכבש, אני נתתי לך. אני לא מעניש אותך בגוף שלך. אני מעניש אותך, אני לוקח ממך מה שנתתי לך. אני לוקח בחזרה, זה חסד.

זה כמו אחד אומר לשני, תראה, בא תקח כסף, למה? כי אני רוצה לתת לך מכה, במקום שאני אתן לך מכה אני אקח את הכסף בחזרה.

ראיתי פעם באיזה הגדה, שהוסיף על הגמרא הזאת, אם יש לו כסף לוקח את הכסף. אם יש לו כבש, לוקח את הכבש. אם יש לו בן, לוקח את הבן. כלומר, הבן שלי אני נתתי לך אותו, אני לא לוקח אותך. לא יודע אם ישאלו את הבן אדם מה היה רוצה? אני אקח אותך או את הבן שלך? יגיד להם תיקחו את הבן. אני לא יודע איך אני יכול לחיות.

הקב"ה אומר אני עושה איתך חסד שאני לוקח את שלי לא את שלך, כל הדברים האלו מראים לנו שהילדים פיקדון אצלנו.

אחד אמר לי שהילקוט שמעוני על הפס' "ואתה תשלם לאיש כמעשהו, כי לך ה' חסד" (סב בתהילים) אומר, אתה משלם לו את מעשהו, כאילו זה שלו, אבל לוקח את שלך.

תראו פלא פלאות, האדם הרשיע, הקב"ה מחכה לו, עד שמתחתן, ועד שיביא בן, ואז יעניש אותו ויקח אותו. תראו איך הקב"ה מרחם עלינו, אנחנו עושים בר מינן... תראה! חיכה עד שיתחתן ויקח לו את הבן, ואתה רשע עוד מקודם, ומגיע לך עונש, ואתה לא חוזר בתשובה, מכל מקום ה' ממתין לך.

רבותי כל הדברים האלה, צריכים להכניס אותם בלבנו, כל דברי חכמים, בר מינן אם אדם לא מאמין נקרא כופר בעיקר. אנחנו צריכים להאמין מה שאמרו לנו. וצריכים להודות שניתנו לנו בנים, אנחנו צריכים לשמור אותו. אין מקום לשמור אותו אלא אם כן מגדל אותו לתורה.

תדעו לכם! הקב"ה, אוהב את התורה של הנערים יותר משל הזקנים. הגמ' במסכת שבת אומרת, "אין העולם עומד אלא על הבל פיהם של תינוקות של בית רבן" אם אתה רואה שהעולם עומד בזכותן.

כל העולם מבולבל, "דאעש" "מאעש", כל הדברים האלה. והעולם עומד בזכות בל פיהם של תינוקות של בית רבן.

אמר רב פפא לאביי, מה, כל הלימוד שלנו, הפלפולים שלנו, זה כלום? אמר לו אנחנו לפעמים מדברים דברים בטלים והקב"ה אומר שהפה שלך לא כל כך טוב, אבל הפה של תינוקות של בית רבן הוא הבל טהור.

רבותי! הקב"ה נתן לנו סחורה גדולה, בנים, אין יותר טוב מזה. לשמור על הבנים. ברוך ה', הקב"ה שלח שליחים לקרב את הבנים. להביא אותם כמה שיותר לשיעורי תורה. וגם האבות שיגיעו כמה שיותר לשיעורי תורה. ברא מזכה אבא, כמה שאפשר להוסיף עוד תורה, ועוד תורה, ועוד תורה. זהו "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים לא שמתי" – שאם לא כן, כל העולם יחרב.

הקב"ה יזכנו שימלא כל משאלות לבנו לטובה, ונזכה לחנך את כל בנינו, וכל צאצאינו וכל צאצאי צאצאינו. אנחנו כל יום מתפללים ככה להקב"ה, אנחנו, וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, כולנו יודעי שמך. אבל גם אנחנו, תשמעו טוב! לא רק צאצאינו, אנחנו, וצאצאינו וצאצאי צאצאינו.

ה' יזכנו שנזכה לעובדו בתמים ובלבב שלם, וכל העושים והמעשים יתברכו בכל מילי דמיטב. וכל הקהל הקדוש הזה, הקב"ה יזכה אותו שלא יהיו לכם הפרעות, רק יראת שמים עד הסוף.

ברכה לילדים - ישימכם אלוקים כאפרים וכמנשה.

שאלו, הרי מנשה הוא הבכור, אבל סוף סוף אפרים היה יושב עם יעקב, אבל מנשה היה עובד עם אבא שלו. אמר לו יעקב, אמנם גם מנשה יהיה גדול, אבל אחיו הקטן יהיה גדול ממנו, משניהם יצאו גדולי עולם, אבל מי שלומד תורה ועוסק בתורה יהיה יותר גדול.

לב. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך, ומקבלים שכר גם על שב ואל תעשה בכך שאנו נמנעים מלעשות עבירות ומתגברים על הנסיונות. וכן פעמים המצוה היא, לא לעשות, כגון שאסור ללמוד במבואות המטונפות, כדאיתא בברכות (כד ע"ב). וכן שאסור לאונן לקיים שום מצוה, כדאיתא בטוש"ע יורה דעה (סימן שמא).

מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו, כי גם זה שאינם עושים עבירות, אינו משום ציווי ה', ואנן קיי"ל מצוות צריכות כוונה כמו שפסק השו"ע (או"ח סימן ס סעיף ד).

לג. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך. ומקבלים שכר – גם המחזיקים בידנו כיששכר וזבולון, וכמ"ש "עץ חיים היא למחזיקים בה". וכתיב "ותומכיה מאושר". מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

לד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו ז"ל שאמרו בקידושין (דף מ ע"ב). התוהא על הראשונות הפסיד את שכרו {פירוש - המתחרטים על המצוות שעשו, מפסידים את שכרם}.

לפי זה, הכי פירושם של דברים: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות ה' יתברך. ומקבלים שכר – של התורה והמצוות, מכיון שאין אנו תוהים על הראשונות. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות, לא תמיד מקבלים שכר, מכיון שפעמים רבות מתחרטים על המצוות שעשו ומפסידים את שכרם.

לה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו ז"ל שאמרו בברכות (דף ה ע"א) אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו. והיינו שעל ידי ששקוע בלימוד התורה לא שם לב ליסורין. ובהכי מבארין את דברי חז"ל בעירובין (דף נד ע"א). החש בראשו יעסוק בתורה וכו'. ולכאורה קשה, שהרי עינינו הרואות שהחש בראשו לומד ולא מתרפא אלא מבאר השבט מוסר שפירושו של דבר, שעל ידי שלומדים לא מרגישים בכאבים מאחר שהראש שקוע בתורה הקדושה.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר – שעל ידי זה אין אנחנו מרגישים ביסורין הסובבים אותנו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה באופן שכל שכלם שקוע מאד בתורה, אין בהם כדברים הללו.

לו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו ז"ל שאמרו בכתובות (דף קיא ע"ב). "כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש

באור תורה אין אור תורה מחייהו וכו׳״. מבואר שם שרק מי שיש לו קשר לתורה זוכה לקום בתחיית המתים. ומי שאין לו קשר לתורה, אפילו שמקיים את כל המצוות, מכל מקום לא יוכל לזכות לקום בתחיית המתים.

ועל פי זה ביאר רבינו יוסף עדס זצ״ל את הפסוק ״בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות **היא** תשיחך״. דורשים חז״ל באבות (פרק ו משנה י) בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, בקבר. והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא. הקשה הרב מדוע הפסוק בתחילה אומר בהתהלכך תנחה אותך, ולא כתוב **היא** תנחה אותך. וכן בהמשך קאמר, בשכבך תשמור עליך, ולא כתוב **היא** תשמור עליך. ואילו בסוף הפסוק כתוב, והקיצות **היא** תשיחך.

ולפי האמור ביאר הרב ש״והקיצות היא תשיחך״ היינו תחיית המתים, וזה רק ״**היא** תשיחך״ שרק התורה בלבד תקים את האדם מהקבר, וכדלעיל.

{ועל פי זה ביאר הא דאיתא בברכות יז. שהנשים זוכות לעולם הבא רק בזכות התורה של בעליהן וילדיהן ולכאו׳ הלא גם להם יש מצוות רבות, ולפי האמור אתי שפיר כי רק ע״י תורה בלבד ניתן לזכות לתחיית המתים}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורת ה׳ יתברך. ומקבלים שכר – שעל ידי זה נזכה לקום בתחיית המתים. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה, אע״פ שמקיימים את שאר המצוות, לא יזכו לקום בתחיית המתים, כדלעיל.

לז. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי השדי חמד (מערכת מ. סוף כלל קצח). שכתב ״ומצוה שעושים אותה הרבה בני אדם בשותפות, כל אחד נוטל שכר כאילו עשאה כולה לבדו, ומטעם זה נוהגים כל בית ישראל לעשות חבורת ש״ס וכו׳״ עכ״ל.

ולפי זה ניתן לבאר את הפסוק בפר׳ ראה ״לשכנו תדרשו ובאת שמה״, שצריך ביאור מדוע פתח הפסוק בלשון רבים - ״לשכנו תדרשו״ ומסיים בלשון יחיד ״ובאת שמה״.

ולפי האמור אפשר לומר בס"ד, שכוונת הפסוק לומר, "לשכנו תדרשו" – שרבים ידרשו ביחד את הקב"ה כדלעיל. ויחשב לכל אחד ואחד כאילו הוא לבד - "ובאת שמה", שנוטל שכר כאילו עשה הכל. וכמו שאמרו רבותינו במשנה במכות (פ"א משנה ז. דף ה:) "הנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורת ה' יתברך בשותפות של עוד אנשים. ומקבלים שכר – כאילו עשינו את כל המצוה לבד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

לח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי החתם סופר (בבא בתרא דף יב ע"א). שאע"פ שניטלה הנבואה אחר החרבן, מכל מקום רוח הקודש עדיין שייך, ועל ידי יגיעת התורה ניתן להגיע לזה. {עינינו הרואות שיש חכמים שזכו לזה. יעויין בספר אורל"צ חכמה ומוסר עמוד פב}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר – שעל ידי זה זוכים לרוח הקודש. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה באופן שכל שכלם שקוע מאד בתורה, יומם ולילה, אין זוכים לזה.

לט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף לד ע"ב), "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר – של תלמידי חכמים. שנאמר עליו "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו". מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל במדרש (ילקוט שמעוני פרשת ואתחנן רמז תתכד), שנו רבותינו מצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה הואיל

וזכו לידבק בספרים. אמר הכתוב "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע" כל מי שמדביק עצמו לצדיק זכה להיות כמותו, אתה מוצא בלוט על ידי שהיה דבוק באברהם העשיר כמותו, מה כתיב באברהם "ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב", ובלוט כתיב "וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים" הוי הולך את חכמים יחכם. ובשעה שדבק לסדומיים שנאמר "וישא לוט את עיניו" הוי ורועה כסילים ירוע דכתיב "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן". {יעויין עוד בילקוט שמעוני משלי רמז תתקנ. וזה לשון רש"י באיוב (פ"ד פסוק א), שאליפז בן עשו זכה שתשרה עליו שכינה, בזכות שנתגדל בחיקו של יצחק אבינו}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – להדבק בצדיקים. ומקבלים שכר – להיות כמותם, להרויח עולם הזה ועולם הבא. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (באו"ח סי' רלא), שכל מעשיו של האדם יהיו לשם שמים כלומר שלא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו). ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה וכל צרכי גופו, יהיו כולם לעבודת בוראו, או לדבר הגורם עבודתו, שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל כפי חיותו, לעבוד את בוראו וכו'. כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיבוא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו; ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד. עכת"ד.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – לעשות כל מעשינו לשם שמים. ומקבלים שכר – כאילו עבדנו את הקב"ה תמיד – גם בדברי הרשות. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בספרו בבן יהוידע (תענית דף כה ע"ב), על דברי הגמ' "דרש רבי חייא בר לולייני מאי דכתיב "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר? אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז, הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק חס וחלילה אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז. אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר, הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק חס וחלילה אין עושה פירות, לכך נאמר תמר ונאמר ארז".

וזה לשון הרב "קשה אמאי לא נקט אילן אחד דאית ביה תרוייהו. ונראה לי בס"ד רצה לעשות דמיון של עושים פירות כתמר דוקא, כדי לרמוז לפי דרכו על ענין תמר אשת יהודה, שעשתה למראה עינים מעשה של קלות ופריצות ויחשביה לזונה, אך מאחר שהיה תוכיות לבה לשם שמים, עשתה מן מעשה הפריצות הזאת פירות גדולים, שיצאו ממנה כל שבט יהודה ומלכי בית דוד ומלך המשיח, ולכך אמר הכתוב (שיר השירים ז' ח) "זאת קומתך דמתה לתמר", היא תמר אשת יהודה, שיש כמה צדיקים שעושים מעשה שיש בו גריעות ופריצות, אך מחמת שלבם לשם שמים, עושים פרי טוב ומקבלים שכר גדול, וכמו שמצאנו באהרון וביעל וכיוצא, ולכך דימה עושי פירות לאילן התמר, לרמוז לפי דרכו, אפילו אי עבדי כמעשה תמר מקבלים שכר גדול ועושים פירות טובים".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – לעשות כל מעשינו לשם שמים. ומקבלים שכר – כאילו עבדנו את הקב"ה תמיד – אפילו דברים שנראים כאיסור. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (באו"ח סימן ס סעיף ד), שמצוות צריכות כוונה. ומבואר שם בפוסקים (הובא במשנה ברורה), שפעמים רבות מי שלא מכוין לא יצא ידי חובתו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – תורה ולעשות מצוות לשם מצוה. ומקבלים שכר – במצוה. בשונה מיושבי קרנות שגם כשמקיימים מצוות, פעמים רבות כמצות אנשים מלומדה מקיימים אותה. ועל ידי זה מפסידים שכרה.

•

לחיבת הקודש אעתיק דברי ספר סדר היום (לרבי משה בן יהודה מכיר), במעלת **כוונה במצוות**, שכתב {בסדר קריאת שמע של בוקר} בזה הלשון:

העושים מצוות, מצות אנשים מלומדה. הם דומים כקוף בפני אדם. ועל זה צריך כל אדם לתת את לבו, לעשות כל מצוה ומצוה שתבוא לידו, - לשם המצווה אותה, ולשם מה שהיא, לשמו ולשמה. ובזה עושה רושם, ובורא מלאך אחד בכל פעם שעושה המצוה, וזכותו גדול במאד מאד. עכ"ל

מד. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל חגיגה** (דף יב ע"ב), "אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום ובלילה שירה עמי".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך - בלילה. ומקבלים שכר – של חוט של חסד ביום. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו, דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו כי לא לומדים בלילה. {כתב הכה"ח סופר (סי' א אות כד), "טוב שעה אחת לעסוק בתורה, קודם אור הבוקר (בלילה), מכמה שעות ביום"}.

הוסיף לי חכם אחד, שאפשר לומר שאם אותם יושבי קרנות עוסקים במלאכתם בלילה אינם מרויחים על כך שום דבר ביום. וכי עבודה של לילה שווה יותר?. בשונה מאדם ההוגה בתורה בלילה כנ"ל. אבל אחר

המחילה המציאות נותנת שאינו כך שהרי יש בלילה תעריף אחר למלאכה (הנקרא תעריף 2).

{אחר כותבי אלו הדברים העירני ידידי הרב מ.י. ברכה שליט"א שהני מילי בדברים מסוימים כגון נהג מונית וכדומה, אבל נגר וכיו"ב, וכי בגלל שיעבוד בלילה ימכור ביותר כסף? ודפח"ח}.

מה. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל הגיגה** (דף יב ע"ב), "אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים וכו'".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה, בלא לדבר באמצע הלימוד שיחת חולין. ומקבלים שכר – של ת"ת מושלם. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו, דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו כי פעמים רבות לומדים ועוסקים בדברי שיחה באמצע {מכיון שלא יודעים חומרת הדבר}.

{כתב רבינו חננאל על הגמ' ביומא (דף יט ע"ב), "אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם בם ולא בדברים אחרים", - היינו שמפסיק באמצע לימודו ושח שיחת חולין. יעוי"ש}.

מו. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הרד"ק** (תהילים קיט, טז). על הפסוק "בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך". "בחוקותיך אשתעשע - כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם כי הם לששון ולשמחת לב".

וזה לשון הרבינו יונה במשלי על הפסוק "אם תבקשנה ככסף וגו'" (פ"ב פסוק ד') "הנה הזהיר לטרוח בחכמה כמבקש הכסף במיני מלאכות והסחורות, ולהשיג בטרחה וחפושה ערבות חופשה מטמונים, ונאמר "שש אנכי על אמרתך" (תהלים קיט, קסב), ולפי הערבות בטרחה וחיפושה

תפקחנה בה עיני השכל ותשתמר בלב האדם, כענין שנאמר "נחלתי עדותיך" וגו' (שם קיט, קיא).

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך - מתוך ששון ושמחה. ומקבלים שכר – שלא שוכחים את התורה. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות, מכל מקום, הרבה פעמים לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר.

מז. **עוד אפשר לבאר בס"ד,** אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך - גם בדרכים. ומקבלים שכר – של "ובלכתך בדרך". חוץ ממצות ת"ת. וכן על ידי זה זוכים להינצל בדרכים, מאסונות ומרעין בישין שמצויים בדרכים. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שלומדים תורה ועושים מצוות, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומפסידים זה השכר.

מח. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל ברכות** (דף מ ע"א), "ויאמר אם שמוע תשמע" אם שמוע בישן, תשמע בחדש. ואם יפנה לבבך, שוב לא תשמע. פירש רש"י (שם). אם תשמע בישן - ששנית ושלשת מה ששמעת אשתקד. נמצאת למד שרק החוזר על תלמודו זוכה לדעת ולהבין עוד ועוד. וכבר רבו המעלות שיש בחזרות על מה שלומדים

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי, **במעלת החזרה על התורה,**

בעזרת שוכן מעונה:

כתוב בפסוק במשלי (פרק כג פסוק ה), "התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף". והנה ביארו חז"ל (ברכות ה עמוד א) שפסוק זה נאמר על התורה. **ומבאר רש"י** שם, התעיף עיניך בו - כרגע שתכפול עיניך לעמצו, ואין אותה גירסא מצויה בך. התעיף - כמו וכפלת ותעיף.

וזה לשון המלבי"ם (שם) התעיף עיניך בו ואיננו, כי הבינה שלך, צריך אתה שלא להעלים עיניך רגע ממנה, כי הוא דומה כעוף כנף אשר ביד האדם, שברגע יפנה ממנו יעוף למעלה, כן השכלת האדם והתבונה, אם יתעלם ממנו רגע יעוף ממנו, כי אינו מתעורר מעצמו רק ברוב שקידה והשתדלות, וזה שאמר שאם תעיף עיניך - שתתן העפעף על העין, אז בינתך איננו, כי יעשה לו כנפים לעוף ממך, וכך פירשו חז"ל (ברכות ה עמוד ב) ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו.

המשנה באבות (פרק ג משנה ח), רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר וכו'.

מבאר רבינו יונה, אשר לא נתן בלבבו לאמר כי השכחה מצויה בבני אדם והיה לו לחזור ההלכה הרבה פעמים **ולחשוב בה כל היום וכל הלילה** עד שלא תוכל לסור מלבו ולא עשה הרי זה מתחייב בנפשו כי יבא להורות על פי הזכרתו ויאמר כך אמר לי רבי, ויאסר המותר ויתיר האסור. ונמצאת תקלה באה על ידו. ונקרא פושע מפני ששגגת תלמוד עולה זדון. יכול אפי' תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו - אם שכחה על ידי הזקנה או על ידי אונס אחר רחמנא פטריה.

וכה דברי ר' עובדיה מברטנורא כל השוכח דבר אחד ממשנתו - בשביל שלא חזר עליה, מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו. שמתוך שכחתו הוא בא להתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו, ושגגתו עולה זדון. אי נמי כאילו מתחייב בנפשו, **לפי שאותה משנה היתה משמרתו ועכשיו ששכחה אינה משמרתו.**

כותב התפארת ישראל שם, כל השוכח דבר א' ממשנתו, ע"י שיתעצל מלחזור עליה תמיד. כאילו מתחייב בנפשו. אף דבאמת אינו מתחייב בנפשו, דהרי לומד הוא, רק שאינו חוזר לימודו, על כל פנים מדהתעצל מלחזור לימודו, גלי אדעתיה שאינו חושש כשישכחם.

איתא באבות דרבי נתן (פרק כד, ו), הוא היה אומר (אלישע בן אבויה) יכול אדם ללמוד תורה בעשר שנה ולשכחה בשתי שנים. כיצד יושב אדם ששה חדשים ואינו חוזר בה נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא. י״ב חודש ואינו חוזר בה נמצא מחליף חכמים זה בזה. י״ח חודש ואינו חוזר בה נמצא משכח ראשי פרקים. כ״ד חודש ואינו חוזר בה נמצא משכח ראשי מסכתותיו.

ומתוך שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכמים זה בזה ומשכח ראשי פרקים וראשי מסכתותיו סוף שיושב ודומם. ועליו אמר שלמה ״על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבנים נהרסה״ (משלי כ״ד ל׳ ול״א). וכיון שנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו.

הגמרא בעירובין (דף נד עמוד ב), תנו רבנן, כיצד סדר משנה וכו׳ {כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה - רש״י }. נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים.

הגמרא ביומא (דף לח עמוד ב), כל המשכח דבר מתלמודו גורם גלות לבניו, שנאמר וכו׳. רבי אבהו אמר: מורידין אותו מגדולתו, שנאמר וכו׳.

הגמרא בתענית (דף ז עמו׳ א. ב.), אמר רבי אושעיא: למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו: במים, וביין, ובחלב. דכתיב וכו׳ דבר אחר: מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת, אף דברי תורה - אין משתכחין אלא בהיסח הדעת. מבאר רש״י בהיסח הדעת – אם אינו מחזירם תמיד.

עוד איתא שם (בדף ח עמוד א), ריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן.

מבאר רש״י כנגד ארבעים יום שניתנה התורה - שתתקיים בידו, והדר עייל קמיה דרבי יוחנן, למיגמר גמרא.

ובמהרש"א שם כתב שיש טעם בזה ששנה מ' פעמים מכיון שמשה רבינו נמי סדרן מ' פעמים לפי שבאותן מ' יום שהיה בשמים היה חוזר לכל הפחות פעם אחת בכל יום.

אכן **בהקדמה לספר החינוך** מבואר טעם אחר מדוע משה רבינו היה בהר מ' יום וזה לשונו "ואף על פי שבזמן מועט היה אפשר ללמוד בכח המלמד, רצה הקב"ה לרמז ללומדים שילמדו במתון". והנה מצינו בכמה מקומות בש"ס (יעויין ברכות כח. מגילה ז:). שהיו שונים מ' פעמים "תנא מיניה מ' זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה".

איתא בירושלמי הוריות (פ"ג הלכה ד): אמר רבי יוחנן כל אותן ארבעים יום שעשה משה בהר, היה למד תורה ומשכחה. ובסוף, נתנה לו במתנה. כל כך למה? (מפני מה לא ניתנה לו בתחילה במתנה – פני משה). בשביל להחזיר את הטיפשים (ששוכחין מה שלומדים שלא יאמרו מה לנו לייגע בחנם, והתשובה ממשה שהיה חוזר ולומד, אף שהיה משכח עד לבסוף שניתן לו במתנה – פני משה.

יעויין באור החיים עה"פ אם בחוקותי תלכו תחילת דבריו שכתב בזה הלשון "וטעם שקרא הכתוב עמל התורה - חוקה, לצד שיש בה מצוה אפילו ללמוד דברים שלמדם פעמיים וג' והם ידועים אצלו, כי חפץ ה' בעסק התורה - חוקה חקק, ותמצא שאמרו ז"ל (קה"ר ג י) כי לטעם שילמוד האדם תורה בחשק תמיד, גזרה חכמתו יתברך שיהיה האדם לומד ושוכח").

הגמרא בחגיגה (דף ט עמוד ב), אמר ליה בר הי הי להלל: מאי דכתיב: "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו", היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו! - אמר ליה: עבדו ולא עבדו - תרוייהו צדיקי גמורי נינהו. ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. - אמר ליה: ומשום חד זימנא קרי ליה לא עבדו? אמר ליה: אין, צא ולמד וכו'.

עוד איתא שם (דף טו עמוד א), מאי דכתיב "לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז" - אמר לו: אלו דברי תורה, שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית.

הגמרא קידושין (דף ל עמוד א), תנו רבנן: ושננתם - שיהו דברי תורה מחודדים בפיך, שאם ישאל לך אדם דבר - אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר וכו'. מבאר הרש"י מחודדין בפיך - חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד.

הגמרא בסנהדרין (דף צט ע"א וע"ב), רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר {אינו חוזר לשנותה – רש"י}. רבי יהושע אומר: כל הלומד תורה ומשכחה - דומה לאשה שיולדת וקוברת, רבי עקיבא אומר: זמר בכל יום, זמר בכל יום. אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא - שנאמר נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר.

מבאר רש"י: זמר בכל יום - היה מסדר למודך, אף על פי שסדור בפיך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים. נפש עמל עמלה לו - מפני שעמל בתורה - תורה עומלת לו. כי אכף עליו פיהו - מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, לישנא אחרינא: זמר, כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר, כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו.

הגמרא בעבודה זרה (דף יט עמוד א), אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא, מאי דכתיב: "הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה" אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט, ואם קובץ על יד ירבה. מבאר רש"י: דגריס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח. על יד - מעט.

הגמרא במנחות (דף צט עמוד ב), ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו: תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו, אמר: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה? נשמתך אני נוטל ממך.

כתב בספר עץ חיים {ליקוטים מהגר"ח וולוז'ין (אות כד)}, אמר רבינו שבא לפני הגר"א כבן יט שנה, בתוקף חריפותו וזך שכלו וגודל התמדתו עם רב

זכרונו ואמר לפניו חזרתי סדר מועד יט פעמים ועדיין אינם מבוררים אצלי?!

השיב הגר"א ז"ל בי"ט פעמים אתה רוצה שיהיה מבורר בפיך? אמר לו הגר"ח ואלא בכמה? אמר לו אין לו שיעור, אלא כל ימיך בעמוד והחזר קאי. {בכת"י ב' הנוסח הוא ששאל הגר"ח אלא בכמה? מאה ואחד פעמים? שאג הגר"א ואמר אין לזה שיעור, רק כל ימיו בעמוד וחזור קאי}.

כתב הסטיפלר (בקריינא דאיגרתא ח"א ד), כל פרק שיגמור יחזור עליו שוב מהחל ועד כלה, וכשיגמור הגמרא יחזור עליה שוב מהחל ועד כלה, **וכל עיקר ההצלחה הוא בחזרה.** ועל ידי ריבוי החזרה מתפתח הכישרון. עכ"ל.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולחזור ולשנן את אשר למדנו. ומקבלים שכר – שלא שוכחים את התורה, וכן שעל ידי זה מבינים ויודעים דברים חדשים. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיהיו לומדים תורה, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר.

מט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (ביור"ד סי' רמו סעיף כג), "ברית כרותה שכל הלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנאמר: ואת צנועים חכמה (משלי יא, ב). וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, מתקיים בידו. אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה באופנים הנזכרים. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר.

נ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת לימוד התורה בשבת.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי באלו, בעזרת ה׳ שהיה לנו **במעלת לימוד התורה בשבת:**

הירושלמי בשבת (פרק טו), רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה. יעויין **באברבנאל** (שמות פרק כ), שכתב שמפני זה אמרו חז״ל ששקולה שבת כנגד כל המצות.

איתא בתנא דבי אליהו (רבה א), ימים יוצרו ולו אחד בהם (תהלים קל״ט), זה יום שבת לישראל, כיצד, עושה אדם מלאכה כל ששה ימים ונח בשביעי נתרצה עם בניו ועם בני ביתו, שוב עושה אדם מלאכה בפני אויביו כל ששה ימים ונח בשביעי שכח כל צער שהיה לו, כך היא מדתו של אדם, יום טוב משכחת רעה, ויום רע משכחת טובה.

כך אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל, בניי לא כך כתבתי לכם בתורתי, לא ימוש ספר התורה הזה מפיך (יהושע א׳ ח׳), אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים יום השבת יעשה כולו תורה, מכאן אמרו, לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש, יקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה, לקיים מה שנאמר לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך (קהלת ט׳ ז׳), לפי שאין לו מנוחה להקב״ה אלא עם עושי תורה בלבד, שנאמר ואת כל אלה ידי עשתה (ישעיה ס״ו ב׳).

כתוב בילקוט שמעוני (פרשת וישב רמז קמו) ״ויבא הביתה לעשות מלאכתו״ (ל״ט, י״א) רבי אליעזר אומר שבת היה דכתיב ״כי בו שבת מכל מלאכתו״ ומה מלאכה היתה לו שונה וקורא מה שאביו למדו.

כותב האבן עזרא (שמות כ. ח) והנה השבת נתנה להבין מעשה השם ולהגות בתורתו. וככה כתוב ״כי שמחתני ה׳ בפעליך״. כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו.

והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם. ולא יתעסק לשוח אפי׳ בצרכיו שעברו או מה יועץ לעשות. וככה אמר הנביא ״ממצוא חפצך ודבר דבר״.

ומנהג ישראל היה ללכת סמוך לשבת אצל הנביאים. כמו ״מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת״. עכ״ל.

כותב בעל הטורים (ריש פרשת ויקהל), כתיב לעיל כי קרן אור פניו וסמיך ליה פרשת שבת לומר שאינו דומה קירון פנים של שבת לשאר הימים - ואמר ויקהל לפי שבא לומר פרשת שבת, רמז בשבתות ויו״ט נקהלים לשמוע הדרשה.

כתב השיטה מקובצת (ביצה דף טז עמוד א) בביאור נשמה יתירה שיש בשבת שפירושו שחל על האדם שפע אלהי, ושכל יותר לעסוק בתורה, ולעיין במעשה ה׳. (**שבת** ר״ת: **ש**פע / **ש**כל, **ב**ו, **ת**נצל).

משנה ברורה (סימן רצ. ב), כתבו הספרים בשם הזוהר שמצוה על האדם לחדש חידושי תורה בשבת. ומי שאינו בר הכי לחדש ילמוד דברים שלא למד עד הנה.

כותב החפץ חיים (בנדחי ישראל פרק לח), אריכות דברים בענין לימוד התורה בשבת. ובתוך הדברים כותב הרב, אחז״ל שהתורה שאלה להש״י כשישראל יכנסו לארץ זה רץ לזיתו וזה רץ לכרמו אני מה תהא עלי השיב לה שבת יהיה בן זוגך. והענין הוא מפני שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם ומסחרם ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות ובשבת הם פנוים ממלאכה ויכולים לעסוק בה כראוי.

ומשום זה איתא בגמרא (גיטין ל״ז) בתלת מילי נחתי בע״ב מנכסייהו וחד מינייהו דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא (היינו בשעה שדורשין בבית המדרש ד״ת ברבים אחר השינה כנהוג בזמנינו) אלא יקדים אותה או יאחר אותה. וזהו תוכחת מגולה לאותן האנשים שמטיילין בעת ההיא בשוקים ורחובות כי אפילו סעודת שבת שהיא מצוה אסור אז מפני בטול תורה וכ״ש לטייל ולהרבות אז בשיחה בטלה שאסור.

ומסיים שם בזה הלשון שמעתי בשם ספר תולדות יהושע שפירש מה דאיתא באבות אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה וכו׳, ר״ל אם בטלת בעת שיש לך פנאי אז יתבעו ממך עוד על יתר הזמנים שבטלת כדי להשיג הבלי הזמן אחרי שנראה בעליל שלא היה כונתך כלל לכבוד הש״י. ואם עמלת בתורה בעת שהיה לך פנאי יש לו שכר הרבה ליתן לך, והיינו אפילו בעד יתר כל הפעולות שעשית אחרי שכולם היו סיבות להשלים רצון הש״י.

היוצא מדברינו שצריך האדם להתחזק בכל כחו שלא יעבור עליו יום השבת לעניני ריק אלא חוץ מסעודת שבת ושינה לפי מה שהוא צריך לבריאותו יראה לעסוק בתורה ועבודה ואז עי״ז גם ששת ימי החול יהיו חשובין אצלו עבודת הש״י. עכ״ל החפץ חיים שם.

כתב **בספר שם משמואל** (פרשת יתרו), לימוד התורה הוא ביותר בשבת, יומא דנשמתא. (שיש נשמה יתירה).

כתב **השפתי כהן** על התורה (שמות יט יב), לזה ניתנה תורה בשבת לומר שעיקר לימוד התורה הוא.

כתב **הבן איש חי** (הקדמה לפרשת שמות שנה ב) ששעה אחת לימוד בשבת, הוא כאלף שעות בימות החול.

בשו״ת תורה לשמה (סימן קי), הביא ראיה מהגמרא זבחים (דף ב) שהיה דרכם של חכמינו ז״ל, ללמוד ביום שבת שקלא וטריא בסוגיות עמוקות.

כותב ר׳ חיים פלאג׳י בספרו כה״ח (פרק כט) יום שבת קודש, הוא מסוגל ללמוד חכמת הקבלה, ואנא חזיתיה לרבינו הגאון הגדול מרן זקני בעל חקרי לב, זכותו יגן עלינו אמן, שכך היה דרכו דרך הקודש, דאחר שהיה לובש בגדי שבת, תכף היה לוקח ספר הכונות וספר עץ החיים ללמוד בהם, מידי שבת בשבתו, אשריו ואשרי חלקו, זכותו יגן עלינו אמן:

עוד כתב (שם), המחדש חידושי תורה בשבת, מעטרים לאביו ואמו בעלמא דקשוט, כמאמרם זכרונם לברכה, ולכן תלמיד חכם אשר נגע יראת אלהים בלבו, יאזור חיל להשתדל לחדש איזה דבר, אי בר הכי הוא לחדש, ובתנאי

שיהיו על דבר אמת, דאם חס ושלום שאינו אמיתי, שתיקותו יפה מדבורו, והעדר טוב ממציאותו, ועל כל פנים ילמוד דבר חידוש שלא ידע עדיין.

עוד כתב (שם), השומע דרשת חכם בשבת, היא רפואה לאוזן יותר מכל האיברים.

הגמרא בקידושין (דף ל ע"א), לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד. ושואלת הגמרא, וכי מי יודע כמה יחיה? ומתרצת הגמרא את המאמר, שזה מדובר ליומי. ומפרש רש"י ימי השבוע. כלומר ב' ימים מקרא, ב' ימים משנה וב' ימים תלמוד. ע"כ. שמעתי מקשים, דא"כ בשבת מה יעשה? ותי' בשבת צריכים לחזור על כל החומר שלמד במשך השבוע (**שבת** ר"ת: **שב ב**שבת **ת**חזור).

כותב בספר ר' שמעון ותורתו בשם החזו"א, שבשבת ניתן להבין סברות עמוקות שלפעמים אין שייך להבינם בימות החול.

ומכיון שלצערנו לא לומדים הרבה בשבת, נמצא שהלומד בשבת נוטל שכר כנגדם, וכדאיתא **בירושלמי ברכות** (פ"ט ה"ה) תני רשב"י אומר, אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהם מן התורה מאוד, עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם.

הגמרא בביצה (דף טז ע"א), אומרת שמזונותיו של אדם קצובים לו חוץ מהוצאות שבתות וכו', שאם פיחת פוחתין לו, ואם מוסיף מוסיפין לו.

כתב **הגר"א** (ת"ז דף לו טור ד') שבשבת נתווסף השגה באדם כידוע. ורוצה לומר מה שכתוב כל מזונותיו של אדם וכו' ומוסיף וכו' והגורע וכו'. קאי הכל על מזונות הנשמה וג"כ כפשוטו. הרי שבשבת אפשר להשיג בתורה מעבר למה שנקצב לאדם במשפט הרוחני בראש השנה (קונטרס חזון למועד, מאמר כ).

כתב בקונטרס חזון למועד (מאמר יא), "שקולה שבת כנגד כל התורה כולה", יוצא לפי זה שכל מצוה שעושים בשבת שקולה כנגד תרי"ג מצוות, וידועים דברי הגר"א, שכל מילה של תורה היא מצוה, לפי זה כשלומדים בשבת מכפילים כל מילה בשש מאות ושלוש עשרה מצוות, והגאון החפץ

חיים בדק ומצא כי בדקה אחת יכול אדם לומר מאתיים מילים, נמצא א״כ כי שכר של דקת לימוד תורה בשבת שווה למאה ועשרים ושניים אלף ושש מאות מצוות, ושעת לימוד בשבת שקולה כנגד שבע מליון ושלוש מאות וחמישים אלף מלאכים מליצי יושר, צא וחשוב רחמנא ליצלן מהי שעת ביטול תורה בשבת.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בשבת. ומקבלים שכר – הנ״ל. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע״פ שלומדים תורה, מכל מקום לא תמיד מנצלים את יום השבת, ומאבדים זה השכר.

נא. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי רבותינו בירושלמי ברכות (בסוף) ״תני רבי שמעון בן יוחאי אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד, עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם. מ״ט הפרו תורתך עת לעשות לה׳״. כלומר שהלומד בזמן שאין הרבה לומדים מקבל שכר כנגדם.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה גם באופן שאין הרבה לומדים. ומקבלים שכר – כנגד אותם בטלים. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אין בהם כדברים הללו.

נב. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי רבותינו על מעלת לימוד הזוהר הקדוש. וכבר ידוע שכתב הפלא יועץ (בערך זוהר) ״למוד ספר הזוהר נשגב מאד לטהר ולקדש הנפש ואפילו אי לא ידע מאי קאמר ושוגה בו שגיאות הרבה הוא חשוב לפני הקב״ה וכו׳״ {יעויין בזוהר ״מתוק מדבש״ שליקט כעמיר גורנה במעלות שנאמרו על כך- קחנו משם}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד גם בזוהר הקדוש. ומקבלים שכר – הנ״ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת שמירת העיניים והברית, {יעויין בספר טהרת הקודש לר' אהרן ראטה שליקט כעמיר גורנה במעלות שנאמרו על כך- קחנו משם}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם קדושת העיניים והברית. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת לימוד המוסר.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי בהנה, בעזרת יושב שמימא **במעלת לימוד המוסר:**

בספר דברי יהושע כתב בזה הלשון: מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ראינו כי לימוד המוסר חובה.

וכה כתב השבט מוסר (פכ"ט אות לד) צריך הנפש למוסר כארץ למטר.

עוד כתב (בפ"א אות כב) האוהב מוסר, אוהב תורה.

וזה לשון המשנה ברורה (סי' א ס"ק יב) צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחברו יצרו גדול הימנו. ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל.

בכה"ח פלאג'י (סי' כ ס"ד) כתב, אע"ג דזה דרכו כל הימים וכו' עם כל זה לא יעבור עליו מבלי שילמד בכל יום לפחות חצי שעה בספר מוסר קודם שיתחיל ללמוד בעומק ההלכה וכו'.

בא וראה דברי החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' א סעיף ט), אמנם ראוי לכל ת"ח שיקבע עת כפעם בפעם ללמוד בספרי מוסר, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול (סוכה נב.), ואיידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה, קרוב שיגבה לבו, וכיוצא. וקבלתי כי בכלל משז"ל (קידושין ל ע"ב) דתורה תבלין ליצה"ר, הוא תוכחת מוסר מרז"ל קמאי ובתראי.

ובספרו דבש לפי (מערכת ת אות מא) כתב ואמרו קדמונינו שעיקר הלימוד לצרף ללימוד שלומד מוסר הבנוי על פי התורה ועל ידי זה לומד תורה בהרהור תשובה ונכנע. וזה הלימוד מבטל יצה"ר. כי ההכנעה, מבטל ליצה"ר. כמ"ש בזוהר הקדוש. והמגיד הזהיר למרן ז"ל שילמוד מוסר.

וכ"כ הרב עיר וקדיש תלמיד רבינו מה"ר חיים וויטאל ז"ל מה"ר חיים הכהן זכרונו לברכה והגאון מהרש"ל ז"ל צוה למוכיח שיבא ויוכיחנו כמו שמוכיח להדיוט וגזר עליו לעשות כן. והאדם עצמו בלומדו מוסר יראה תועלת והתעוררות הנפש. וזהו עיקר הלימוד לצרף עמו מעט לימוד מוסר להכניע עצמו ולהתעורר ביראת ה' כי זהו תכלית התורה והיינו דכתיב ראשית חכמה יראת ה' ושנינו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת.

ואמרו באבות דר' נתן פ' כ"ט כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא עכ"ל והרי הוא כמבוא"ר דבמדרש יש תוכחות מוסר ובא ליראת חטא.

פקח עיניך וראה דלא סגי בלימוד הלכה אלא צריך ללמוד מדרש שיש בו מוסר. ואם בינה שמעה זאת החזק במוסר אל תרף וההכנעה יסוד מוסר חיי אדם בעוה"ז ובעוה"ב שיכיר מיעוט ערכו ויהיה לבו לב נשבר ועי"ז ימנע מהחטא ולימודו יעלה לריח ניחוח.

הבט ימין וראה מ"ש רז"ל במדרש שוחר טוב דף כ"ב לא נתן הקב"ה את התורה אלא כדי שלא יעסקו בלשון הרע ודברים בטלים. והיינו מה דאמרו בתנחומא לא בחר הקדוש ברוך הוא בישראל אלא מפני שהם ענוים כי מה שמקיימים מצות גם אומות העולם מקיימים. ומה שמשבחים להקדוש ברוך הוא, גם הגוים משבחים. הא לא בחר בישראל, אלא בשביל הענוה.

ועל ידי לימוד תוכחות מוסר יזכה להיות עניו שאין מדה טובה הימנה. ומצוה גוררת מצוה יבואו ללמוד תורה לשמה ולקיימה כי זה כל האדם.

ומכאן תוכחה מגולה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים ומבזים בליבם לת"ח שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, והן

בעוון לא יבינו כי האף אמנם דלימוד גמרא יקר מאד, ואין לו להקב״ה אלא ד׳ אמות של הלכה, וכתב ר״ת שהתלמוד בלול בכל.

מ״מ כל זה היינו ללומד תורה לשמה בענווה ונזהר בדקדוקי מצוות כמו הראשונים שהיו קדושים מאד ונשמתם ממקום עליון. אבל בדור יתום זה, כי גברה הסט״א והוא בעקבות משיחא, והיצה״ר רודף לת״ח ביותר אלו הת״ח שאינם רוצים ללמוד מוסר, על הרוב הם מתגאים בלימודם וחושבים שהם חכמים גדולים ומבזים הזקנים וגדולי דורם ואינם מקפידים להתפלל כהוגן ופוגמים ברית הלשון והראות וכיוצא. ולכן, אין תורתם רצויה כי אינה לשמה וכו׳״ עכ״ל הקדוש.

ובספרו שם הגדולים (מערכת ספרים אות ר (ז) ראשית חכמה. הובא בכף החיים סופר קנה ו) כתב, ראשית חכמה הוא ספר קדוש ונורא המפורסם בכל ישראל. חיברו רבינו אליהו די וידאש תלמיד רבינו מהר״א קורדובירו. ואשרי אדם שילמוד בו כל יום ויעשה קבע שיעור אחד ודאי יתנוצץ בו קדושה וטהרה. והרב עצמו חיבר ספר תוצאות חיים סלת נקיה מס׳ ראשית חכמה. גם נדפסו קצור מהר״י פוייטו ותפוחי זהב וכיוצא. והכל לפי מה שהוא אדם ילמוד בקצור שמרגיש שמעוררו לתשובה.

והמגיד אמר למרן ז״ל שבכל יום ילמוד מוסר. וכתב מהר״ח הכהן שעתה שזכינו לספר הקדוש ראשית חכמה בו יהגה תדיר.

ושמעתי מרב א׳ שקבל דהגאון מהרש״ל בשבתו על כסא ההוראה לרב ואב״ד צוה למוכיח אחד שיבא בכל יום שעה אחת ויוכיחנו ויזהירנו כאלו הוא אחד מהמון כי כך רצונו והרשות נתונה לו. ובעת בא המוכיח תיכף מהרש״ל מתעטף ויושב לשמוע תוכחות מוסר ביראה ורעד לפני ה׳. אשריו ואשרי חלקו ואשרי העם שככה לו רב חסיד וקדוש זי״ע״.

והנה כתב הר׳ עבדיה מברטנורא (אבות ב ט) על דברי המשנה איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם. רבי יהושע אומר, חבר טוב - שמוכיחו כשרואה אותו עושה דבר שאינו הגון.

וכה דברי הרב המאירי שם, ואמר ר׳ יהושע חבר טוב - שיתייעץ עמו בכל ענייניו, ויוכיחנו מכל שגיאותיו, וידריכנו על הטובות, ובו יושלמו ענייניו. עכ״ל.

הנועם אלימלך כותב, לא נברא האדם אלא כדי לשבר טבעיו. עכ״ל. ואין אפשר להגיע לשבירת המידות, ללא מוסר השכל.

הגר״א (על שיר השירים) אומר: כל עבודת ה׳ תלויה בתיקון המידות שהן כמו לבוש למצוות.

כתב בשו״ת חתם סופר (חושן משפט ח״ה סי׳ כ) וכשם שקשה עונשן של מידות רעות מעונשן של עריות, כך גדול שכרן של מידות טובות משכרן של אריות – גיבורים בתורה.

החזו״א היה אומר כל שהאדם מרבה בשבירת המידות מרבה חיים. ובלא מוסר טובע האדם בבוץ של העוה״ז בכל יום.

הסטייפלר כותב הפסקה של יום אחד מלימוד המוסר, מצננת את האדם כמו הפסקה של ג׳ חודשים.

כתב בספר שם עולם היאך אפשר לאדם להיות יהודי, מבלי שיחשוב ויתבונן מידי יום בתיקון מידותיו ומעשיו.

בספר לב אליהו כתוב על ידי לימוד המוסר נעשה האדם גיבור, נגד השונא הגדול השוכן בבתי נפשו ויכריעהו תחתיו.

האור יחזקאל היה אומר לימוד המוסר בימינו, הרי הוא כמת מצוה, ויש מאד להתחזק בו.

היערות דבש (ח״ב ע״מ רפ״ב) כותב יקבע כל אחד כל יום רבע שעה ללמוד ספר מוסר דף או חצי דף והלא מצער היא ותחי נפשכם וכו׳. ועי׳ שם בדרוש א׳ לחודש אלול שכתב לימוד מוסר שעה או חצי שעה בכל יום הוא סם חיים.

וכבר ידוע שכתב העלי שור (עמוד פח) והניסיון יעיד בהשקפה קלה על הלומד מוסר אם מעט ואם הרבה ביתר שאת, יעלה על בני גילו ברעיונותיו וכל הנהגתו".

עוד כתב בהמשך (עמוד צא), "אין לשער את ההשפעה העצומה הנודעת ללימוד המוסר הקבוע וכו'.

כתב הכף החיים (שם ס"ק כ) שאדם שאין לו פנאי ללמוד תורה במשך היום כי אם מעט, יקבע עצמו בהלכות ומוסר, כדי לדעת מה יעשה ישראל.

פעם שמעתי, שכיוצא בזה נשאל אחד מחכמי דורנו, והשיב לשואלו: שילמד באותו הזמן – ספר מוסר אשר חשקה נפשו. ונימוקו עמו כי על ידי כך יראה בעיניו, ובלבבו יבין, שיש לו יותר זמן, להקדיש ללימוד התורה. ולא מעט מזעיר כמו שחשב בתחילה.

אמר אחד מגדולי ראשי הישיבות בזה הלשון: היצר הרע אינו מפסיק אף לרגע ולכן צריכים קביעות של ספרי מוסר. כל אחד יקבע לעצמו לימוד בספר מוסר שמעניין אותו ומושך את ליבו. וזו היא העצה לחיים מאושרים.

•

לפי כל האמור ניתן לומר שהיינו אומרים: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם לימוד מוסר, מידי יום ביומו. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שבת (דף קיט ע"ב), "אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה" (כך גירסת הרא"ש והרי"ף). {היינו בכל כח כוונתו – רש"י. וכן לענותו בקול – תוס'. וכב' פירושים אלו פסק השו"ע או"ח סי' נו. א.}

לפי זה היינו אומרים: אנו עמלים – ללמוד תורה ולענות אמן יהא שמיה רבא בכל הכח. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל סוטה (דף מט ע"א), "אלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא" {פירוש – אלא העולם על מה קיים? - על הקדושה של "ובא לציון" ועל "יהא שמיה רבא" שאומרים אחר הגדה} .

פירש רש"י "אקדושה דסידרא - סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולענות אמן יהא שמיה רבא אחר הדרשה. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל תמורה (דף יד ע"ב), "אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כותבי הלכות כשורף התורה והלמד מהן אינו נוטל שכר". כלומר שבזמן ההוא, היה איסור לכתוב תורה שבעל פה וכן ללומדה מתוך הכתב, תורה שבעל פה רק בפה בלבד ולא בכתב. ומי שעובר על זה, לא נוטל שכר על לימודו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה שבעל פה – שלא מתוך הכתב. ומקבלים שכר – של לימוד תורה. מה שאין כן אותם עמי הארץ אף שלומדים תורה אינם לומדים אלא מתוך הכתב ועל ידי זה מפסידים שכרם {היום משום עת לעשות לה' התירו חז"ל לכתוב את התורה, ואם כן, לא שייכים אלו הדברים}.

נח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל תמורה (דף טז ע"א), מבואר שם {יעויין ברש"י ד"ה כיוצא} שהמוסר עצמו לחזר אחר התורה זוכה שה' ממלא משאלותיו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – לחזר אחר התורה. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האורחות צדיקים (שער הענוה), שכתב, העושה מצוה מתוך ענוה – חשוב פי אלף ממצוה מתוך גאוה. יעויין עוד בעירובין (דף נד עמוד א) שהענוותן זוכה לזכור את התורה שלומד. ובבעל הטורים בריש פר' ויצא כתוב: שהענוותן זוכה שהשכינה תהיה שרויה עליו. {יעוי"ש באורחות צדיקים, שכתב עוד הרבה מעלות על מדת הענוה. ולחיבת הקודש נביא את אשר כתב מורינו החיד"א בספרו יוסף תהילות: שהענוותן, זוכה לכוין לאמת. וסימן לדבר: גל **עיני** ואביטה **נ**פלאות מתורתך ר"ת: **ענו**. ואכמ"ל}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך ענוה. ומקבלים שכר – זכירת התורה, ולכוין לאמת, ועוד מעלות המובאים בדברי רבותינו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

ס. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (או"ח סי' רפה), שירא שמים יחמיר על עצמו ללמוד חומש עם רש"י וכתב בעל הח"ח שעל ידי זה זוכים לאמונת ה'. ועוד מעלות רבות נאמרו בזה.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם הבנה נכונה (היום יש לנו פירוש רש"י). ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שאמרו: "אם רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם - עסוק בדברי אגדה". {יעוי"ע באבות דר' נתן פ"ח משנה א, מה שכתוב שם בענין זה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד אגדות חז"ל {מדרשי הפסוקים}. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל במעלת יראת שמים. צא ולמד מהא דאיתא בשבת (דף לא ע"א), אמר ריש לקיש מאי דכתיב "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו'" אמונת זה סדר זרעים עתיך זה סדר מועד חוסן זה סדר נשים ישועות זה סדר נזיקין חכמת זה סדר קדשים ודעת זה סדר טהרות ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו.

אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפריה ורביה צפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעלייה הלך והעלה לו אמר לו עירבת לי בהן קב חומטון אמר לו לאו אמר לו מוטב אם לא העליתה.

תנא דבי רבי ישמעאל מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה ואינו חושש. יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד אמר רב יהודה לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו וכו'. יעויין שם ברש"י.

יעויין עוד בברכות (דף ז ע"ב), שכל אדם שיש בו יראה"ש דבריו נשמעים. ויעוין עוד במעלת יראת שמים בספר אורחות צדיקים שהאריך בזה (בשער יראת שמים).

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם יראת שמים. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות עם יראת שמים, אין זוכים לדברים הללו.

•

לחיבת הקודש אעתיק את דברי החיד"א בספרו 'יוסף תהלות' על התהלים (קכח, ב), **במעלת יראת שמים** שכתב בזה הלשון:

הרוצה לברך לבנו וחבירו, אין צריך להאריך לברכו בעושר וכבוד ושלוה ובנים והאם רובצת יושבת שאנ"ן. רק כה יברך תהיה ירא שמים, וזו ברכה כוללת הכל. דכיון שהוא ירא שמים ממילא יתברך הברכות הכתובות. וזה שכתוב "הנה כי כן" כלומר מאחר דידעת כל מעלות ירא ה'. הנה כי כן זאת תורת העולה "יבורך גבר ירא ה'". הרוצה לברך לחבירו, יאמר לו ירא ה' תהיה. ובזה זוכה לכל הברכות. עכ"ל.

סג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל סנהדרין (דף צט ע"ב), "אמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא". פירש רש"י - דרופתקי - טרחנין, כלומר, כל הגופין לעמל נבראו. טוביה לדזכי - אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – שעמלנו בתורה מאשר עמל לדברי שוא. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל סנהדרין (דף צט ע"ב), "ונואף אשה חסר לב אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך". פירש רש"י "לומד תורה לפרקים - ואינו לומד תדיר, כמי שאין לו אשה ובועל פעמים זו פעמים זו. שנאמר כי נעים כי תשמרם - אימתי תשמרם בבטנך (בזמן) שיכונו יחדיו על שפתיך".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ברצף. ומקבלים שכר – שתשמרם בבטנך מכיון - שיכונו יחדיו על שפתיך. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

אמר החזו"א (אורחות איש עמ' נ): עיקר הלימוד הוא התמידי והבלתי נפסק. בלימוד התמידי הוא סוד הקדושה וזה שעושה תורתו קרעים קרעים אסף

רוח. ללמוד שעה אחת ולהפסיק שעה אחת הוא קיום התוהו, האפס וההעדר. הרי זה זורע ושולח עליהם מים לסחפן. ויהא חביב עליך רגע אחת כשעות רבות. ואל תאמר בלבבך מה אחל עתה העניין הזה, אשר עודנו רק רגעים ספורות לכלות לימודי, אל תאמר זאת, כי הוא חזיון שוא ודמיון סכל. עכ״ל.

סה. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהאריכו במעלת כתיבת חידושי תורה.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי מרבותינו, **במעלת כתיבת חידושי תורה:**

כתב **בספר פלא יועץ** (בערך כתיבה) בזה הלשון: הנה מי שחננו ה׳ דעת ושם חלקו מיושבי בהמ״ד, מה טוב שירשום בכתב כל אשר חננו ה׳ לחדש. דבר קטון, ודבר גדול. ואל יתרשל, שכבר אמרו: שעתיד אדם ליתן את הדין על אשר לא כתב בספר, כל אשר גילו לו מן השמים, חידושי תורה.

ועוד אמרו: שהכותב חידושי תורה מעלים עליו כאלו הקריב קרבנות. ועל ידי הכתיבה מתגלה הדבר, והרי הוא כאילו דרשו בתוך רבבות אלפי ישראל. כמ״ש הרמב״ם ויבא זמן שיהיו שפתותיות דובבות בקבר, ותשביע בצחצחות נפשו.

ואם חננו ה׳ לשון למודים, לדעת להוכיח בשבט פיו, ויכתוב בספר תוכחות מוסר, וקיצורי דינים הנצרכים, וכדומה. ולא יבצר בזמן מן הזמנים, שיעשו דבריו פירות, אפילו לאחד מני אלף. ואז אשריו ואשרי חלקו, שאילו לא בא לעולם אלא לזה די. עכ״ל.

כתב בספר **קריינא דאיגרתא** (מכתב ד) כל מה שמתעורר אצלו קושיא או תירוץ או איזה הסבר נכון, ראוי מאד לכותבו בקצרה על פנקסו, ובמשך הזמן יתקבל אצלו בעזרת השי״ת אוצר נפלא של חידושים יקרים.

עוד כתב (שם במכתב ה) כל סברא או חידוש או ביאור או ישוב איזו קושיא אפילו שנראה לך דבר פשוט וקל, צריכים לרשום בפנקס מיוחד, והוא תועלת גדולה להצלחה.

כתב האור לציון חכמה ומוסר (מאמר תורה ז׳ בקטע המתחיל השכחה מצויה) כתוב בקובץ אגרות להחזו״א (ח״א אגרת ד׳) קבע נא הערותיך בספר מכורך למען תהיינה לך למשמרת וזה חיזוק לעיון ואמרו ד״ת צריכים חיזוק וכל המרבה בקנייני התורה מרבה תו׳ עכ״ל.

כיון שהשכחה מצויה אם לא יכתוב מה שהתחדש לו או מה שהעיר עלול לשכוח לכן ראוי לכתוב אפי׳ דברים פשוטים.

ומרויחים בזה שני דברים **א.** מי שלא נמצא בסוגית הגמרא, או בהלכה ההיא אולי לא יוכל להגיע לדבר זה. **ב.** ע״י שכותב דברים פשוטים יבוא לכתוב גם דברים אחרים, ולפעמים יראה שגם הדברים שנראו לו פשוטים, אינם כל כך פשוטים, שיש מן המפרשים מסבירים בדיוק להפך, ולפי מה שנראה לו אדרבא עדיף בדקדוק הלשון וכדומה, וכן מקורות של הלכה פעמים רבות שוכחים ומחפשים ולא מוצאים, עכ״ל האור לציון שם.

כתב בקונטרס אוהב ימים (לקט עובדות והנהגות מר׳ הגדול חיים פנחס שיינברג זצ״ל) בקטע המתחיל חידושי תורה, חיוב על האדם לכתוב חידושי תורה ומי שלא יכתבם יתבע על זה בשמים ביום הדין. וזהו הביאור בגמרא (בבא בתרא דף י עמוד ב) ״אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו״ אלו הכתבים של האדם ששואלים ״שמערל, בערל, איפה החידושים שלך?״ וכשלא משיב, אומרים לו תחזור בגלגול לכותבם, ובזה נותן הודאה להשי״ת שזכה להרבות בחידושי תורה בספרו, ע״כ.

מכתב מהרב הגאון ר׳ צבי שפירא זללה״ה על חיזוק ועידוד כתיבת חדו״ת

כתיבת הערות יסוד מוסד לחיזוק, ומקור מים חיים לתקוה. בפרט לבעלי זיכרון חלש, הוא אמצעי אדיר לרענן הלימודים, כי עיון רופף של האדם בכתיבת ידו, מזכירה גם את כל הנושא מסביב לדברים הכתובים והם נעימים לאדם למקרא, יותר מדברים הנכתבים והנדפסים ע״י אנשים

אחרים. (א.ה. יעויין בגמ׳ בבא מציעא דף לח עמוד א, שחפץ אדם בקו שלו מט׳ קבין של חברו).

ומכאן היצר הגדול למנוע הכתיבה, כי כשם שהגדול מחברו יצרו גדול הימנו, כך חיזוק יותר גדול, יצרו יותר גדול. הרפיה מכתיבה היא בבחינת פשע, וכאיבוד בדעת את כל הנלמד, הנאמר והנידון בתוך הלימוד, ויש ללחום נגד זה בתוקף עוז.

א) יש לקבוע עיתים לכתיבה מסודרת, כחוק ולא יעבור.

ב) אין להאריך בתיכנון והקדמות, יש לקחת דף ולכתוב בכתיבה ברורה, ולהוסיף לתיק. ובעת הכושר להעתיק.

ג) מפרק לפרק יש להכליל פרק נוסף בספר מכורך כחיזוק נוסף לכתיבה.

ד) יש לקבוע לפחות שעה בשבוע, לסידור הכתבים הישנים.

ה) כל הערה, כל שאלה, כל ספק, כל חידוש באגדה, וכל עיון מוסרי, צריך להכתב לאלתר, ולהכלל במקומו, דבר דבר על אופנו.

חבל על כל מילה, סופה להשכח ולהאבד ח״ו. בכתיבה, האדם יכול להקיף כל הנידון ולהוציא כל רחשי ליבו שבענין שלא יאבדו, ואח״כ לעיין בהם אחת לאחת ולפרט כל הפרטים ולראות כל החילוקים שביניהם, שהוא עיקר היגיעה בתורה.

בקב הישר (פרק נג) רימז, וקנה לך חבר – ליקח עט לחברותא, כשואל ועונה. וזה מועיל לריכוז.

מאמר מחכם עובדיה יוסף זצ״ל

צריך האדם להרגיל את עצמו משחר נעוריו לכתוב אפילו אם הוא לא מחדש דבר ממה שאומר ומסביר רבו, אפילו הכי יכתוב. יעשה לעצמו פנקסים, זה שיעורים של גיטין, זה של קידושין, וכן על זה הדרך. וזה יועיל לו אח״כ לאורך ימים ושנות חיים. כי מי שלא מרגיל את עצמו בכתיבה מקטנותו, אח״כ בגדלותו יתעצל מלכתוב.

רעיון קטן בנידון דידן

כתוב בפר׳ לך לך (בראשית פרק יז פסוק ד) ״הנה בריתי אתך והיית לאב״ ס״ת: **כתיבה**. אפשר לומר בס״ד שרמז הוא לאדם, שלא יתעצל לכתוב את אשר לומד ומחדש, כי על ידי הכתיבה ירויח שהתורה הנקראת ברית (לוחות הברית), תהיה עמו. כלומר, יזכור את מה שלומד וכדלעיל. וגם על ידי זה יזכה להיות אב בתורה. כלומר תלמיד חכם גדול, וכמו שהארכנו למעלה את המעלות הרבות שיש בכתיבה, שבודאי על ידי זה, יהיה האדם אילנא רברבא, מעין נובע מקור חכמה.

דברים חשובים שפעמים טועים בהם אנשים

ישנם רבים ושלמים, שלא כותבים את החידושים שעמם נמצאים. לפי שעל זמנם חסים. והוא טעות גדולה כי אין ספק שהקב״ה יברכו ויתן לו סיעתו להצליח בלימודו מאחר שעושה את רצונו שחפץ שילמד אדם וילמד לזולתו. ורמז רומז על האר״ץ, ממה שכתוב בפרשת בלק (במדבר פרק כד א) ״כי טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל״ ס״ת: **כתיבה**. לרמוז שהכותב את חידושיו, בודאי שיברכהו הקב״ה להספיק רבות גדולות ונשגבות, בזמן שנותר לו. מאחר ש – ״**כי** תעשה הישר **ב**עיני **ה**׳״ ר״ת: **כתיבה**.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם כתיבת הד״ת. ומקבלים שכר – הנאמר על זה ומהם: שעל ידי זה מתבארים לו הדברים , זוכר את חידושיו, ועוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סו. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהאריכו במעלת אמירת דברי תורה בסעודה.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי באלו הדברים, בעזרת החונן דלים **במעלת אמירת דברי תורה בסעודה:**

המשנה באבות (פרק ג משנה ג), אומרת, רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו מזבחי מתים. שנאמר (ישעיה כ"ח) "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום". אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד, ואמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מ"א) "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'".

מפרש רבינו יונה בזה הלשון: "כאילו אכלו מזבחי מתים – רוצה לומר כי כל שלחנות הרי הן כאילו מלאו תקרובת עבודת כוכבים, שנחשבת כצואה. לפי שלא אמרו עליו דברי תורה. כי ישיבת שלשה אנשים, נקראת חבורה, שהם מזמנין בברכת המזון. ואין להתחבר להן, ואין דברי תורה ביניהם שהיא פריקת עול התורה, שאוכלין ושותין ונהנים, וזכרת התורה לא תעלה על לבבם. אוי להם, אוי להנאתם".

כותב ר' עובדיה מברטנורא, מיד כשדיבר בדברי תורה, נקרא שלחן אשר לפני ה'.

וכה דברי התפארת ישראל (ביכין שם באות כב - כה), ולא אמרו עליו דברי תורה - כל אחד לפי כחו, דמחוייב כל אדם כן, לגלויי דעתו, שמטבע האדם שאוכל כדי לחיות, אבל אינו חי כדי לאכול. ועל ידי זה מעיד על עצמו שאינו כבהמה, שיאכילוה כדי לעשות פעולות גופניות, רק שאוכל - כדי שיהיה לו כח לעבודת ה'.

כאילו אכלו מזבחי מתים - הם בהמות שנשחטו לע"ז. והטעם: מדאכל גם הוא רק כדי לחזק גופו לענייני עולם הזה, שמתבלים ומתים עם הגוף. ואלה הם, אלהי נכר שלו.

כי כל וכו' בלי מקום - ברישא דקרא כתיב תוכחה לזוללים שכל תכליתם אכול ושתות, ומסיים כי כל שולחנם מלא קיא צואה – רוצה לומר כמקום

צואה שאין שם דברי תורה, כך שלחנות כאלה הם בלי מקום, רוצה לומר שאין שם שריית שכינתו יתברך, שהוא מקומו של עולם.

כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא - רוצה לומר ככהנים עבדי ה׳, דמשולחן גבוה קזכו, שאכילתן מצוה. שכהנים אוכלין ובעלים מתכפרין (כפסחים נ״ט ב׳). כמו כן, אלו אכלו לחזק גופם, לעבודת ה׳. עכ״ל.

הגמרא בברכות (דף סד עמוד א), אומרת, ואמר רבי אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו שכינה. שנאמר ״ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חתן משה לפני האלהים״. וכי לפני אלהים אכלו? והלא לפני משה אכלו! אלא לומר לך: כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה - כאילו נהנה מזיו שכינה.

מבאר המהרש״א שם (בחידושי אגדות) בזה הלשון: וענינו שהסעודה שהתלמיד חכם בתוכה, ודאי דאמרי שם דברי תורה. הוא הדבר שנהנין מזיו השכינה. כמ״ש במס׳ אבות שלשה שאכלו על שולחן אחד, ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום כו׳ ע״ש.

הגמרא במגילה (דף יב עמוד ב), אמר רבא: יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין - אין מתחילין אלא בדברי תיפלות.

הגמרא בסנהדרין (דף קא עמוד א), תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים, ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו - מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו: רבונו של עולם! עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. אמר לה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? - אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן - יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים. אם בעלי משנה הן - יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות. ואם בעלי תלמוד הן - יעסקו בהלכות פסח, בפסח. בהלכות עצרת, בעצרת. בהלכות חג, בחג.

התוס׳ רא״ש (ברכות דף מז עמוד ב. ד״ה המחדדין וכו׳), כותב, ששני בני אדם שאמרו הלכה בתוך הסעודה, לחד מאן דאמר בגמרא שם, חשובה

ההלכה שאמרו – כבן אדם, להחשיב כאילו הם ג׳ אנשים לזימון. – ההלכה מצטרפת עמם לזימון.

הסדר היום בסדר ברכת המזון (לר׳ משה בן יהודה מכיר) כותב, (כשנמצא בסעודה) צריך שיהא אימתו עליו, ולא ישב בקלות ראש ולא ידבר שיחה בטלה. ואין צריך לומר דבר של נבלות פה חלילה. כי אם דברי תורה ויראת שמים. לתת שבח והודאה לבורא עולם יתברך ויתעלה, הגומל לחייבים טובות שגמלנו כל טוב, להזמין לנו בר ולחם ומזון, להחיות את נפשנו לעסוק בתורתו הנעימה, ובמצוותיו. ולא יכפור בטובתו ובתגמולו אשר גמל עמו. ויתפלל אליו שכן יהיה תמיד שלא יצטרך לבריות אלא יזכה משולחן גבוה ומידו המלאה והרחבה.

עוד כותב (שם) (יעשה מים אחרונים) ויאמר תיכף ברכת המזון - תיכף לנטילה ברכה. ובדברי תורה מותר להפסיק, וראוי הוא לאומרם כאן קודם ברכת המזון אם לא אמרם בתוך המזון. כי אין השלחן מתברך ולא המזון שאכל כי אם כשקורא דברי תורה על השלחן. כי השלחן שאכלו עליו ולא אמרו דברי תורה לא מזבח כפרה איקרי ולא שלחן שלפני ה׳ איקרי, כי העיד עליו, שכל מה שעשה לצורך עצמו עשה ולתועלת גופו. כי כל דבר הנעשה בעולם לצורך הגוף בלבד, ואין מעורב בו חפצי שמים, הוא חלק לסטרא אחרא ואין ברכת ה׳ מצויה שם.

נידון הילכתי

האם יוצאים ידי חובת אמירת דברי תורה בסעודה - בברכת המזון

כתב הרע״ב על המשנה באבות שם, שיוצאים ידי חובת דברי תורה בסעודה - בברכת המזון. נראה לענ״ד שהסברא בזה, לפי שכתוב בברכת המזון פסוקים מהתנ״ך. כגון ״ואכלת ושבעת וברכת וגו׳״. וכן ״פותח את ידך וגו׳״.

אבל מכל מקום, יעויין בתוספות חדשים שם, שכתב לדחות הדברים, והעלה שצריך בדוקא לומר דברי תורה כפשוטו. וכן פסק השל״ה הקדוש הביאו המגן אברהם (סימן ק״ע א). ועוד.

וזה לשון גאון עוזינו המשנה ברורה (סימן קע א), אין משיחין בסעודה – אפילו בד״ת. ודוקא בשעת אכילה גופא, ומשום סכנה. אבל בין תבשיל לתבשיל מותר.

ומצוה על כל אדם ללמוד תורה על שלחנו. שכל שלחן שלא אמרו עליו ד״ת, כאלו אכלו מזבחי מתים. וכתב בשל״ה: דילמוד משנה, או הלכה, או אגדה, או ספרי מוסר, ואינו יוצא במה שמברך בהמ״ז, ועל כל פנים יאמר איזה מזמור. וטוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור ה׳ רועי לא אחסר דהוא דברי תורה ותפלה על מזונותיו.

וכה כתב הבן איש חי (בשנה א פרשת שלח סעיף ז), במאמר רבותינו זכרונם לברכה הנזכר, שאמרו מים אחרונים חובה. רמוז כמה כוונות סודיות של מים אחרונים, ולכן טוב שהאדם קודם שיושיט ידו ליטול מים אחרונים, יאמר הלכה זו מים אחרונים חובה, ושמעתי מעטרת ראשי הרב מור אבי ז״ל, שהיה מנהג עטרת ראשי הרב מוה״ר זקני רבינו משה חיים ז״ל, לומר הלכה זו קודם נטילת מים אחרונים, ולפעמים היה סומך על הלכה זו במקום דברי תורה שאומרים על השלחן קודם ברכת המזון, כשאין שהות לומר דברי תורה, כי זו הלכה מתורה שבעל פה, ודבר בעתו מה טוב. עכ״ל. נמצא שההלכה למעשה לומר דברי תורה ולא להסתמך על ברכת המזון גרידא.

•

ולחיבת הקודש אעתיק בזה דברי הרב "פלא יועץ" בערך אכילה ושתיה:

"צריך ליזהר לומר דברי תורה על השולחן. ולא יעבור מקרא מקרא או משנה. וכשהוא בחברת בני אדם, אם בר הכי הוא פיו יהגה חכמות לזכות עצמו ואחרים עמו. ואו לאו בר הכי, או דלא מסתייעא ליה מילתא, על כל

פנים הוא ילמוד בינו לבין עצמו איזו משנה השגורה בפיו כגון: כל ישראל. או רבי חנניא וכדומה וכל המרבה הוי זה משובח.

ומאחר שהפליגו בזוהר הקדוש בשבח המגיע למעלה זכרון ביהמ"ק על שולחנו ומיצר ודואג על חסרונו על כן נהגתי לומר ברייתא זו על השולחן לצאת בה ג"כ ידי חובת ד"ת. תניא אמר רבי יוסי פעם א' הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה א' מחורבות ירושלים להתפלל וכו'. תניא ר"א אומר ג' משמרות הוי הלילה וכו'. יהודה בן תימא אומר וכו' ובשבת אני רגיל לומר משנת יהודה בן תימא ומימרת אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים וכו' רבי חנינא בן עקשיא וכו' ואחר כונות הלב הן הדברים בעידן עציבותא עציבותא ובעידן חדוא חדוא" עכ"ל.

פילפולא דאורייתא

לפי האמור, ברור הוא כשמש שאף אדם יחידי, צריך לומר דברי תורה בסעודה. א"כ יש להבין מדוע המשנה אומרת "**שלשה** שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו'"?

אלא האמת הוא שלאו דוקא שלשה שאכלו, דהוא הדין בפחות משלשה. ומה שנקטה המשנה שלשה, כתב התוס' יו"ט שם ג' תירוצים. (סימן לדבר ג. ג. ג. דמשנה זו מופיעה בפרק ג' של אבות משנה ג' ועל המילה ג' יש ג' תירוצים בתוס' יו"ט).

א. דנקיט שלשה, דבפסוק שהביאה המשנה לראיה (כי כל השולחנות וגו'), מדבר ג"כ בשלשה. והם החכם. והכהן. והנביא.

ב. כי שנים יתעסקו בדברים ויהיו נדונים כשוגגים. אבל כשהם שלשה היה לשלישי להזכירם. ולכן בג' הדבר יותר חמור. אבל לעולם החיוב לומר ד"ת על כולם, בשוה.

ג. נקט שלשה, לפי שסתם שלחן יש שלשה אנשים בשביל זימון.

והנה התפארת ישראל (שם) כתב לתרץ תירוץ נוסף בדרך אחרת. וכה דבריו: מיהו נקט ג׳ שאכלו, דבאחד או שנים שאכלו, ולא למדו אחר כך, י״ל שמא אין להם פנאי. אבל ג׳ מסתמא יש להם פנאי, דאם לא כן לא הסיבו יחד, שהיה כל אחד חושש שמא יקדים לגמור סעודתו קודם לחבירו, ויהיה צריך להמתין עליו לבהמ״ז. ולכן בג׳ הדבר יותר חמור. אבל לעולם החיוב לומר דברי תורה על כולם, בשוה.

פרפראות לחכמה

א. כתוב בפסוק בפרשת בא (שמות פרק יב פסוק ח) ״ואכלו **את** הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מררים יאכלהו״. ס״ת: **תורה**. לרמז שגם בסעודה, יאמר האדם - דברי תורה. יעויין בספר אור לציון חכמה ומוסר (מאמר תורה עמוד סט) שכתב על ר׳ יעקב חיים סופר בעל כף החיים, שהיה נוהג ללמוד בכל סעודה ששה פרקי משנה. (יעוי״ש עוד דברים נפלאים פלאי פלאים).

ב. כתוב בפסוק בתהלים (פרק קכח פסוק ב) ״יגיע **כפיך כי תֹאכֵל** - אשריך וטוב לך״. גימטריה תורה (611). לרמז שהמתייגע ללמוד תורה גם בהיותו בסעודה, אשריו ואשרי חלקו.

ג. כתוב בפסוק (בראשית כב יח) ״עֵקֶב אשר שמעת בקֹלי״. שעולה גימטריה: אמירת דברי תורה בסעודה (652). לרמז שהאומר ד״ת בסעודה יזכה לשכר גדול מאת הקבה״ה ובפרט שיש בזה קושי ממילא לפום צערא אגרא. ורמז לדבר כתוב (בתהלים קג כ) ״גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בקול דְּברו״ שגם עולה אותו גמטריה.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה גם בשעת הסעודה. ומקבלים שכר – הנאמר על זה, ומהם: שעל ידי זה נחשב כאילו אכלו משלחנו של מקום כהמשנה באבות (פ״ג, מ״ג).

יעויין בתוס׳ ראש על ברכות (דף מז ע״ב), שאיתא שם מאן דאמר בגמ׳ ששני תלמידי חכמים שיש בניהם דברי תורה יכולים לעשות זימון, וביאר הרב לפי שנחשב כאילו יש כאן עוד בן אדם. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סז. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהאריכו במעלת החזרת הספרים למקום בגמר השימוש.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי בהא, בעזרת בורא עולם ועולמיא במעלת החזרת הספרים למקומם בגמר השימוש:

הלוקח ספר ואינו מחזירו גדול מאד עוונו

א. דלוקח על עצמו עוון **ביטול תורה** כנגד כל המחפשים והמתבטלים בגללו.

ב. דקעבר על ״**לא תרדה בו בפרך**״ (ויקרא כה, מו) אשר ביאר בשערי תשובה (שער ג, אות ס) שפי׳ שלא ישתעבד אדם בחבריו ע״כ. והרי אם הוא לא מחזיר את ספריו, ואחד אחר מחזיר, נמצא שמשתעבד בחבריו.

ג. דקעבר על ״**לא תונו**״ אשר ביאר השערי תשובה (שער ג, אות כד) שפי׳ לא לצער את החבר. והרי המחפש ספר בגלל שאדם לא החזיר את ספריו, נמצא שציערו.

ד. דקעבר על ״**ואהבת לרעך כמוך**״ אשר ביאר הרמב״ן שם דכוונת התורה שיאהב חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב וכו׳ עכ״ל.

איתא בשבת (דף לא ע״א) ״דעלך סני לחברך לא תעביד״ וכפי שאין אדם רוצה שיעשו לו, כך הוא לא יעשה לאחרים. ואם עשה נמצא שעובר על מצות עשה זו.

ה. פעמים שאדם שלא מחזיר את ספריו למקומם, יכול להגיע **לחילול ה׳**. - כאשר מונח ערמות של ספרים ללא סדר במקום תורפה.

ו. על ידו נעשה **בזיון גדול לספרים**. כתב השבט מוסר (פ"כ אות ל) יהא אדם זהיר בכבוד הספרים ובזיון שבא על האדם הוא בשביל ביזוי הספרים כמו שאמרו חז"ל (אבות ד) "כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות".

כתב בספר חסידים (סי' תתקטז) וז"ל חיב אדם להזהר מאד בכבוד הספרים ואם חלל – "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות". עכ"ד.

כתב בספר יעלזו חסידים, מעשה בחכם אחד שצוה את בנו שלא יהנה יותר מדי מן העולם הזה ושלא יעבור עליו יותר מל' יום בלא תענית (לפשפש במעשיו של אותו חודש ולשוב מהם ולגדור בעדו שלא לשוב עוד לכיסלה, כי זה עיקר התענית) וכשמת זה החכם הוציאוהו מקברו והכוהו ונצטערו מאד על הדבר, ובא בחלום לאחד, ואמר לו נתחייבתי בדבר זה מפני שלא חששתי על הספרים והייתי מניח אותם בבזיון. (וזוהי ששנינו (אבות ד, ו) "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות" כגון זה החסיד שהיה בצד מה מחלל התורה שלא חש לביזוי ספרים. "גופו" דיקא מחולל, שהוציאו גופו מקברו, והכוהו ונתחלל הגוף. אך זהו לכפר זה החטא ותתענג בדשן נפשו). **עכת"ד.**

ז. נמצא **גוזל** זמנם של המחפשים (ויש לדון אם זה משהו נוסף כי שורש האיסור בזה משום "ואהבת לרעך כמוך" וצ"ע).

☜ אחד מהתקנות שהתקין מרן ר' אליהו לאפיאן זצוק"ל בישיבתו – להחזיר כל ספר למקומו. – הדבר נצרך הן כדי להרגיל כל אחד את עצמו להיות מסודר. והן מצד החסד. כדי שאחרים הזקוקים לספר, יוכלו למצאו מיד כאשר יבקשוהו. וגם ימנע מהם ביטול תורה, וגם מצד כבוד הספרים עצמם, שצריך מאד להזהר בכבודם. בספר חסידים מובא מעשה בחסיד אחד שלאחר פטירתו נגלה בחלום לחסיד חברו וראה החבר שהנפטר פניו מאירות ורק במצח יש תו שחור, וכאשר שאלו לסיבת הדבר השיב לו: דע לך שכאשר עמדתי לפני בית דין של מעלה יצאתי זכאי בדיני ולפיכך פני מאירות ורק משום שלא נזהרתי כראוי בכבוד הספרים לפיכך יש תו שחור על מצחי ע"כ. (לב אליהו בראשית ע"ג).

☜ כתב בקריינא דאיגרתא (איגרת כט) בענין החזרת הספרים למקומם וז"ל ודאי מדת אכזריות ורשע הוא להטיל על אחרים מה שהוא הוציא ממקומו

וכל שכן להטיל על ת"ח השוקד על התורה את המוטל על עצמו. ודורשי רשומות אמרו ברוך אשר יקים את דברי התורה וכו' עכ"ל.

☜ החזרת הספר לארון סגולה לזיכרון (מפי השמועה מאחד מגדולי האדמורי"ם).

מאמר משיחת מוסר מאחד מגדולי ראשי הישיבות

"יש דבר שנוגע למעשה לכל אחד מבני הישיבה, הנה בישיבה מוציאים ספרים מהארונות להשתמש בהם, וצריכים להחזיר את הספרים למקומם, ולפעמים מוציאים ספר מהארון ולא מחזירים אותו, והציבור גדול ב"ה, ובהמשך הזמן מונחים ערימות ערימות של ספרים ויש כמה מתנדבים שעושים עבודה קשה מאד לסדר כל הספרים, ובאמת צריכים לדעת כי מי שצריך ספר ואין לו את הספר שמתגלגל באיזה מקום באולם הרי זה זמן של תורה, וגם חסד שהספר יהיה מונח בארון, וכיון שרק כמה יחידים עוסקים בזה זה לוקח הרבה זמן וקשה להם מאד. אבל אם יהיו רבים שיעשו החסד כל אחד חמש דקות. אזי בתוך כמה דקות, הכל יהיה מסודר, ומונח במקום. זוהי עבודה קלה מאד עם חיזוק אהבת חסד. כל המבקשים ורוצים להתחזק, עליהם אמרו הבא ליטהר מסייעים אותו. ונזכה לסייעתא דשמיא".

עוד מאמר שהתפרסם לא מזמן מהרב הנ"ל

"ועניין נוסף חשוב מאד יש שמוציאים ספרים מהארונות להשתמש בהם, ובגמר השימוש לא מחזירים את הספר למקומו, ואמנם יש מתנדבים שעוסקים בצרכי ציבור באמונה להחזיר את הספרים למקומם, ושכרם של המתנדבים גדול מאד ויש להם זכויות עצומות של זיכוי הרבים, וכבר הפליגו חז"ל (אבות ב ,ב) במעלת העוסקים עם הציבור לשם שמים אבל באמת אין זה ראוי להטריח אחרים. וידוע כי הסבא מסלבודקא היה אומר שאם מוצאים נייר מושלך על הארץ, ומרימים לראות אם יש בו דברי תורה, ורואים שאינו טעון גניזה, אין זה ראוי להשליכו שוב לארץ. כי אח"כ יבוא אדם נוסף, ויתכופף גם

הוא לבדוק את הנייר. וראוי לחשוב על השני, ולהניח את הנייר במקום שלא יגרום טרחה לאחרים בחינם".

•

לפי זה היינו אומרים: אנו עמלים – ללמוד תורה ולהחזיר הספרים למקומם. ומקבלים שכר – הנאמר על זה, ומהם: סגולה לזיכרון, ועוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת השאלת ספרי קודש לאחרים.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי בהאי ענינא, בעזרת נותן התורה במעלת השאלת ספרי קודש לאחרים:

המשאיל ספריו לאחרים, חוץ מזה שמקיים מצות חסד {שהיא בכלל מצות "ואהבת לרעך כמוך" וכמו שכתב הרמב"ם בפי"ד מהלכות אבל הלכה א}, שנאמרו עליה דברים רבים וחשובים, כדלהלן (חלק מהם):

א. אוכל פירות בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא.- משנה בריש פאה.

ב. אחד מעמודי העולם. – אבות (פ"א משנה ב).

ג. שקול כנגד כל המצוות. - תוספתא פאה (פ"ד, ה"יח).

ד. הממתין לחברו בבית הכנסת, אמר רבי יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר "לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו'". – ברכות (ו ע"א).

מבאר שם רש"י שפסוק זה נאמר, בעבור החסד שעשה, שהמתין לחברו שיסיים תפלתו, ולא ישאר לבדו בבית הכנסת. א"כ פשוט שה"ה לכל חסד שאדם עושה עם חבירו שזוכה לברכות הללו ודו"ק.

ה. הקב"ה יעשה עמו חסד. – אורחות יושר בשם מדרש לעולם (פ"ז).

ו. חוסים תחת כנפי השכינה. – מדרש רות (פ"ה סי' ד).

ז. תפלתו נשמעת. – מדרש שוחר טוב (פס"ה).

ח. חביב לפני הקב"ה יותר מקרבנות שהקריב שלמה המלך. – ילקוט שמעוני הושע (רמז תקכב).

ט. איתא באבות דרבי נתן (פ"ד ה"ה) - פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב אר' יוחנן אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עוונותיהם של ישראל אמר ליה בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמ"ח וכו'.

ובאופן שגם לומד תורה נאמר עליו...

א. כאילו פדה לקב"ה ולבניו מאומות העולם. - ברכות (דף ח.).

ב. ניצל מחבלו של משיח. – סנהדרין (צח).

ג. מוחלין לו עוונותיו. – ברכות (ה.).

ד. יצר הרע יהיה מסור בידו. – עבודה זרה (ה:).

ה. יזכה להרבה בנים ולעושר גדול. וכן אויביו נופלין לפניו וזוכה לבינה. – בב"ק (יז. ובמהרש"א שם).

וחוץ מכל זה זוכה גם לדברים גדולים וחשובים ונביא חלק מהם בעזרת ה'. ובכן:

☜ בגמ' בכתובות (נ' ע"א)

"הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד (פירוש הפסוק "וצדקתו עומדת לעד" - שצדקתו של האדם עומדת לו ולבניו אחריו. אי נמי לעולם הבא. רד"ק תהילים קיב. ג.) נחלקו האמוראים, על איזה מצוה מדבר הפסוק "הון ועושר

בביתו״, רב הונא ורב חסדא, חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה. וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים״. ופירש רש״י שהספרים קיימים לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד. וביאר המהרש״א שם שלכך הגמ׳ אמרה ״ומשאילן לאחרים״ להורות שדוקא כשמשאיל בחנם בדרך צדקה ולא באופן ששוכרן לאחרים.

❖ ❖ ❖

☜ שיטה מקובצת (שם)

וכתב הרב המעילי ז״ל וזה לשונו, ובירושלמי גרסינן באושא התקינו שיהא אדם מבזבז חומש ממונו למצוה, ומפרש התם בתחלה על הקרן ואח״כ על הריוח, ונראה סמך לדבר זה, שבכל שנה ושנה היו ישראל חייבין להפריש שני מעשרות, שנה ראשונה ושניה מעשר ראשון ומעשר שני, שלישית מעשר ראשון ומעשר עני, ונראה מזה שמן המעשר הא׳ יש לו רשות להוציאו לכל דבר מצוה ואפילו לצורך עצמו ובניו ובני ביתו, כגון שיכתוב מהם ספרים ללמוד בהם הוא ובניו ולהשאילן לאחרים, שהרי מעשר שני היה נאכל לו ולבניו ולבני ביתו בירושלים. אבל מן המעשר האחר יש לו לתת לצדקה לבני עניים כמו שהיה נותן מעשר ראשון לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת ה׳ ומעשר עני שהיה נותן לעניים. וכל המדקדק בזה מובטח לו שיצליח בנכסיו וכמו שדרשו במסכת תענית (דף י ע״א) ״עשר תעשר״ עשר בשביל שתתעשר, ואמרו (שם) בכל דבר אסור לנסות את הקב״ה חוץ מזו שנאמר הביאו את המעשר וגו׳. ע״כ.

❖ ❖ ❖

☜ שו״ת הרא״ש (כלל צ״ג אות ג)

וששאלת על דיין **שדן על מי שיש לו ספר ואינו רוצה להשאילה, ונתן עליו קנס עשרה זהובים בכל יום,** מפני שהיה ביטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים בעיר והיו אנשים שהיה להם ספרים ולא רצו להשאילם.

תשובה. יפה דן, ואני מסכים עמו ובלבד שישומו שלשה שמאים הספר, ואם יפחת ויתקלקל שישלם השואל הפחת על פי אותם שמאין ויתן משכון בכדי שומת הספר.

❖ ❖ ❖

☜ ספר חסידים (סי׳ תתסט – תתעו)

חסיד אחד מת והיו לו ספרים הרבה, באו יורשיו ומכרו כל ספריו, וצדיקים היו מתאנחים על היורשים שמוכרים ספרים של אביהם. והיה שם חכם אחד, אמר אל תאנחו, **אגיד לכם איזה עון גרם שאין הספרים נשארים ביד היורשים, כי לא היה משאיל ספר לבני אדם,** כי היה אומר אני זקן, ואם יטשטשו אותם יהי׳ נמחקים ולא אוכל לראות. ואין לאדם לחשוב כן, **כי טוב שילמדו בספריו וימחקו, משיהיו הספרים במקום המוצנע ולא ילמדו בהם.**

והמפקיד ספרים שאין הנפקד רשאי לעיין בהם, זה לא דברו חכמים אלא כנגד המפקיד ביד חסיד, אבל החסידים יש להם לעשות לפנים משורת הדין. צדיק המפקיד ביד חסיד ספרים, יש לומר לו, למי שהיית משאיל ספרים שלך כך אם יצטרכו לספריי תשאיל להם. ואם לא יאמר המפקיד, יאמר הנפקד אני אשמרם על מנת שאשאילם למי שהייתי משאיל ספרים שלי אם היו לי כיוצא בהם, לעשות לפנים משורת הדין.

יעקב שיש לו שני בנים, אחד אינו משאיל ברצון טוב ספריו ואחד משאילם ברצון טוב, מוטב שיתן למשאיל, ויהיה לנפשו של יעקב טוב.

אחד היה לו ספרים והיה משאילם שילמדו בהם, והיה מצוה לבניו הזהרו כשתהא לכם קטטה עם בני אדם, שלא תמנעו מלהשאיל הספרים לאותם שמתקוטטים עמכם. ואם אתם תסברו שלא יחזירו לכם הספרים, שמא יעלילו, תקחו מהם משכון. **ותשאילו למי שלומדים לשמה, ותשאילום לעניים קודם לעשירים**. ואם ראית ספרים נשרפים דע לך כי בעבירה הם שלו, או בעבירה באו לידי אבותיו, **או שאינו משאילם לחפצים ללמוד בהם,** ומתחלה נכתבו שלא לשמה.

ראובן שהשאיל ספר לשמעון, ושמע לוי וא״ל תעשה מצוה ותשאילהו לי, שבכל יום תמיד אלמד בו, וראובן ע״מ כן השאילהו לשמעון שילמד בו בכל יום, כי אמר ראובן כיון שלוי מבקש ממני ללמוד תדיר ושמעון חפץ ללמוד בו תדיר, **מוטב להשאילו לשמעון שילמוד בו כמו כן בקביעות.** והנה שמעון טרוד ואינו לומד בכל יום בו אלא יום או יומים בשבוע, עוון הוא לשמעון, כי אינו לומד בו תדיר, שאם היה יודע ראובן קודם לכן ששמעון אינו לומד בו אלא לעתים, היה משאילו ללוי שלומד בכל יום בספר שלו.

אשה היתה צדקת, והיה לה בעל רע עין שלא היה חפץ ליתן צדקה ולקנות ספרים, וכשהגיע עתה לטבול, לא רצתה לטבול, אמר לה למה לא תטבלי, אמרה איני טובלת אא״כ תקנה ספרים ותתן כמו כן צדקה, ולא היה רוצה, והיתה ממאנת לטבול אא״כ יתרצה לקנות ספרים ולתת צדקה. קבל לחכם עליה, אמר לאיש, לכך תהיה ברוכה, שכופה אותך למצוה ואינה יודעת באיזה ענין לכוף אותך כי אם בזה. ואמר החכם לאשתו, אם תוכל לגרום בדברים שיעשה טובה הרי טוב, אבל בדברים שבינו לבינך בדבר תשה״מ אל תעכבי את רצונו, שלא יהרהר בעבירה ושלא תעכבי הרונך ותרבי כעסו.

מעשה באיש אחד שהיה בדרך, והודיע לאשתו באותו יום אשוב לביתי, והאשה שידעה שיש לבעל לבא הלכה לטבילה, ואמר לה בעלה כיון שטבלת קודם שבאתי אתן לך זקוק שתקנה בו מעיל, אמרה לו אותו זקוק תן לי, ותן לי רשות לקנות בו ספר, או אשכיר סופר **שיכתוב לי ספר ואשאיל ללומדים שילמדו בו**, והרתה וילדה בן, וכל אחיו היו ע״ה כי אם אותו בן היה למדן.

מעשה בחסיד אחד שהיה מקבץ מעיר לעיר לצדקה, והיה אוכל ולומד, וגם משכיר סופר מאותם פשוטים, לכתוב לו פירוש ופשטים וחידושים ותוספות, אמר החסיד מוטב שאקבל, ואשכור במעות סופרים, ואזכה בהם את הרבים.

כל אדם שמסתיר ספרים וטעמים מן ההגונים, סוף שבאים לידי רעים ולידי שאינם הגונים, ואם רואה שאינם הגונים אל יגלה, שנאמר (תהלים כה, יד) סוד ה׳ ליראיו, וכתיב (משלי ב, ז) יצפון לישרים תושיה.

❖ ❖ ❖

ספר אורחות צדיקים (שער הנדיבות)

ועוד יהיה נדיב בממונו לקנות המצוות, כגון רבן גמליאל שקנה אתרוג באלף זוז (סוכה מא ב). ויהיה נדיב בממונו להדר במצוות (שבת קלג ע"ב), והידור מצוה עד שליש (בבא קמא ט ב). **ויהיה נדיב בממונו לכתוב ולקנות ספרים ולהשאילם למי שאין לו,** (שנאמר) (תהלים קיב, ג): "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" (כתובות נ ע"א). ויהיה וותרן בזה שלא יחוש אם יתקלקלו הספרים על ידי שלומדים בהם. ועל כלי ביתו יהיה נדיב להשאיל לשכניו ומיודעיו.

❖ ❖ ❖

מגן אבות לרשב"ץ על אבות (פרק ב, משנה יב)

וכשיאסוף הון, יכוין בזה כדי למצוא אותו **לקנות ספרים ולעשות מצוות ולהנחילו לבניו כדי שיזכו לתורה,** וכמו שאמרו בפרק נערה שנתפתתה (כתובות נ ע"א), 'הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד' (תהלים קיב, ג), **זה הלוקח ספרים ומשאילן לאחרים או כותבן.**

❖ ❖ ❖

החינוך (במצוה תרי"ג מצוה לכתוב כל אחד מישראל ספר תורה לעצמו)

שנצטוינו להיות לכל איש מישראל ספר תורה, אם כתבו בידו הרי זה משובח ונאהב מאד, וכמו שאמרו זכרונם לברכה (מנחות ל ע"א) כתבו, כלומר בידו, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני, ומי שאי אפשר לו לכתבו בידו ישכור מי שיכתבנו לו, ועל זה נאמר (דברים לא, יט), "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל", כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זאת.

משרשי המצוה, לפי שידוע בבני אדם שהם עושין כל דבריהם לפי ההכנה הנמצאת להם, ועל כן ציונו ברוך הוא להיות לכל אחד ואחד מבני ישראל ספר תורה מוכן אצלו שיוכל לקרות בו תמיד ולא יצטרך ללכת אחריו לבית חברו, למען ילמד ליראה את ה׳, וידע וישכיל במצוותיו היקרות והחמודות מזהב ומפז רב. ונצטווינו להשתדל בזה כל אחד ואחד מבני ישראל, ואף על פי שהניחו לו אבותיו, **למען ירבו הספרים בינינו ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות,** וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד ואחד מישראל פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם.

❖ ❖ ❖

☜ ערוך השלחן חחו"מ (סי׳ רצב סל"ד)

ובמקום ביטול תורה שאין ספרים נמצאים **יכולין ב"ד לכוף למי שיש לו ספרים להשאילם ללמוד בהם** ולשלם לו בעד מה שיתקלקלו וכן מותר מטעם זה להעתיק ספר אף שהבעלים מקפידים וכתיב לא יבוזו לגנב כי יגנוב זה שגונב דברי תורה ומעתיקן (מדרש משלי ותוספתא ב"ק פ"ז הל׳ ג) דבכגון זה כופין על מדת סדום ובימינו שהספרים מצויים בדפוס לא שייך זה ומ"מ עני ת"ח שאין לו במה ללמוד **ובעל הספר אינו רוצה להשאיל לו ספריו גדול עונו מנשוא ויכולין ב"ד לכופו להשאילו** וגם בזמה"ז יש דין ת"ח בזה.

❖ ❖ ❖

☜ הפלא יועץ בערך 'ספר'

אם יש לו ספרים שאינו יודע לקרוא בהם או שיש לו כפולים לא ימכור אם לא ע"מ לקנות אחרים תחתיהם שהרי כתיב בספר החסידים מעשה בא׳ שהיה לו ספר הזוהר יתר ומכרו וקראוהו בחלומו בהמה ואמרו לו שר"ת **בהמ"ה** ר"ל **ב**ערת **ה**קודש **מן ה**בית. ולא זו בלבד אלא גם יקנה איזה ספרים וישאילם לאחרים כי ע"ז אמרו רז"ל שעליו נאמר הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, ואמרו במדרש

שבשכר מצוה זו זוכה לבנים זכרים וראויה היא שתגן שיהיה לו זרע אנשים חכמים וילמדו בהם אבל לא תהיה תורה מונחת בקרן זוית לרקבון ולעפרות אלא ישאילם שילמדו בהם ויטול כתב מהם להיות לראיה בידו וזכות הלומדים תלוי בו.

וחייב אדם להנעים ספריו ולנערם מעפרותיהם כפעם בפעם ולנהוג בהם כבוד גדול לאוחזם בדרך כבוד ולישבם היטב על מקומם ושלא לנהוג בפניהם מנהג בזיון ח"ו כי המבזה אותם דבר ה' בזה ח"ו כי הם חשובים בגדי המלך וכל המכבד את התורה גופו מכובד והיא הנותנת שיזכה לכתרה של תורה ובכלל כבוד הספרים שלא יכתוב על הדף או על הגליון דברי הבאי כמנהג הנערים השוטים ולא יסמוך עצמו על הספר ולא יניחם על הארץ מתחת וכל כיוצא בזה כללא דמלתא כל המרבה בכבוד הספרים לכבוד שמים כבודו מתרבה.

❖ ❖ ❖

☜ **אורות אילים** (בסוף הספר)

מאריך שם הרב לבאר, שצריך האדם להדבק בדרכי ה' יתברך, ובתוך הדברים מביא הרב, שכמו שהקב"ה יש לו מדת הנצח והוד {מהעשר ספירות}, כך האדם צריך שיהיה שייך בזה ומבאר הרב במה זה מתבטא, וכה דבריו - "העיקר לסייע לומדי תורה ולהחזיקם בממונם ובמעשיהם, ושלא לגנותם ולכבדם **ולהזמין להם ספרים**, וכו'". יעוי"ש.

❖ ❖ ❖

☜ **כף החיים פלאג'י** (סי' כ סעיף י):

עוד ראיתי בספר מעבר יבק, במאמר שפת אמת פרק כו, דמי שאינו משאיל ספריו לאחרים נמצא כתוב כי כשימות לא ישארו ביד יורשיו, וטוב להניח ספריו לבן ההוגה בהם ומשאיל אותם, ואמרו עוד, כי אשה שקונה ספרים להשאילן לאחרים ללמוד בהם, זוכה לבנים תלמידי חכמים וכו'.

❖ ❖ ❖

☜ **דרך משה** (ביום האחד ועשרים)

והעיקר לנשמה שיעסוק בתורה, ומי שאינו יודע ללמוד יחזיק לומדי תורה כדכתיב (משלי ג, יח) עץ חיים היא למחזיקים בה, ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים **שכל המחזיק לומדי תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למד**. וכדתנן (קדושין ל ע"ב) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, ולכאורה יש לדקדק למה שאמר לשון משכהו לבית המדרש, אלא הכי פירושו אם הוא בעצמו תלמיד חכם יוכל ללמוד בביתו באשר הוא שם, אבל אם לא יודע ללמוד ילך לבית המדרש ויחזיק לומדי תורה, **וגם יקנה ספרים וילוה ללומדי תורה וילמדו מהם והוי כאילו למד בעצמו,** ואל יסגור הספרים שלא יבלו, או שלא יקרעו.

עוד כתב שם בהמשך:

על כן יראה האדם להגות בתורה ואם אינו יכול ללמוד תמיד, יש לו להתבודד יום או יומיים בשבוע להגות בה, **או יחזיק לומדי תורה ולקנות ספרים להלוות ללומדי תורה, והוה כאילו למד**, ויכניע את יצר הרע וימשול בו, כמו שאמרו חז"ל בפרק הספינה (בבא בתרא ע"ח ע"ב) וזה לשונם על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון, בואו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא וכו', וכשיעסוק בתורה יכניע ליצר הרע כנ"ל, וגם יהנה תלמיד חכם מנכסיו כדכתיב (משלי ג' ט') כבד את ה' מהונך שצריך להנות לתלמיד חכם מממונו וכל שכן שלא לבזות אותם חס ושלום, כדאיתא בזוהר ווי ליה לבר נש דבזי לאולפני דאורייתא ונוקמין מניה נקמת עלמין.

❖ ❖ ❖

ליקוט המאמרים בדרך קצרה

א. נאמר עליו "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" **שהספרים קיימים אצלו שאינם כלים**, וצדקתו עומדת לעד יש זכות לו ולבניו וכן זכות שמורה לו לעולם הבא. - כתובות (דף נ.) ורד"ק בתהילים (קיב, ג).

ב. זוכה לבנים זכרים – פלא יועץ (ערך 'ספר' בשם המדרש).

ג. זוכה לבנים תלמידי חכמים – כף החיים פלאג'י (סי' כ אות י).

ד. נחשב לו כאילו הוא בעצמו למד בספר – דרך משה.

ה. זוכה שספריו לא יבואו לידי אנשים רעים – ע"פ ספר חסידים (סי' תתעו).

❖ ❖ ❖

חוץ מכל הנ"ל, מי שלא משאיל ספריו לאחרים, נקרא צר העין שהרי כתב רש"י בערכין (דף טז.) בזה הלשון "צרות העין - שצרה עינו באחרים ואינו מהנה שכיניו מכליו ע"י שאלה". וכבר ידועים הדברים שאמרו החכמים על מי שאוחז במדה זו, יעויין בגמ' שם, ובסוטה (דף לח). ובעוד מקומות בחז"ל.

❖ ❖ ❖

☜ כתב הכף החיים פלאג'י (פרק כ, סעיף י)

"מי שלוקח ספר בשאלה, יזהר הרבה, דכשגומר תלמודו להשיבו לבעליו, דאם אינו מחזירו תכף, נועל דלת, וגם לשומרו יפה, שלא יאבד מסיבתו, ומונע את אחרים מלעשות מצוה".

❖ ❖ ❖

וזאת למודעי!

מאחר שבדורנו אנחנו נמצאים בדור של עקבתא דמשיחא, וצרות רבות סבבונו, ה׳ ברחמיו ירחם עלינו ויושיענו.

חייבים להתחזק בענין תלמוד תורה, עם חסד. כדאיתא בסנהדרין (דף צח:) מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים.

יעויין עוד בספר אורחות יושר לגאון ר׳ חיים קנייבסקי בערך ׳גמילות חסדים׳, שהאריך בענין זה, ממקורות רבים כיד ה׳ הטובה עליו, ועל כן צריך כל אחד שיהיה לו תורה, בד בבד עם חסד.

ואין לך חסד גדול יותר מהשאלת ספרים כנ״ל בהרחבה, ולכן אשרי האיש שמשכיל ללכת בדרכי ה׳, ומשאיל ספריו לאחרים, בודאי שיהיה טוב לו בעולם הזה, ואשריו בעולם הבא.

•

לפי זה היינו אומרים: אנו עמלים – ללמוד תורה ולהשאיל ספרים לאחרים. ומקבלים שכר – הנאמר על זה, ומהם: נחשב כאילו הוא בעצמו למד, בנים, ועוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סט. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהאריכו במעלת לימוד הלכות שבת.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי באלו, בעזרת ה׳ אלוקינו **במעלת לימוד הלכות שבת:**

״**ומן** הדברים אשר ינעם למוכיחים, להזהיר ולהעד בעם עליהם, ולשמור ארחות פריץ במצות השבת על אודות אבות מלאכות ותולדות כי רבות

מהנה נעלמו מעיני רבים, אף אין מגיד אף אין משמיע". (ר' יונה בשע"ת ש"ג אות קל"ה).

"**וחיוב** גדול על האדם, להיות בקי בהלכות שבת מאד, כי כהרים התלויים בשערה הלכותיה – מקרא מועט והלכות מרובות – וחמורים עונשיה" (יסוד ושורש העבודה ש"ו פ"ג).

"**העצה** היעוצה כמאמרם ז"ל כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו, כהלכתו דייקא, לכן מוטל על כל אחד להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא ובשבת קודש בעלות המנחה יעסקו בהלכות שבת כי הלכתא רבתא לשבתא ובקל יוכל להכשל בה חס ושלום, ואפילו באיסור כרת וסקילה, מחסרון ידיעה, "ושגגת תלמוד עולה זדון". ואין צריך לומר באיסורי דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה, ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים דברי סופרים יותר מד"ת כו'" (אגרת הקודש מבעל התניא זצ"ל – וקונטרס אחרון שם).

"**ומי** שלא למד הלכות שבת על בורים פעמיים ושלש לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת הן דאורייתא והן דרבנן ומן הראוי ללמוד הלכות שבת בתמידות ואצל רב שיברר לו הכל ויחזור עליו תמיד עד שיהיה שגור בפיו אשרי אנוש יעשה זאת, ומגין עליו כתריס בפני הפורענות" (יערות דבש ח"ב).

הכף החיים פלאג'י (בסי' כט סעיף ח) כתב שהגאון מליסא בעל דרך חיים הביא את לשון היערות דבש הנ"ל וסיים "ועל זה ידוו כל הדווים, וכמה מופלגים בתורה עוסקים בפלפול וחריפות ואילו בהלכות שבת אינן בקיאים ובאים לידי ספק חילול שבת" עכ"ל.

"**מתחילת** התורה עד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה "ויקהל" אלא אחת, אמר הקב"ה עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת" (מדרש אבכיר – וילקוט ויקהל).

"**והנה** רוב עוונות וכמעט כולם הם בדור הזה בעו"ה, איסורי שבת מעט מזעיר שנזהרים בהם ורבים שאינן יודעין באיסורן וראוי בכל קהילה

להודיע ברבים לדרוש להן ולהודיע איסורן" (מהרש"א בח"א שבת קיט ע"ב בד"ה ואמר רבה וכו').

"**הביטה** וראה מה שכתב בספר דעת חכמה פי"ד וז"ל – "ורוב חלולי שבת שנכשלים ההמונים בהם הוא מחמת חסרון ידיעה כי אינם בקיאים בדיני ט"ל מלאכות ובתולדותיהן ולא בדיני מוקצה ואיסור טלטול והתנא אמר "שגגת תלמוד" ר"ל – שוגג הבא לאדם מחמת חסרון ידיעה "עולה זדון" ר"ל – שהוא כמו מזיד על כן הירא דבר ה' יזהר ללמוד קודם לכל הלמודים הלכות שבת, ולהיות חוזר עליהם תמיד כי שמירת שבת כהלכתו הוא יסוד לכל דת תורתינו הן לצדיקים הן לבעלי תשובה אשר כל אלה מחוייבים חכמי הדור להודיע להמונים ולהזהירם על שמירת שבת ולהודיע להם גודל השכר של שומרי שבתות כהלכתן וגודל השכר של המקדשים דבורם בשבת בד"ת ולהגדיל אשמת המשתעשעים בשבת לקרא בספרי מלכים ומלחמותיהן, ומי אשר לא ישמע בדבריהם, ליסרו בענשים קשין בממון וחרמות ושמתות, כי הוא ממש כעובד ע"ז כמו שאמרו מחלל שבת בפרהסיא הוה ליה ככופר בכל התורה עכת"ד, ומזה ילמדו חכמי המדרשים דלא יעברו מללמוד וללמד להיחידים מדיני אבות מלאכות ותולדותיהם, והוצאה, וטלטול, מעט בכל שבת חוק בל יושבת דכל העם ישמעו ויראו ויזהרו שלא להכשל בחלול שבת וזכות הרבים תלוי בהם" (כה"ח פלאג'י סי' כ"ט אות י"א).

"**איתא** בספרים כשם שההכנה לשבת מביא ברכה והשפעה כך הלימוד בעניני שבת ובמסכת שבת מביא השפעה יתירה ומצינו בפ"ק דע"ז ד"ג: "שלש שעות ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה" ועסק אז בזמן לקיטת המן שהיה בבוקר (כדכתיב "וילקטו אותו בבוקר בבוקר") בעניני מסכת שבת, ועי"ז נתרבה המן וזה שאמר משה "הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קדש" יען שהקב"ה דיבר בהלכות שבת קודש לכך היה בו ברכה ונתרבה" (חת"ס בספרו תורת משה עה"ת פר' בשלח בד"ה "הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קדש").

"**ודאי** נראה דתקנת משה רבינו לדרוש בענינו של יום (כדאיתא בסוף מסכת מגילה דף לב ע"א "משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג") היה גם על שבת שהרי גם שבת כתוב בכלל המועדים ואח"כ כתוב וידבר משה וגו' וקאי גם על שבת וכו' (ק"ק א"כ מדוע לא שנינו לה בברייתא שם בסוף מסכת מגילה). (שפת אמת מסכת מגילה דף ד' ע"א ד"ה בגמ' מאי איריא פורים וכו').

"**ובחרתי** להדפיס תחלה בהלכות שבת יען שבש"ס מבואר (סוטה דף ל"ז) שכל מצוה ומצוה נכרתו עליה ארבעה בריתות, ללמוד, וללמד, לשמור, ולעשות, ומבואר שללמוד וללמד הוא מחלקי המצוה, ומובן שכשם ששמירת שבת שקול ככל המצוות כן ללמוד וללמד בהלכות שבת שקול כללמוד וללמד בכל המצוות וכו'" (אגלי טל בהקדמה).

שמעתי מקשים מדוע לא אמרינן שמשה תיקן לשאול ולדרוש הלכות שבת בשבת כשם שתיקן לשאול ולדרוש הלכות פסח בפסח וכו' (כדאיתא בסוף מסכת מגילה) ותי' דהלכות שבת צריך ללמוד כל הזמן מחמת שארוכה מארץ מדה וצריכים להיות בקיאים בה.

פרשת בהר מסתיימת בפסוק "את שבתותי תשמרו וגו'" ולאחר מכן מתחילה פרשת בחוקותי בפסוק "אם בחוקתי תלכו" שפירש"י שתהיו עמלים בתורה. אפשר לומר בס"ד טעם הסמיכות, דאתא למימר שתהיו עמלים בהלכות שבת (כלומר שהפסוק "אם בחוקתי תלכו" קאי אדלעיל שאיירי בשמירת השבת).

שבת ר"ת: **ת**תמיד **ב**הלכות **ש**בת.

שבת (מסכת שבת, והלכות שבת, ועניני השבת) **ב**שבת **ת**למד.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד הלכות שבת. ומקבלים שכר – הנאמר על זה ומהם: ברכה ושפע לאדם. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

ע. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת לימוד תורה מתוך מדות טובות. {יעויין בכל ספרי המוסר. ובגמ' שבת קנא, א. כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. ובגמ' סוטה יד, א. ובגמ' שבת קלג, ב. ועוד}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם מדות טובות. ומקבלים שכר – הנאמר על זה. {ובפרט על חשמ"ל שאיתא בחז"ל סוטה מב. שאינם מקבלין פני שכינה}. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל מכות (דף י ע"ב). "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו'".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – טורחים {בתפלה ובתחנונים} בכדי לזכות ללמוד תורה כמו שצריך. ומקבלים שכר – שהקב"ה מוליך אותנו בדרך זו. וביומא (דף לח ע"ב), איתא שהבא ליטהר מסיעין אותו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת ק"ש בזמנה.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי בזה, בעזרת הנה אלוקינו זה במעלת קריאת שמע בזמנה:

המשנה באבות (פרק ג משנה י), אומרת רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם. מפרש **רש"י** שינה של שחרית, שהולך וישן עד שיעבור זמן ק"ש.

איתא באבות דרבי נתן (פרק כא א), רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית וכו׳ מוציאים את האדם מן העולם. שינה של שחרית כיצד מלמד שלא יתכוין אדם לישן עד שיעבור עליו זמן קריאת שמע. שכל זמן שאדם ישן עד שיעבור עליו זמן קריאת שמע נמצא בטל מן התורה שנאמר אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו (משלי כ״ו י״ג וי״ד).

עוד איתא שם (פרק יז ח), רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך שיחה אלא תחנונים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר כי אל רחום וחנון הוא ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה.

הגמרא בברכות (דף י עמוד ב), אמר רבי מני: גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה.

עוד איתא שם (בדף כו עמוד א), מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות מעוות לא יוכל לתקון - זה שבטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית.

עוד איתא שם (דף סג עמוד ב), אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא - דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם.

הגמרא בשבת (דף קיט עמוד ב), אמר רבי אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית. ביאר **התיבת גמא** (דברים פרק א) היינו שלא היו קורין קריאת שמע בזמנה.

הגמרא בסוטה (דף מב עמוד א),ואמר אליהם שמע ישראל. מאי שנא שמע ישראל? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית - אי אתם נמסרין בידם.

איתא בילקוט שמעוני (ישעיהו רמז תלט), וכן היה רבי מאיר אומר כל הדר בארץ ישראל, וקורא קריאת שמע שחרית וערבית, ומדבר בלשון הקודש הרי הוא בן העוה״ב ועוונותיו מתכפרים לו, שנאמר וכפר אדמתו עמו.

עוד איתא שם (תהילים רמז תשפו), אמר רבי אלעזר מאי דכתיב "כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי", כן אברכך בחיי זו קריאת שמע, בשמך אשא כפי זו תפלה, אם אדם עושה כן (אמר רבי אלעזר) עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבע נפשי, ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים שנאמר ושפתי רננות יהלל פי, (שתי רננות הללו למה, אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב).

עוד איתא שם (משלי רמז תתקלה), אמר רבי מני אל תהי מצות קריאת שמע קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים שבאדם ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמר הקב"ה אם שמרתם שלי לקרותה כתקנה אני אשמור שלכם וכו'.

מדרש רבה (במדבר כ. כ) "הן עם כלביא יקום" אין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הן ישנים מן התורה ומן המצות ועומדין משנתן כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב"ה ונעשין כאריות.

כתב **השבט מוסר** (פט"ז) אל תהי עצל לקרות ק"ש בעונתה, ואל תעכב אותה לשיעור דרבנן, וכל הקורא ק"ש בעונתה נותן כבוד לבורא.

חוץ מהאיסור לבטל ק"ש כמבואר לעיל צריך להקדים לקרותה במהרה וזה לשון השו"ע (באור"ח סי' נח סעי' ב'), אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל. מבאר המשנ"ב שם וזה לשונו, דזריזין מקדימין למצות. עוד כתב שם, מכאן תוכחה מגולה לאלו שמאחרים מאד ק"ש. ואמרו חז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די.

מאמר מחכם שלום כהן זצוקללה"ה מגדולי ראשי הישיבות

הקב"ה רוצה מאיתנו שנעבוד אותו באמת ובתמים בלבב שלם ואם קורה ק"ש בזמנה זה נקרא "בן תורה" זה נקרא מקדש שמו יתברך.

אבל לצערנו יש בני תורה שלא נזהרים ולא שמים לב לק"ש שזה מצוה דאורייתא ולדאבוני הגדול יש הרבה בחורים ואפי' אברכים שבבין הזמנים אינם שומרים על זמן ק"ש כאשר הוא קורא אחרי הזמן וכי זה נקרא שהוא

קורא ק"ש מפני שהקב"ה ציוה אותו? הקב"ה ציוה צריך לקום לק"ש! אבל אומר אדם אני כשיטת הגר"א – למה מי מתיר לך את זה? אדם שעושה מתוך ציוויו של הקב"ה למה לא יעשה את מה שהרמב"ם אומר שהמצוה מן המובחר זה לקרוא ק"ש לפני נץ החמה?

אמנם אנחנו בישיבות לא עושים את זה כדי שלא יפריע ללימוד התורה, אבל משתדלים לכל הפחות לקרוא לפני הזמן הראשון של מגן אברהם.

צריך להראות לריבונו של עולם אני קופץ מהמיטה בגלל שאתה אמרת, הרי אתה לא תעניש אותי גם אם אקרא ק"ש בעוד חצי שעה, זאת אומרת שלא בגלל העונש אני קם, אלא בגלל שאתה ציוית אותי, והלואי והייתי יכול לעשות במאה אחוז את רצונך!.

☜ רעיון קטן בנידון דידן

כתוב בפסוק "והיו הדברים האלא אשר אנכי מצוך היום וגו" (דברים ו, ו) נראה לבאר בס"ד ע"ד הדרש שאם רצונך ש"והיו" – בהוייתן יהיו - "הדברים האלה" – הק"ש שלך, כלומר שתראה הק"ש שלך כפי שצריכה להראות (בזמנה בתוך התפילה עם התפילין) תחשוב ש"אשר אנכי מצוך היום" שכאילו היום הקב"ה מצווך לקום מהמיטה לקרוא ק"ש מי ישמע שמלך קורא לו ולא יקום על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים הקב"ה.

כתב השו"ע בסי' סא סעי' ב: "אשר אנכי מצוך היום" היינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, ולא כמו שכבר שמע אותו הרבה פעמים, שאינו חביב אצלו, עכ"ל. ופשוט שהמקבל מכתב ממלך, בפעם הראשונה היה קופץ מהמיטה לקרוא מה כתבו בו, על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים הקב"ה.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם ק"ש בזמנה. ומקבלים שכר – הנאמר על זה. ומהם: נחשב יותר מלימוד תורה. נותן

כבוד לה׳, וכבר נאמר (שמואל א. ב. ל) כי מכבדי אכבד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עג. **עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהאריכו במעלת התפלה. איתא בגמ׳ נדה** (דף ע ע״ב), ששאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם? אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו. שנאמר ״כי ה׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה״.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם תפלה. ומקבלים שכר – הנאמר על זה. ומהם: הצלחה בלימוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עד. **עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהאריכו במעלת האמונה והביטחון בה׳.** {יעויין עוד ברד״ק על תהילים צא}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם אמונה וביטחון. ומקבלים שכר – הנאמר על זה. ומהם: שהקב״ה מסובבו בחסדים, וכמ״ש ״הבוטח בה׳ חסד יסובבנו״.

{אגב דבהכי אירינן אומר חידוש שהתחדש לי בעזרת יוצרי, על פסוק זה, ״הבוטח בה׳ – ח ס - ד - יסובבנו״, כלומר שישנם כמה סוגי ביטחון יש ביטחון כמו אות ח, שסגורה מג׳ רוחות אבל לא סגורה עד הסוף כ- ס׳, וזה מרמז למי שבוטח אבל לא עד הסוף.

ויש הבוטח כאות ס׳, ביטחון חזק מאד, ויש הבוטח כ-ד׳, שרק ב׳ רוחות סגורות, וזה רמה פחותה יותר.

ועל זה הפסוק אומר ״יסובבנו״, שלפי גודל רמת תלית הביטחון של האדם בה׳, מסובבו הקב״ה בברכה וחסד}.

מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בעבודה (דף יט ע"א), "אמר רבא התורה בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה". ביאר רש"י הקדוש: "נקראת על שמו - של (אותו) תלמיד שטרח בה כדכתיב "ובתורתו" דמשמע של כל אדם".

לפי זה היינו אומרים: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – שהתורה נקראת על שמנו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בעבודה זרה (דף יט ע"א), "אמר רב אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו". ושם (בעמוד ב) איתא עוד "כל אשר יעשה יצליח אמר רבי יהושע בן לוי דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו וכו'".

לפי זה היינו אומרים: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – שהקב"ה עושה לנו חפצינו.

{כתוב בפסוק בפר' בשלח "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". אפשר לבאר בס"ד - אתם תחרשו (לשון חרישה וקצירה) בתורה (- תלמדו בעיון), והקב"ה יעשה כל חפציכם}.

מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בעבודה זרה (דף יט ע"א), "אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא לעולם ליגריס איניש ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר שנאמר גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה".

ביאר רש"י הקדוש: "ילמד אדם - מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו. ואח"כ יהגה - יעיין בתלמודו לדמות מילתא

למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – שהתורה מתיישבת על לבנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי החפץ חיים (בשם חובות הלבבות וכ"ה במגיד מישרים, ושורש הדברים מהזוהר הקדוש). שכתב, שמי שהוא בעל לשון הרע, מצוותיו עוברים לאשר דיבר עליו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בלא לדבר לשון הרע ורכילות רחמנא ליצלן. ומקבלים שכר – שהתורה והמצוות נשארים שלנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ברית עולם לחיד"א (על ספר חסידים סימן ה). שכתב, שמי שמוכיח את חברו, וחברו נשאר בשלו כל מצוותיו עוברים למוכיחו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בלא לעבור על דברי המוכיחים אותנו רחמנא ליצלן. ומקבלים שכר – שהתורה והמצוות נשארים שלנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

פ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בעבודה זרה (דף יט ע"א), "והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי רבי ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע. כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו, כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. שבקוהו ואזול

קמיה דרבא. אמר להו, הני מילי סברא אבל גמרא מרב אחד עדיף, כי היכי דלא ליפלוג לישני".

ביאר רש"י הקדוש: שתול - נעקר מכאן וחזר ונשתל במקום אחר. נטוע - מעיקרו ולא זז משם לעולם כלומר כעץ שתול יעשה תלמיד (את) עצמו לילך וללמוד מכל האדם ולא כעץ נטוע להשתקע לפני רב אחד. סברא - ללמוד חריפות וחידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד. דלא ליפלוג לישני - שלא יתחלקו הלשונות דהאי גריס שמעתא בהאי לישנא והאי גריס לה בלישנא אחרינא וחדא מילתא היא ומיהו תלמיד דגריס מתרוייהו (לישני) משתבש בגירסיה משום דמבלבל לישני.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מכמה רבנים. ומקבלים שכר – שהתורה מתחדדת בנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה באופן זה, אין בהם כדברים הללו.

פא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בעבודה זרה (דף יט ע"ב), "אשר פריו יתן בעתו" אמר רבא אם פריו יתן בעתו - ועלהו לא יבול. ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר "לא כן הרשעים כי אם וגו'". ביאר רש"י הקדוש: אם פריו יתן בעתו - שיקבע עתים לתורה. רשעים - תרי משמע לומד ומלמדו. לשון אחר: פריו יתן בעתו - שלומד ועושה פרי. כלומר מקיים מה שכתוב בתורה, וזה עיקר.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בקביעות, וכן לקיים את אשר למדנו. ומקבלים שכר – שלא ניבול ח"ו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם כדברים הללו.

פב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בעבודה זרה (דף יט ע"ב), "אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה".

ביאר רש״י הקדוש: הפילה - לשון נפל, שלא מלאו ימיו. כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו. ועצומים - המתעצמים והמחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורן ועצומים לשון ועוצם עיניו (ישעיהו לג).

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולהורות לרבים את אשר יעשון. ומקבלים שכר – שבזכותו לא נהרג דורו, כנ״ל. מה שאין כן אותם שלא ראויים להורות, אין בהם כדברים הללו.

פג. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל ברכות (דף ח ע״א), ״אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב ״אשרי איש ירא את ה׳״ ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב ״יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך״ אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך״.

כתב המהרש״א בחולין (דף מד ע״ב), ״ושמעתי פירוש הפסוק בזה שאומר אשרי כל ירא ה׳ ההולך וגו׳ ר״ל מי שבא לידו ספק טרפות והוא ירא את ה׳ ומחמיר על עצמו מספק לאכלה, הנה אשריו בעה״ב. שמנע עצמו מספק טרפה. אבל, יגיע כפיך כי תאכל וגו׳, יש לו מעלה יתירה, דהיינו שמיגע עצמו וכפיו למצוא היתר לספקו, עד שאוכלה. הנה זה (ש)זוכה ב׳ עולמות דכתיב ביה אשריך בעה״ז שהרי אוכלה. וטוב לעה״ב, שהתיגע נפשו בתורה וק״ל״.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עד ההלכה למעשה. ומקבלים שכר – שיודעים להתיר ספקותינו ועל ידי זה מרויחים לא לזרוק את הדבר שהיתה בו שאלה, כנ״ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה בדרך זו – לברר הסוגיות עד ההלכה למעשה, מפסידים לדעת להתיר את ספקותיהם.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקט בשו"ת **עטרת פז** חלק א,
בחשיבות לימוד ההלכה למעשה:

איתא בזוה"ק פר' וארא (דף כז ע"א) מאי קרא "מה אהבתי תורתיך כל היום היא שיחתי" מכאן אוליפנא דכל מאן דישתדל באורייתא לאשלמא דינא על בורייה כאילו קיים אורייתא כולא, בגין כך כל היום היא שיחתי. ע"ש.

אמרו רבותינו ז"ל בגמ' ברכות (ח ע"א) אמר רב חסדא מאי דכתיב "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב ביהמ"ק אין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד. ע"כ.

ובפשוטם של דברים מדקאמר אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות כלומר דאע"ג דהתם בבית המדרש עוסקים נמי בתורה, דבית המדרש מקום מיוחד ללימוד תורה הוא, עי' גמ' ברכות (כח ע"ב, סד ע"א) ועוד, אפ"ה קאמר דאוהב ה' שערים המצויינים בהלכה.

הרי דהדבר האהוב והנחמד ביותר לפניו יתברך הוא לימוד ההלכה.

וראה נמי במדרש (ילקוט תהילים רמז תתלו) דאמרינן התם: א"ל הקדוש ברוך הוא מחבב אני ביהכ"נ וביהמ"ד, ולמי אני מחבב יותר מהם שערי ציון (שלומדים בהם הלכה) שהיא פלטין שלי. ע"ש. ומדקאמר "יותר מהם" משמע אפילו מביהכ"נ וביהמ"ד שהוא מקומות תורה. וק"ל.

וע"ע במהרש"א בחידושי אגדות במס' ברכות (שם ד"ה המצויינים בהלכה) דמבואר בדבריו ד"שערים המצוינים בהלכה" היינו לימוד הלכה פסוקה, ואף על גב דבביהמ"ד לומדים ג"כ תורה, החביב ביותר לפני ה' יתברך הוא ההלכה הפסוקה. ע"ש.

ורבינו החיד"א בס' פתח עינים (ברכות שם ד"ה אוהב ה') הוסיף לבאר בענין זה, דיש מקשים הרי בבית המדרש לומדים שם ג"כ הלכות ואיך קאמר שערים המצויינים יותר מבתי מדרשות וכו', וכתב לבאר דלפי פשוטן של דברים נראה דהכי פירושו אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה כלומר זאת

התורה שמעמיקים בהלכה לאפוקי מה שלומדים את ההלכות בביהמ"ד לפי פשוטן ובאופן שיטחי. יעו"ש.

והרי מבואר כמה חביב ואהוב לפני ה' יתברך ויתעלה העסק וההעמקה בלימוד ההלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. יעוי"ש שהאריך בזה כיד ה' הטובה עליו.

צא ולמד עוד, ממה שכתב בשו"ת יחוה דעת (חלק ו סימן נב) "ומה בצע בלימודו בש"ס ובראשונים, אם אינו מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא בדינים המצויים והמתחייבים על פי פסקי השלחן ערוך ורבותינו האחרונים אשר מפיהם אנו חיים". עי"ש שהוכיח שרשאי בעל בית הרגיל ללמוד דף היומי, להפסיק לימודו, בכדי ללמוד בקביעות הלכה למעשה, אף ללא התרת נדרים.

פד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל במעלת לימוד כ"ד ספרים (תנ"ך).

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי בהאי ענינא, בעזרת יושב שמימא **במעלת לימוד כ"ד ספרים (תנ"ך)**:

הילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפח, מובא ברש"י על התורה בפר' כי תשא), רב הונא אמר ריש לקיש, מה הכלה הזאת מתקשטת בכ"ד תכשיטין, כך ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים.

כתב הר' עובדיה מברטנורא (בפי' עמר נקא על הרש"י שם) שזהו הכלה המיוחדת לה' יתברך.

בספר חמדת הימים לחודש אלול, כתב, בגודל חשיבות לימוד כ"ד ספרי קודש וסיים "חכמי אמת אמרו שהעוסק בתשובע"פ ולא בתושב"כ או שבכתב ולא בשבע"פ מקצץ בנטיעות כו'".

והרה"ק ר"פ מקאריץ זי"ע כ' בס' מדרש פנחס וז"ל: דמעת (- מזמן) שהתרשלו בלימוד תנ"ך, נתמעטה האמונה מישראל. וחוב קדוש הוא על כל מי

שיש בידו להפיץ דבר זה בקהלות ישראל. הובא בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק א סימן קצד).

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד גם תורה שבכתב. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן מפסידים אלו הדברים.

פה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות דרבי נתן (פרק כט משנה ז), "רבי יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש, ואין בידו הלכות, לא טעם, טעם של חכמה.

כל מי שיש בידו הלכות, ואין בידו מדרש, לא טעם, טעם של יראת חטא. הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, זה גבור ואינו מזויין. כל שיש בידו הלכות, ואין בידו מדרש, חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה, גבור ומזויין".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד את כל מקצועות התורה, (מקרא, משנה, גמרא, מדרש, הלכות). ומקבלים שכר – שעל ידי זה זוכים להנות מהתורה, שהרי אין יותר הנאה מאשר ידיעת התורה, מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה, לא שייך בהם הנאה עילאית ורוחנית כזו.

{כתב מורינו חכם בן ציון אבא שאול בספרו אור לציון חכמה ומוסר עמ' מא, שמוכן להיות עשרים שנה בספינה מלאה ריח מסריח, בכדי שיזכה לדעת את כל התורה}.

וכן על ידי התורה נעשה חכם וכמ"ש "תורת ה' תמימה - מחכימת פתי". וכן על ידי ידיעת התורה, זוכה לדעת עצות טובות ומתוקנות לחיים. מה שאין כן אותם שלא עמלים עד כדי כך לדעת את כל התורה, אין זוכים להנאה וטובה זו.

פו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי, בספרו משלי חיים (בתחילת הספר) על הפסוק "ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה" שביאר כאשר האדם יוסיף בריבוי מיני הלימודים מוכרח שיהיה תועלת ותוספת לכל חלק וחלק של התורה. {דברי תורה עניים במקום

אחד ועשירים במקום אחד}. ולזה אמר "ישמע חכם ויוסף לקח" – כלומר שעל ידי ש"ישמע חכם", עוד "יוסיף הלקח" שלו, שהיה בידו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד את כל מקצועות התורה, (מקרא, משנה, גמרא, מדרש, הלכות). ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם המתייגעים בממונם, שהאריך שם הרב לבאר שלא שייך בהם רווח כמו זה.

פז. **עוד אפשר לבאר בס"ד,** על פי דברי חז"ל בסוף מסכת בבא בתרא "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולעסוק בדיני ממונות. ומקבלים שכר – שעל ידי זה מחכימים, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

פח. **עוד אפשר לבאר בס"ד,** על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת האחדות והשלום בין אדם לחבירו, ובין איש לאשתו.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי, **במעלת האחדות,** בעזרת הנותן כל טוב:

א. כתב **הדעת זקנים** מבעלי התוספות על ויקרא (פרק כ"ג פסוק מ') "פרי עץ הדר - ארבעה מינין הללו יש מהן שיש בו טעם וריח כמו אתרוג, והוא כנגד הצדיקים שיש בהם ריח תורה, וטעם של מעשים טובים.

באילן שבו גדל הלולב יש בו טעם ולא ריח, וכנגדו הבינונים של ישראל שיש בהם טעם של מצות, ואין בהם ריח תורה. ההדס יש בו ריח ולא טעם, והוא כנגד אותם שיש בהם ריח תורה, ואין בהם מצות. וערבה אין בה לא טעם ולא ריח וכנגדן עמי הארץ שאין בהם לא ריח תורה ולא טעם של מצות.

ואנו אוגדין הארבעה ביחד רמז שאין הקב"ה מתרצה לישראל עד שיהיו כולם לאגודה אחת שנאמר "הבונה בשמים עליותיו ואגודתו על ארץ יסדה" אימתי הקב"ה מתעלה? בזמן שכלנו נעשים אגודה. ונראה לי שלכך אנו אומרים בר"ה ויעשו כלם אגודה אחת". עכ"ל.

ב. כתב **החיד"א** "ויקהל" גמטריא "מקוה" (151). להורות שבזמן שעם ישראל מתקהלים יחד, כלומר שיש בניהם אחדות - הקב"ה מטהרם מעונותיהם כמקוה שמטהר הטמאים. {ולפ"ז אפשר לבאר בס"ד הטעם שאין אנו אומרים תחנון מא' סיון ועד י"ב בו דבשלמא אחר חג השבועות עד י"ב בחודש הטעם שאין אומרים מפני שתשלומין להבאת קרבן השלמים היה, אך קודם חג השבועות למה שלא נאמר תחנון? ובספרים כתוב מפני שבימים ג' ד' ה' הם היו ג' ימי הגבלה וא' הוא ר"ח, וב' שהוא באמצע השוו אותו כהשאר.

אכן ביאור זה טעון ביאור כי משום מה לא נאמר תחנון בג' ימי הגבלה, אדרבה עדיף יותר לומר תחנון בכדי להיכנס לחג מתן תורה ללא שום עוון, אך לפי האמור לעיל מובן היטב מפני שעם ישראל בא' סיון באו למדבר סיני וכתוב "ויחן שם ישראל נגד ההר" וביאר רש"י כאיש אחד בלב אחד, כלומר שהיו באחדות והרי כעת אמרנו שכשעם ישראל באחדות הקב"ה מטהרם, נמצא שבימים אלו היו ישראל ללא עוונות אף אנו בימים אלו לא אומרים תחנון בכדי ליזכור שע"י האחדות נמחלים כל העוונות}.

ג. כתב **הקיצור שו"ע** (בסימן י"ב) גם יקבל עליו קדם כל תפלה מצות "ואהבת לרעך כמוך", ויכון לאהוב את כל אחד מישראל כנפשו כי אם חס ושלום יש פרוד לבבות ישראל למטה, אזי גם למעלה אין התאחדות. אבל התאחדות בגופיהן שלמטה, גורם התאחדות ודבקות נפשותיהן למעלה. ועל ידי זה גם תפלותיהן מתאחדות. ואז בהיות תפלותיהן כלולות יחד, הן רצויות לפניו יתברך שמו. עכ"ל.

ד. כתב **הרבי עקיבא איגר** על הפסוק "ויחן שם ישראל נגד ההר" שיש לפרש דמה שזכו ישראל לאחדות "ויחן שם ישראל"- כאיש אחד בלב אחד, זה היה להם לתועלת גדולה "נגד ההר" כלומר היצר הרע הנקרא

"הר" כמו שאמרו חז"ל (סוכה נ"ב:) שלעתיד לבא יצר הרע ידמה לצדיקים כמו הר.

ה. יום הכיפורים בתורה ובתפילה בלשון רבים מופיע. יעויין בזוהר הקדוש פר' אמור דף ק' ע"א מש"כ בזה. עוד י"ל בס"ד דאתא למימר שעיקר הכפרה נעשית ע"י שכולם יחד וכמ"ש החיד"א (הובא לעיל) ש"ויקהל" גמטריא "מקוה" (151) שבזמן שעם ישראל מתקהל יחד הקב"ה מטהר את ישראל כמקוה - כשיש אחדות הקב"ה מעביר אשמותינו וחטאינו וכמ"ש בחז"ל.

ו. שאלו פעם את ר' **יחזקאל משינובה** מדוע נענשו אנשי דור הפלגה הלא היו באחדות כמו שכתוב "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים"? השיב הרב אחדות היא מדה טובה ואין למעלה ממנה. אבל, אך ורק אם פיהם וליבם שוים, אבל אנשי דור הפלגה דיברו בלשונם על אחדות ושלום, ובליבם זממו מלחמה. ולאלה אין עצה ותבונה אלא להפריד ביניהם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו. (ועי"ע בצרור המור בראשית פי"א פסוק ג').

ז. כתב **רש"י** בהושע (פרק י' פסוק ב') "לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם, אין השטן מקטרג ביניהם. שנאמר "חבור עצבים אפרים הנח לו" (הושע ד) ושנוי המחלוקת שנאמר "חלק לבם עתה יאשמו" יש פתחון פה לשטן לקטרג" עכ"ל.

ח. כתב **אור החיים** בדברים (פרק ל"ב פסוק י"ב) "ה' בדד ינחנו" יתבאר ע"ד אומרם ז"ל (ב"ר ל"ח) בפסוק (הושע ד') "חבור עצבים אפרים הנח לו" כשישראל יש ביניהם אחדות אפילו עובדים ע"ז הנח לו, פי' על דרך (אסתר ב') והנחה למדינות עשה, והוא אומרו ה' בדד פי' כשהעם בדד לשון בד, ה' ינחנו, ואומרו ואין עמו אל נכר פי' הגם שהם עובדי ע"ז אין ה' מחשיב לו עון זה עכ"ל.

ט. כתב **הפנים יפות** במדבר (פרק י"ד פסוק ט"ו) עוד יש לפרש מה שנאמר "והמתה את העם הזה כאיש אחד" לפי מה שאמרו חז"ל (ב"ר לח, ו) גדול השלום שנאמר "חבור עצבים אפרים הנח לו" (הושע ד, יז) גדול המחלוקת שנאמר "חלק לבם עתה יאשמו" (שם י, ב) וזה שאמר כיון שהם כאיש אחד

אע"פ שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה, הנח לו, ויש לומר דהיינו מה שנאמר "כי אתה ה' בקרב העם הזה" שהוא סימן על האחדות בישראל, כמ"ש בזוהר פרשת תרומה (קלה.) קב"ה לא יתיב על כורסיה עד דאיתעבדיה ברזא דאחד כגווני דיליה, וז"ש "כי עין בעין נראה אתה ה'", כי כל ישראל הם גוף אחד כ"א מקבל מחבירו, א"כ נראה מזה שהם גוף אחד וכיון שיש שלום ביניהם אין להמיתם עכ"ל.

י. כתב **הנחלת יעקב** בשמות (פרק כ"ה פסוק ט') דאמרו חז"ל (בר"ר לח, ו) גדול השלום בעולם שאפי' עובדים ע"ז מוחלים לו שנאמר "חבור עצבים אפרים הנח לו", ולכאורה פלא לומר כי השלום יהיה מגין ויכפר חטא עבודה זרה החמורה מכל העבירות כי כופר בהשי"ת ובמצוותיו.

אמנם נראה לי כי הענין הוא כך, כי אין לך דמיונות כוזבות וסכלות גדולה ומעשה שטות גדול מע"ז, אמנם אם יש בין אנשים שלום ואחדות יצייתו זה לזה, אין ספק כי אחד ידבר על לב חבירו ויתבוננו כולם האמת והשקר ירחקו, כי אז ידברו אחד לאחד ויבואו אל האמת האמיתי ויבינו כולם כי השי"ת הוא האחד האמיתי ואין בלתו. אמנם אם אין השלום ביניהם ונהפוך הוא, כי כל אחד סותר דברים של האחר והמה תמיד בנצחון, ויכול להיות כי משנאתו של שכנגדו יהפוך דברי אלוקים חיים וישארו בהדמיונות הכוזבות שלהם, ולא יבואו על האמת לעולם ויעמדו בטעותם. לזה אמרו גדול השלום שמכפר חטא ע"ז, וכוונתם להדברים הנדברים אשר בארנו, כי ע"י השלום יעמדו עצמם על קוטב האמת, ועולה יפה דברי חז"ל. וזה שאמר בן ננס מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך, כי בזה נכלל שורש האמונה וע"י זה יבא לקיים התרי"ג מצות, ולזה כולל הכל עכ"ל.

יא. כתב **האהבת יהונתן** (בהפטרת אחרי מות) זהו פי' הפסוק "ובהקהיל העם יתקעו ובנסוע העם יריעו" דידוע דתקיעה, הוא סימן טוב. ותרועה, הוא סימן רע. ולכך "בהקהיל העם" - כשהם בחבורה אחת "יתקעו". אבל "בנסוע" - כשהם נפרדים, "יריעו".

יב. כתב **בספר יוסף לקח** (על משלי) בהקדמה, על הפסוק "אלה הדברים אשר דיבר משה לכל ישראל וגו'" "אשר" נוטריקון **א**הבה **ש**לום **ר**יעות. רמז שיש להתנהג באחדות בשביל לקבל את התורה. וכמו שכתב גאון עוזנו רבינו חיים בן עטר ז"ל בספרו אור החיים (שמות יט, ב). וזה לשונו: אכן כוונת הכתוב הוא להקדים שלשה ענינים הם עקרי ההכנה לקבלת התורה, שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתינו הנעימה וכו', וענין ג' הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים לא שיהיו בד בבד, שעליהם אמר הכתוב (ירמיה נ, לו) "חרב אל הבדים" (תענית ז), אלא יתועדו יחד ויחדדו זה לזה, ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר "ויחן שם ישראל" לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראוים לקבלת התורה. עכ"ל.

יג. השבט מוסר במעלת השלום (פרק לז אות כז), כתב בזה הלשון: שלום, ראשי תיבות: שמירה לעולם ומרפא מכותיו. שהשלום קיום העולם ושמירתו, ומרפא מכותיו. גם שלום, ראשי תיבות: שלוה לחיים ומנוחת מתים. שהחיים יושבים בהשקט ושלוה על ידי השלום. יעוי"ש שהביא הרבה מאוד מאמרים מעין אלו, ואכמ"ל.

יד. כתב **הפלא יועץ** (בערך אחדות) אחדות היא עמוד גדולה לתקון עולם ולקיים כל דבר, ורוח המקום נוחה מאד מדבר זה, עד שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (איוב כג, יג) "והוא באחד" "אחד" לא נאמר, אלא "באחד", שאין השכינה שורה בישראל אלא כשהם באחדות.

טו. עוד איתא שם: וכל חבורה שרוצים לעשות דבר ושיהא לו קיום והעמדה, צריך שיהיו כולם באגודה אחת, ואז כל רוחות שבעולם אין מזיזים אותם ממקומם. אבל אם זה אומר בכה וזה אומר בכה, וכל אחד רוצה שדבורו יהיה לפנים ולא לאחור ואומר דידן נצח, הם נעשים אגודות אגודות ונפק חורבא והיא לא תצלח, ומרעה אל רעה יוצאים, ובאים לידי מחלוקת אש להבת שלהבת ורעותיה מובאות אחריה רעות רבות, רחמנא לצלן. עכ"ל.

טז. משלים על ענין האחדות מחכמי ישראל:

א. גם האדם הכי צדיק צריך עוד תשעה אנשים ואפילו פשוטים למניין, הא למדת את מעלת הרבים.

ב. קנה יחיד אפשר לשבור, כמה קנים ביחד אי אפשר לשבור ואפילו אם הם קיסמים דקים, הא למדת את כח הרבים.

ג. כשיש כלי זכוכית בארון אם ארוזים הכלים היטב יכולים לנענע את הארון ולטלטל אותו ואין הכלים נשברים ואם אינם ארוזים היטב אלא בצורה רופפת אזי נשברים, אף ישראל כן אם אחוזים ודבוקים אי אפשר עליהם אך אם חלילה יש פירוד זה הדבר הכי גרוע כי אז אפשר לשלוט עליהם ולהרע להם.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך אהבה ואחוה שלום ורעות. ומקבלים שכר – שזוכים לכל הטובות שנאמרו על זה, ומהם, שומר על חייו. ניצל מנזקים ובעיות. ועוד. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

פט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הלימוד בעיון ובעמקות, "אם בחוקותי תלכו" כתוב, ולא "תרוצו". ועל ידי שלומדים בצורה טובה ובמתינות, ניתן לזכות לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

ידועים דברי הגר"א (באבן שלמה על מסכת אבות), על המשנה "אם אין קמח אין תורה"- אם לא טוחנים את התורה כקמח להבין כל פרט אין תורה - אין את האפשרות לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

{לפי"ז ניתן להבין מדוע בגיטין ס"ז. שאיסי בן יהודה מנה שבחן של חכמים, קאמר על רשב"י לשון טוחן הרבה ומוציא קמעא וכו'}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך עמקות. ומקבלים שכר – שזוכים לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

•

לחיבת הקודש נעתיק דברי ספר סדר היום (לרבי משה בן יהודה מכיר)
באופן צורת הלימוד, וזה לשונו:

יתחיל בלמודו בנחת לאט מלה במלה, כדי שלא יטה מדרך הישר ויוכל לכוין אל האמת, כי לא נמצא הטעות והשגיאה כי אם בשביל שאינו מדקדק בדבריו וקורא במרוצה ואינו שוקע בעיונו אלא מתרצה ברצי כסף המובן בתחלת העיון ובזה אפשר לטעות שאין הכוונה כך.

אבל המעמיק משיג כוונת הענין ומגיע אל התכלית ותמצית הענין, הרי זה דומה לסוחט אשכול של ענבים בראשי אצבעותיו ויוצא מה שיוצא ומשליך השאר, כי נמצא כל מה שמוציא הוא הטפל של האשכול והמוהל של ענבים אבל עיקרם ותמציתם נשאר עדיין בתוכם, ומי גרם לו זה העצלות ומעוט השתדלות לסחוט בכח בכל ידו, ואם אין כח בידו היה לו לדרוך ברגלו עד שיצא ממנו המבוקש, ואותו יין ודאי יהיה טוב ומתוק מדבש ויוכל להתקיים כראוי וישמח אלהים ואנשים.

מה שאין כן בעצל שחושב להוציא יין והוציא המים בלבד ומוציא שם רע על הענבים שיינם אינו מתוק ולא חזק, ומעשיו הם שגרמו שלא ידע דרך סחיטת הענבים כיצד נעשה ומפני זה לא הועילו מעשיו.

כן דרך הלומד, שיש הפרש רב ועצום בין המעמיק לקורא על פני המים, כי זה מוציא לאור מבוקשו ומוציא לאור משפטו להבין ולהורות חק ומשפט ותעלומה יוציא אור וטועם טעם הענין מדבש ונופת צופים.

מה שאין כן בקורא כאגרת כי הולך בחשך ואומר לכל סכל הוא, והימים והשנים חולפים ובאים ולא ימצא אתו לא שכל ולא יושר להוציא דבר מאפלה לאורה ולעמוד על עקרן של דברים להשיג הכוונה האמיתית שלא יכשל בה.

וזה היה המנהג שנהגו לקבוע ישיבות לפלפל בהם סוגיות ודבורים קשים, ואף על פי שנראה כאבוד זמן אחר שאין מוציאין ממנו לא דין ולא משפט,

ומפני הענין שאמרנו כדי ללמוד להישיר השכל כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבואו לידו כדי שיוציא לאור משפט.

ומי שלומד בענין אחר, נצלל במים אדירים והעלה חרס בידו. ומוציא שם רע על חמדת התורה הקדושה, והעמוקה. כי נראה לו שאין ענין התורה כי אם אותו הדבר שעולה בדעתו בתחלת עיונו והוא הפשט הדומה למלבוש החיצון שנותן האדם על בגדיו החשובים כדי שלא יתלכלכו ולא יראו לכל, כי עיקר התורה סודותיה ורמזיה הנסתרים והעמוקים הם נעלמים מעיני הכל בתחלת העיון, עד שמי שיש לו שכל יטה שכמו לסבול הטורח והמשא לעיין יום אחר יום עד שיגלה הענין אשר הוא מבקש.

והמקום ברוך הוא בראותו טוב כוונתו לידע ולהבין, מגלה לו את חפציו הכל לפי מה שהוא אדם, ועל זה נאמר תפוחי זהב במשכיות כסף. כי התפוח הוא זהב מופז חשוב בתכלית, אבל הוא מנוקד ומצוייר במשכיות כסף כדי לחפות עליו שלא יראה חשיבותו לכל, ואינו מתגלה לכל אלא חורין וסדקין שיש מן הכסף אל הזהב, ומתגלה אליו כל אשר חפץ אחר העיון והעסק בה ואחר עמל וטורח כי צריך דבקות השכל וראות העינים היטב וכו׳״. יעויין שם שהביא משל על זה, חזק מאד.

•

צ. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל בזוהר הקדוש (פרשת פנחס) שבזמן שאדם לומד תורה צריך לטחון את המילים ולהוציאם בפה מלא ולא לגורסם במהירות ובהלעטה כעשיו הרשע.

והנה כתב הרב כף החיים סופר (ח״א סימן סא ס״ק נו) ״כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה מצנינן לו גהינם, והטעם מפני שטבע האדם הוא חם, ורוצה לקרות במהרה, והוא מהפך טבעו ומקררו שקורא במיתון ובנחת ומדקדק באותיותיה שלא יחסר שום אחת ממנה על כן מודדין לו מדה כנגד מדה ומצנינן לו גהינם, ועל כן צריך האדם ליתן דעתו תמיד כי על ידי שמדקדק באותיות קריאת שמע מצנינן לו גהינם, כדי שלא יתגבר עליו החום הטבעי לקרות מהרה. וגם בזמירות ובתפלה **ובכל עת שלומד**

יתן בדעתו שהאותיות היוצאות מפיו היא בוקעת ועולה למעלה ואם אינו מדקדק בהם להוציאם כתקנם הרי אלו ייצאו חסרים ופגומים ח"ו. והחי יתן אל לבו תמיד וה' יזכינו". עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך ביטוי המילים כדת. ומקבלים שכר – שזוכים שהאותיות עולות כתקנם וכדלעיל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

צא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי הדברים הנ"ל. שאנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם הקפדה לקרות קריאת שמע ולהתפלל, מתוך ביטוי המילים כדת. ומקבלים שכר – שזוכים שהאותיות עולות כתקנם וכדלעיל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

צב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל במנחות (דף צט ע"ב), "אמר ריש לקיש פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה דכתיב וכו'".

מבאר רש"י - כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. זהו יסודה - כלומר מקבל שכר כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה שנאמר וכו' עכ"ל. נמצאת למד שהמשמח חתן וכלה נחשב כאילו למד.

יעויין עוד בגמ' (ברכות ה:) שהמשמח חתן, זוכה לתורה. והביאור בזה כמ"ש האבודרהם (בהלכות ברכת אירוסין ונישואין) דמדה כנגד מדה הוא. וז"ל "והטעם בזה כי המחזיק יד החתן ומשמחו שעוסק במצות פריה ורביה שממנו יצאו מקיימי התורה, וזו היא כוונת הנשואין, להוליד בנים ולגדלם לתלמוד תורה. ועל כן יש בנשואים ה' קולות כנגד ה' קולות שניתנה בהם תורה. ולכן זוכה לתורה מדה כנגד מדה".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – לשמח חתן וכלה, ולהוציא את המת. ומקבלים שכר – כאילו למדנו. מה שאין כן אותם עמי ארצות שבין כך לא היו לומדים בזמן ההוא, לא יקבלו שכר לימוד תורה. נמצא שעל אף שהם עמלים כמונו, אינם מקבלים שכר כמונו.

צג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני משלי פרק כה רמז תתקסא), "אמר רבי יהושע בן לוי מפני מה זכו אנשי חזקיה לאריכות ימים, מפני שהיו מתונים בדין, ומיושבים בדין, שנאמר תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה, ולהמתין בדינים הבאים לידינו. ומקבלים שכר – של אריכות ימים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

צד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני משלי פרק כה רמז תתקסא), "א"ר חמא בר חנינא מה ת"ל "**גם אלה** משלי שלמה", אלא שהיו מתונים בדין ומישבין את הדין שכל מי שמקפיד סופו לשכוח את דבריו, שכן מצינו במשה על שהקפיד לשעה שכח את דבריו והושיב אלעזר הכהן תחתיו. שנאמר, "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו'", למשה רבינו צוה, לי לא צוה. והלא דברים קל וחומר ומה משה אבי החכמה, ואבי הנבואה, על שהקפיד לשעה, שכח את דבריו, והושיב אלעזר הכהן תחתיו, שאר בני אדם, על אחת כמה וכמה. {יעויין עוד בזה העניין, באבות דר"נ פ"א משנה ד. ובבנין יהושע שם}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה, בלא להקפיד ובלא לכעוס. ומקבלים שכר – שלא נשכח ממנו התורה. מה שאין כן אותם שכועסים, אמנם עמלים בתורה, מכל מקום אינם מקבלים שכרם, מאחר שנשכח מהם התורה.

צה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף ז ע"ב), "ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלים תחתיו שנאמר ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה". כן גירסת הרי"ף ועוד מן הראשונים. {דלא כגירסת הגמ' דידן כל הקובע מקום לתפילתו}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בקביעות מקום. ומקבלים שכר – שאויביו נופלים תחתיו. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

{הטעם שזוכה לברכה זו שאויביו יפלו לפניו, ביאר בספר סדר היום (לרבי משה בן יהודה מכיר, חי ופעל בכפר זיתון בזמן מרן הבית יוסף, והאר"י ז"ל). וזה לשון הזהב "וכל הקובע לו מקום לתורתו אויביו נופלים תחתיו והוא מדה כנגד מדה כשם שהוא עושה משכן ומושב לשכינה במקום אחד ותמצא מנוח דברי תורתו גם לא יטריח אותו ללכת אחרי אויביו מטולטל נע ונד אלא הוא יושב במקומו ואויביו כלים מאליהם"}.

צו. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות** (דף סד ע"א), "אמר רבי לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון".

וזה לשון הרב סדר היום (הנ"ל) "ומה טוב ומה נעים לחבר תלמוד תורה עם תפלה שיזכה להתהנות מזיו השכינה, כדכתיב (תהלים פ"ד, ח') ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. ואם קובע שם במקום התפלה לא יפסיד מפני זה, כי אף על פי שאין שכר הליכה בידו, יש בידו שכר שניהם כאחד בלי פירוד ובלי היסח דעת. וזה טוב מאד".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מיד אחר התפילה כנ"ל. ומקבלים שכר – לזכות לקבל פני שכינה. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

{כתב בעל החפץ חיים באחד מספריו, שישתדל אדם ללמוד משהו אחר תפלת שחרית בכדי שה' יפתח את לבו בתורתו ויתמלא בקשתו אשר ביקש בברכת אהבת עולם, כי אם מיד אחר התפלה חלף הלך לו אומר הקב"ה פלוני מבקש ממני שיפתח ליבו לתורה ואינו לומד, אז אני יפתח ליבו?!}.

צז. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת נתינת צדקה,** {יעויין בספר מעיל צדקה לר' אליהו הכהן בעל שבט מוסר שהאריך בזה}. לפי זה

היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם נתינת צדקה. ומקבלים שכר – הנאמר בזה. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

צח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף ח ע"א), שעל ידי השכמת בית הכנסת, ועל ידי שמאחרים לצאת מבית הכנסת זוכים לאריכות ימים. לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם מעלות הנ"ל. ומקבלים שכר – של אריכות ימים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

צט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף ח ע"א), על ידי שאדם קורא שתים מקרא ואחד תרגום, זוכה לאריכות ימים. לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם קריאת שמו"ת. ומקבלים שכר – של אריכות ימים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

ק. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בתענית (דף כב ע"א), "רבי ברוקא חוזאה, הוה שכיח בשוקא דבי לפט. הוה שכיח אליהו גביה, אמר ליה איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי? אמר ליה, לא. אדהכי והכי, חזא לההוא גברא וכו'. אדהכי והכי, אתו הנך תרי, אתי אמר ליה הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו. אזל לגבייהו אמר להו מאי עובדייכו? אמרו ליה אינשי בדוחי אנן, מבדחינן עציבי. אי נמי, כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו, טרחינן ועבדינן להו, שלמא".

מבאר שם החיד"א (הובא בילקוט מפרשים החדש בסוף הגמ' של הוצאת עוז והדר). "ואפשר שהיו מכוונים מלבד גמילות חסדים ואהבת ריע, שיהיו שמחים. כי בזה יוכלו להתפלל וללמוד תורה וזה מזכה את הרבים, וגמילות חסדים בגוף ונפש, בגוף שיהא בריא, ובנפש שתוכל לעבוד את ה' ומשום הכי זכו להיות בני העולם הבא". עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם לשמח אנשים. ומקבלים שכר – להיות בני העולם הבא. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

קא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (פרק ו משנה ד) "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל. ומים, במשורה תשתה. ועל הארץ, תישן. וחיי צער תחיה. ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך. אשריך, בעולם הזה. וטוב לך, לעולם הבא".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך שבירת התאוות. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

ואגב דאתא לידן ענין זה, נביא דברי ספר סדר היום (לר"מ מכיר, חי ופעל בכפר זיתון בזמן מרן הבית יוסף, והאר"י ז"ל). וזה לשון הרב (אחר עלינו לשבח) "ואם זמן הקביעות (של לימוד התורה), נמשך הרבה ולבו חלש ולא יוכל מפני חלישותו ללמוד כראוי, טוב לו שיטעום דבר קודם שילך{ללמוד, בכדי} ליישב את לבו ולהכין אותו.

ומצורכי הלמוד נקרא כל זמן שאינו עושה אותו הדבר לתענוג כי אם לחזק את לבו. ובפרט אם הוא חולני וירא מאיזה חולי אם מתעכב הרבה, שודאי עבירה היא בידו אם אינו אוכל ומחזיק אבריו.

כי מצוה גדולה היא על האדם לבקש דרך להברות את גופו שיהיה חזק ובריא בלימוד התורה ובעשיית המצוות באיזה צד שיהיה, ואף על פי שיש בו צד ביטול תורה או תפלה, כי לא נתנו המצוות שימית אדם עצמו ויסתלק מן העולם בחצי ימיו, כי מה בצע להרויח מאה מצוות ולהפסיד אלף או אלפים, חלילה למאמין זה והוא חסיד שוטה ומאבד עצמו במה שלא צותה עליו התורה.

ולא מבעיא שאין לו שכר, אלא אדרבא עתיד ליתן את הדין אחר שצותה עליו התורה וחי בהם ולא שימות בהם, השמר לך ושמר נפשך, ונשמרתם

מאד לנפשותיכם, וכמה ענינים כאלו. הרי שהוזהר על זה שישמור בריאותו בענין שיהיה בריא וחזק שיוכל לחיות על פני האדמה לעסוק בתורה ולקיים המצוות.

ובכלל זה המתענה הרבה ולבו חלש ואין בו כח לעמוד ומבטל למודו ותורתו עבירה תחשב לו ולא מצוה. ואם מפני שרוצה לחזור בתשובה מעונותיו ומוכרח לו לענות נפשו, לא יעשה בענין שיתקיים מצוה אחת של תשובה ויבטל למוד התורה ששקולה כנגד כל המצוות, אלא יעשה בענין שזה וזה יתקיים בידו ולא יאכל למלא בטנו אלא דבר מועט שישיב נפשו ויוכל רוחו לעמוד עמו ולא יבטל למודו ותורתו.

ומה שאמרו ז״ל, זאת התורה אדם כי ימות באהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. אין הכוונה לומר שיסגף עצמו עליו עד שיגרום לו המוות חלילה, אלא רצה לומר, שלא תתקיים התורה במי שרודף אחר תענוגי העולם ואחר חמדותיו, כי ברדפו אחר זה ודאי לא ירדוף אחר דקדוקי התורה וכלליה ופרטיה, אלא במי מתקיימת ומצאה לה מנוח, במי שממית עצמו, רצה לומר, שאינו רודף אחר המותרות אלא אוכל לשובע נפשו בענין שיוכל עמוד ומסתפק בהכרחי. וענין כזה מיתה איקרי לגבי שאר בני אדם ההולכים בחשך ורודפים אחר התאוות והתענוגים, ולא מפני זה מקרב לו מיתה, אלא אדרבא יהיה כל ימיו בריא וחזק, שאינו מטריח את גופו במאכל ובמשתה רב.

וזה שאמר התנא זלה״ה, כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה. כלומר, אין לך לרדוף אחר המותרות ואחר דבר שאינו מצוי להשיג, כי אם דבר נקל אשר הוא מצוי לך בכל שעה ודבר נקל שאינו מכביד עליך ומטריד שכלך. ומלח הוא כל דבר של טעם ללפת בו את הפת, יהיה מה שיהיה דבר נקל. ומים במשורה, שלא ישתה מים למלאת בטנו להכביד עליו, וזה יהיה לו בהכרח כיון שאינו אוכל הרבה לא ישתה הרבה, וכיון שאינו שותה הרבה לא יכבד עליו ויוכל לעסוק בתורה כרצונו.

ומה שאמר וחיי צער תחיה, לא שיצער עצמו לסגף גופו בענין שיבוא לידי חולי, אלא הצער שמצער עצמו הוא שנפשו מתאוה לאכול ולשתות בתענוגות בני אדם והוא מצער עצמו למעט תאותו מזה, אבל לא מכל וכל חלילה מן הטעם שכתבתי.

ובעל שכל כשיראה הענינים האלו יראה שהם נוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

תדע, שהרי מן המצוות החמורות שיש לנו בתורתינו הקדושה היא שמירת שבת, ומי שמשמר שבת אחת כהלכתו זוכה לכמה ענינים ואפילו הכי הקלו כל כך בשמירתה לענין פקוח נפש, ולא בלבד על ודאי פקוח נפש אלא על ספק ולא על ספק של ישראל ודאי אלא אפילו על ספק ישראל ספק גוי, ואפילו על חיי שעה הקפידו ובטלו שמירתה.

והרי הדברים קל וחומר, ומה אם על מצוה חמורה שהיא לפנינו והיא מצות לא תעשה ומן החמורות שיש בה כרת וסקילה אין אנו חוששין לבטולה כדי להרויח לשמור מצוות אחרות, כל שכן וכל שכן כשאין עבירה לפנינו ויש צד חולי או חשש חולי שראוי לשמור עצמו בשב ואל תעשה. והענין הזה פשוט הוא אצלי, אף על פי שאיני מקל בו כל כך לעצמי". עכ"ל.

קב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הסדר היום הנ"ל שאסור לאדם לעמול בתורה ולהכניס עצמו בסכנה וכו'. לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך שמירת הבריאות. ומקבלים שכר – של תלמוד תורה ומצות "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". "וחי בהם".

מה שאין כן אותם שלא עושים כך, לא מבעיא שאין להם שכר. אלא, אדרבא עתידים ליתן את הדין. אחר שצותה התורה "וחי בהם" - ולא שימות בהם, "שמר לך ושמר נפשך", "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", וכמה ענינים כאלו.

קג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הראשית חכמה (שער התשובה פ"ב) שכתב בזה הלשון {על פי הזוהר הקדוש}, "קודם שיעסוק בתורה צריך שיקדים לו החרטה והתשובה, וזהו שאמר דלבתר דמתחרט מחובוי, ויעבד תשובה, יתעסק באורייתא. הא קודם החרטה והתשובה, אין תורתו רצויה ומקובלת. כאומרו (תהלים כ, יב) ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי. וכן כל אשר בו מום לא יקרב, ואם זה בצואת עונותיו, מסריח. היאך יתקרב לפני המלך. אדרבה, המלך יתרחק.

ולזה כיון החסיד רבי יהודה בר אלעאי ע"ה באומרו אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. פירוש שהעוסק בה נקי מחטא ועון, שאז המלך משתעשע, בו ובתורתו.

וזו היתה מעלת הראשונים שהיתה תורתם רצויה כל כך שהיו פטורים אפילו מן התפלה מפני שהיתה התורה שלהם נקיה, אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו אין תורתו נחת לבוראו.

והטעם כי בעסק התורה האדם מושך השכינה עליו ובהיותו נקי מחטא מצאה השכינה כסא ומושב שבו תשב ותנוח, כאדם היושב בכסא מתוקן כראוי שהכסא ההוא נחת רוח לו, כן צריכה התורה נקיה כסא מתוקן למשוך השכינה שתשרה בו, אבל בהיות האדם מלוכלך בכתמי עונותיו אין התורה שורה בו, כי אין בו כסא לשרות לא התורה ולא השכינה, כי כל חטא יהיה קוץ מכאיב וסלון ממאיר ליושב על הכסא, ולכן קודם צריך שירחץ צואת עונותיו בתשובה כראוי, ואחר כך יעסוק בתורה.

ויקח דמיון מהדין הפסוק בגמרא ובפוסקים, כי במקום שיש ריח רע אסור לעסוק שם בתורה ובתפלה, וצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, כן הדבר לעוסק בתורה וטומאת צואת עונותיו עליו, כי כל הקדושים העליונים מתרחקים. וכן נודע שהעונות נקראים צואה, דכתיב אם רחץ ה' צואת בנות ציון.

וכן אתה מוצא שלא עמדה התורה לדואג ולא לאחיתופל כי שניהם אין להם חלק לעולם הבא אף על פי שהיו דורשים כמה הלכות במגדל הפורח באויר כדפירשו רבותינו ז"ל בחגיגה (פרק ב). ועיקר התורה הוא התשובה והמעשה". עכ"ל הטהור. {יעויין עוד באור לציון חכמה ומוסר עמוד קמה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך תשובה. ומקבלים שכר – של לימוד תורה רצוי ומקובל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך לא דיים שעמלו על לימודם, אין מקבלים שכר, ואדרבה החיצונים נהנים מתורתם, בר מינן.

{ואגב דאתא לידן הא מילתא, נאמר בה בקצרה, את אשר עלה בידי בס"ד לבאר על דרך זה, דברי רבותינו בגמ' מועד קטן (דף יז ע"א), "אמר רבי יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו". והנה לכאורה פלא הוא, דהלא מלאך אש שלהבת הוא. ואילו האדם, מבשר ודם. א"כ מהו אומרם "רב הדומה למלאך"?

והנה הינה ה' לידי את דברי הכלי יקר על התורה (פר' תרומה. שמות פרק כה פסוק יז) שכתב בזה הלשון "ושני כרובים בדמות מלאכים שנקראו כרובים ובדמות ילדים קטנים, להורות שאם הרב דומה למלאך ה' צבאות והוא נקי מן החטא כתינוק בן שנה אז יבקשו תורה מפיהו וכו'". עכ"ל. אבל עדיין צריך להבין, היאך יתכן להיות שאדם בשר ודם יהיה נקי מכל עוון, הלא כבר אמר הפסוק (משלי ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

אבל על פי האמור אפשר לבאר שכוונת הרב, על ידי שקודם לימוד התורה יעשה תשובה כנ"ל, ובהכי ימצא צדיק ונקי מכל העוון. עוד אפשר לומר שצריך שהרב יחפוץ להיות כמלאך – נקי מכל עוון, ואז הקב"ה מחשיב לו מחשבתו הטובה כאילו עשאה. כדאיתא בקידושין סוף פ"א. יעויין עוד לקמן פירוש קמב שהארכנו בזה}.

קד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הזוהר הקדוש (ח"ב דף קכח ע"א), שאסור לעשות מצוות בחינם, והעושה מצוות בחינם אין שורה על אותו מצוה רוח קדושה כי אם רוח טומאה והיא חלק הסיטרא אחרא בר מינן

והיא שולטת על האדם לפתותו בכל מיני פיתויים וכו׳ יעויין בזה באריכות בספר הסבא קדישא – בבא סאלי (עמודים רעד רעה). {יעויין עוד בזה בחיי אדם (כלל סח סט״ז). שו״ת חוות יאיר (סי׳ רלב). במטה אפרים (הובא במשנה ברורה סי׳ תקפד סק״ח). יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק ב). הקדמת הספר חרדים. בכה״ח סופר (סי׳ תנד ס״ק טל - מ). ועוד איכא טובא. יעויין בקונטרס דבקנו במצוותיך (עמודים מג – מד). שאסף כעמיר גורנה בענין זה. ולחיבת הקודש נביא דברי הריטב״א שהובא בשיטה מקובצת בביצה (דף טו ע״ב), שכתב שהא דאמרינן בגמ׳ שם שהוצאות שבת ויו״ט אינם קצובין לאדם מראש השנה היינו גם לשאר דברי מצוה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך תשלום מלא. ומקבלים שכר – של תלמוד תורה ומצוות כנ״ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך לא דיים שעמלו על לימודם ועל המצוות לקיימם, אין מקבלים שכר מושלם, ואדרבה החיצונים נהנים מזה בר מינן.

קה. **עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי המגן אברהם** (באו״ח סימן מז) שהלומד תורה, בלא הבנה, אינו נחשב כלימוד תורה. וכ״ה לכאורה דעת רש״י בברכות (דף ו ע״ב), ד״ה אגרא דפירקא.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בהבנה. ומקבלים שכר – של תלמוד תורה. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, לא דיים שעמלו לקרוא יומם ולילה, אין מקבלים שכר לימוד תורה. {צריך לדעת שאין דין זה מוסכם לכו״ע. ועוד יש לדעת, שישנם הסוברים שתהילים וזוהר שאני}.

קו. **עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי אבות דר׳ נתן** (פ״ה משנה א), ״אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם **כדי שיהיה שכרכם כפול לעתיד לבוא**״.

והביאור בזה שצריך לעבוד את ה׳ בב׳ בחינות אלו (יראה ואהבה) ביאר הרבינו עובדיה מברטנורא בזה הלשון ״אע״פ שאתה עובד מאהבה עבוד ג״כ מיראה שהעובד מאהבה זריז במצות עשה. והעובד מיראה נזהר ממצות לא תעשה. ונמצאת עבודתו שלמה. וכן אמרו חז״ל עבוד מאהבה עבוד מיראה. שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט״.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולעשות מצוות מתוך יראת ואהבת ה׳. ומקבלים שכר – כפול לעתיד לבוא. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים לקיים את התורה והמצוות מאחר שלא עושים מתוך מעלות אלו מפסידים זה השכר.

קז. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל בערובין (דף נד ע״א), ״ערוכה בכל ושמורה - אם ערוכה (התורה) ברמ״ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת. תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו. אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי שנאמר כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה״. {יעוי״ע באבות דר׳ נתן פ״ח משנה ד, מה שכתוב שם בענין זה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בקול. ומקבלים שכר – שהתורה מתקיימת בנו {לזכור את הלימוד}. אריכות ימים {לכך לא יחוס האדם על זמנו, כי הקב״ה יוסיף לו חיים על חייו. - והוא מדה כנגד מדה}. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם עמלים הם ללמוד תורה, מכל מקום, אחר שלא עמלים כמונו ללמוד תורה – בקול, כדלעיל. מפסידים זה השכר.

קח. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל בשבת (דף כג ע״ב), ״אמר רבא דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן דמוקיר רבנן הוו ליה חתנוותא רבנן דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן״. {פירוש - האוהב את התלמידי חכמים, יזכה לבנים תלמידי

חכמים. המכבד תלמידי חכמים יזכה לחתנים תלמידי חכמים. הירא מהתלמידי חכמים יזכה להיות הוא בעצמו תלמיד חכם, ואם אינו ראוי לכך יזכה שדבריו ישמעו כדברי התלמידי חכמים}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולעשות מצוות מתוך אהבת החכמים, וכיבוד החכמים, ויראת החכמים. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים לקיים את התורה והמצוות מאחר שלא עושים אלו המעלות מפסידים זה השכר.

קט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ספר ישועות חכמה (הובא בפירוש מזוזות ביתך על הלכות מזוזה סי' רצ ס"ק ה. לגאון שר התורה הרב חיים קנייבסקי). "הבודק מזוזות תדיר ומשגיח שיהיו כשרים יאריך ימים וניצול משדים ומרוחות ויזכה לבנים כשרים".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולעשות מצוות מתוך שימת דגש על המזוזות כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים לקיים את התורה והמצוות מאחר שלא עושים אלו המעלות, מפסידים זה השכר.

קי. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בכריתות (דף ו ע"א) "א"ל רב משרשיא לבניה כי בעיתו למיזל למגמר קמיה רבכון, גרוסו מעיקרא מתני', והדר עולו קמי רבכון. וכי יתביתו קמי רבכון, חזו לפומיה דרבכון. שנאמר, והיו עיניך רואות את מוריך. וכי גריסיתו שמעתא, גרוסו על מיא, דכי היכי דמשכי מיא, תמשוך שמעתכון". {יעויין במהרש"א בח"א בהוריות (דף יב ע"ב) מה שכתב לבאר הטעם בזה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה באופנים הנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים לקיים את התורה מאחר שלא עושים אלו המעלות, מפסידים זה השכר.

קיא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הלימוד בחברותא. ומהם, שעל ידי זה זוכה שנכתב בספר הזיכרון של הצדיקים,

כדאיתא בברכות (דף ו ע"א יעוי"ש בתוס'). וכן על ידי זה זוכה שזוכר את הלימוד, ומבין את הלימוד בהרבה יותר טוב, וכמ"ש הכתוב "טובים השנים מן האחד וגו'" וכן שכרו גדול יותר מאשר הלומד יחידי, כי לא דומה מועטים העושים את המצוה לרבים העושים את המצוה וכמו שאמרו חז"ל (הובא ברש"י בריש פר' בחוקותי). וכן זוכה שהקב"ה מקשיב לתורתו, כדאיתא בשבת (דף סג ע"א). {יעוי"ע באבות דר' נתן פ"ח משנה ו, מה שכתוב שם בענין זה, ובבנין יהושע שם}.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי **במעלת הלימוד בחברותא**,
בעזרת יושב שמימא, ויהא רעוא, שיתן תועלת לכל בן תורה:

כתוב בפסוק בקהלת (ד, ט - י) "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם כי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו".

מבאר רש"י "טובים השנים - לכל דבר, מן האחד. לפיכך, יקנה לו אדם חבר, וישא אשה, אשר יש להם יותר ריוח בעמלם. הרבה מלאכה נעשית בשנים, שאין היחיד מתחיל בה לבדו וכו'. ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו. או אם יכשל, ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו, בא חבירו ומעמידו על האמת וכו'".

המשנה באבות (פרק א משנה ו), יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר. **מפרש רבינו יונה** לשלשה דברים, צריך אדם אל החבר הטוב. האחד, לדברי תורה. כמו שאמר (תענית דף ז עמוד א) הרבה למדתי מרבותי. ומחברי, יותר מרבותי וכו'.

הרמב"ם בפירוש המשנה (שם), כותב "ואמרו וקנה לך חבר - הוציאו בלשון קנייה, ולא אמר: עשה לך חבר, או: התחבר לחברים, וכיוצא בזה, והכוונה שראוי לאדם שיקנה לעצמו חבר על כל פנים, כדי שייתקנו בו כל עניניו, כמו שאמרו (תענית כג עמוד א) "או חברותא או מיתותא", ואם לא מצאו - צריך להשתדל בו בכל ליבו".

כה דברי **המאירי** שם "ובמדרש אמרו, אינו דומה לומד תורה מפי עצמו, ללומדה מפי אחרים. הלומד מפי אחרים, תלמודו עומד. כלומר, שלימודו הוא בדרך קיום והעמדה. לא כאדם שליבו נוקפו, ואינו משתכח. הסתום, מתגלה. מסולק מן הספק. הלומד מפי עצמו, אין תלמודו עומד. רוצה לומר, שאפילו, הוא אינו בוטח בו, וליבו נוקפו, ושוכח. וספקות, רבות עליו. ואחר שהקבלה, כשתהיה על השלימות, צריכה שתי דברים. האחת, שילמוד הענין מפי הרב. והשניה, כשיסור מלפני הרב שישב בינו לבין עצמו, ויסדר ענינם על אופניהם. וזו השניה, צריכה לחבר. שמה שישכח האחד, יהיה חבירו מזכירו. ואז יצא כנוגה שכלם. וחפץ ה', בידם יצלח".

המשנה באבות (פרק ג משנה ב), רבי חנינא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים. שנאמר, (תהלים א) "ובמושב לצים לא ישב". אבל שנים שיושבין, ויש ביניהם דברי תורה, שכינה ביניהם. שנאמר, (מלאכי ג) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו".

מבאר **המאירי שם** שכינה שרויה ביניהם - כלומר שמתוך דברי תורתם משיגים מכבוד בוראם {נראה כוונת רבינו, שע"י שאדם לומד עם חברותא, יש פילפולא דאורייתא. ועין בעין רואים, את עומק התרה וחכמת האלוקים. סיפר לי יהודי שהיה רחוק מהתורה והמצוות, שפעם אחת שמע את החכמה הגדולה שיש בתורה – "הפוך בה והפוך בה דכולה בה". ועל כן שינה דרכו וחזר בתשובה. ואולי לכן אומרים בתפלה י"ח, "השיבנו אבינו לתורתך" בתוך ברכת התשובה. כי על ידי חכמת התורה האדם שב בתשובה}. **ובתפארת ישראל** (ביכין אות טז) ביאר, שיש השגחה פרטית מהקב"ה עליהן, דהקב"ה מאיר עיניהם טפי.

הגמרא בשבת (דף סג עמוד א) אמר רבי ירמיה אמר רבי אלעזר שני תלמידי חכמים המחדדין זה לזה בהלכה {פירוש: ששואלין ומשיבין, ולא בכדי לקפח, אלא להתחדד אחד על ידי השני – רש"י}. הקדוש ברוך הוא מצליח להם. ולא עוד אלא שעולין לגדולה. אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה {פירוש: נושאין ונותנין בה בנחת רוח, מתעסקין כדי שילמדו זה מזה – רש"י}. הקדוש ברוך הוא מקשיב להן. אמר

רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה {פירוש: מלמדים זה את זה ומבינים זה מזה - רש"י}. הקדוש ברוך הוא שומע לקולן. ואם אין עושין כן, גורמין לשכינה שמסתלקת מישראל. אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש שני תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה {פירוש: מאספין זה את זה, ואומרים בא ונלמוד ונבין בין שנינו, הואיל ואין לנו רב ללמדנו – רש"י}. הקדוש ברוך הוא אוהבן. אמר רבא והוא דידעי צורתא דשמעתא {פירוש: שורש הדבר קצת למדו מרבם – רש"י}. והוא דלית להו רבה במתא, למיגמר מיניה {פירוש: שאין להם רב ללמוד ממנו}.

עין בעין רואים מדברי רש"י הקדושים: שהלומד עם חברותא, תהיה עיקר כוונתו, בכדי ללמוד ולהבין אחד מהשני. ולא כהחושבים שחברותא, הוא בכדי שיהיה כתלמיד עבורו, ורק על עצמו כל מחשבתו.

הגמרא בתענית (דף ז עמוד א), אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: "ברזל בברזל יחד"?, לומר לך, מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו, - אף שני תלמידי חכמים, מחדדין זה את זה, בהלכה. אמר רבה בר בר חנה, למה נמשלו דברי תורה כאש? שנאמר "הלא כה דברי כאש נאם ה'", לומר לך מה אש אינו דולק יחיד - אף דברי תורה, אין מתקיימין ביחידי. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב: "חרב אל הבדים ונאלו"? - חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים, שעוסקין בד בבד בתורה. ולא עוד אלא שמטפשין. שנאמר "ונאלו". ולא עוד אלא שחוטאין. כתיב הכא "ונאלו", וכתיב התם "אשר נואלנו ואשר חטאנו".

כותב **המהרש"א** (בחידושי אגדות שם, בד"ה ברזל בברזל יחד), שלא יחשוב האדם, שבשני תלמידי חכמים, שבא אחד לסתור ולהקשות על דברי חבירו, שזהו גם כן בכלל לקנטר ושלא לשמה. דאינו כן, אלא דלא באו רק לחדודי. ומעלה הוא בתלמידי חכמים, כמו שהוא ברזל בברזל, שהאחד מחדד את חבירו.

אמרו חז"ל (תענית כג עמוד א) **"או חברותא או מיתותא"**. אפשר לבאר בס"ד על דרך הדרש, שכוונת חז"ל לומר, או שאדם לומד עם חברותא, או שנרדם. - והיינו "או מיתותא". לפי שאיתא בגמ' ברכות (דף נז עמוד ב),

שהשינה אחד משישים ממיתה. נמצא שראוי ללמוד עם חברותא, כי על ידי זה, ירויח גם - שלא תחטפנו שינה.

כתב **המאירי** (ברכות דף סג ע"ב), לעולם יעשה אדם לעצמו חבר ללמוד תורה עמו, שאין הפלפול מצוי ליחידי, אלא כשחברו מעוררו. והוא שאמרו אין התורה מתוקנת אלא בחבורה.

כתב **בספר עץ החיים** (ליקוטים מספרי ר"ח מוולאזין} (אות כ"ה) וזה לשונו, התלמידי חכמים כל עיקר הצלחתם בתורה, הוא על ידי כח הזיכרון. וממה בא זה שזוכרים לימודם? - זה בא ממה שלומדים ברבים, בכנופיא. או לא פחות מזוג זוג, שנאמר "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו", אז - "ויכתב ספר זיכרון לפניו".

עוד כתב שם (באות ל') ללמוד יחידי, אינו נכון.

כתב **בספר יעלזו חסידים** (לבעל הפלא יועץ} (עמ' שכ"א) וז"ל למה היו שני כרובים? - להורות שיעסקו שנים בתורה יחדיו. וכן לכל עניני יראת שמים, טובים השנים. דכתיב: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכו' **ליראי** ה' **ולחושבי** שמו" בגימטריא **תרי"ג** מצוות עכ"ל.

כתב **בספר שמירת הלשון** (בשער התבונה פ"א בהג"ה) יש מעלה וחיסרון בלימוד יחידי. יש מעלה, שלא יוכל לבוא לשום דיבור האסור, כי אין איש איתו שידבר עמו. אבל יש בזה גם חסרון, שהלימוד לא מתברר יפה על ידי זה. ומצד שני, אם לומד עם אחרים, יש חסרון שעל ידי ההתחברות, בא לפעמים לדברים בטלים, ולשון הרע וליצנות. אבל כנגדו יש מעלה גדולה, שעל ידי זה מתברר הלימוד יפה. אם כן מה עדיף לעשות?

כותב **החפץ חיים** – שאפילו שיש מעלות בלומד ביחידי, מכל מקום עדיף יותר ללמוד עם אחרים. כדכתיב: "צדק תדברון" ולא כתוב, "צדק תדבר". – להורות, שידבר צדק עם חבורה. ומכל מקום יעמוד על המשמר, לבלי לדבר עמם דיבור האסור. (א.ה. וע"י הלימוד בחברותא נעשים הדברים ברורים וישרים כאמור לעיל, וע"י כך מגיעים לחדותא דשמעתא. ואפשר לומר שזהו שכתוב בתהילים פ' יט, "פקודי ה' ישרים – משמחי לב").

כתב **בספר אמרי דעת** (שיחות ומכתבים ממרן ר׳ מיכל ליפקוביץ זצ״ל. עמ׳ צ״ח מכתב ט״ו) ודאי שיש להשתדל ללמוד בחברותא. כדברי חז״ל הקדושים, (במכות דף י׳ ע״א), רק לעיתים מועטים, כשרואים הצורך ללמוד לבד, משום לברר דבר מסויים, אפשר גם לבד כפי הצורך. (א.ה. יעוי׳ בספר חסידים תתק״מ שפעמים טוב ללמוד לבד).

כתב בקונטרס קנין תורה (ליקוט בענין לימוד התורה ועמלה מדברי מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל). אמר רבינו: שצריך ללמוד עם חברותא דוקא, ולא טוב ללמוד לבד.

יעויין בספר עלי שור (ח״א עמוד כד) עוד דברים חשובים במעלת הלימוד בחברותא.

רעיון קטן בנידון דידן

כתוב בפסוק בפרשת ויקהל (לה, לא – לד) ״וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה. וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת. וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת. וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן״.

נראה לבאר בס״ד על דרך הדרש ״וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים״ - הקב״ה מילא את האדם ברוח אלוקים דהיינו ״חָכְמָה״ (להבין מאחרים) ״תְּבוּנָה״ (להבין דבר מתוך דבר) ״דַעַת״ (כח ההבדלה). אכן, פעמים האדם משתמש בחכמה בינה ודעת, שנתן לו ה׳. ל״בְּכָל מְלָאכָה״. כלומר, ״לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וכו׳״, - להבלי העולם הזה, איך לעשות ביזנעס ועבודות וכדו׳.

אך אומר הקב״ה לאדם, ש״וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ״ - שהביא לו את החכמה ודעת, בכדי שילמד תורה ויסיק שמעתתא אליבא דהילכתא. ואיך ילמד? הוּא וְאָהֳלִיאָב וכו׳, כלומר הוא עם עוד אחד - חברותא. ואפילו חברותא שפחותה ממנו בגיל, או ברמת ההבנה. (כמו אהליהב בן אחיסמך למטה דן, שמבואר שם ברש״י שהיה מן הירודין שבשבטים מבני השפחות).

פילפולא דאורייתא

בפירוש עיון יעקב על העין יעקב על ברכות (ו׳ ע״א) הקשה מדברי הגמ׳ בברכות (שם): מנין שאפילו אחד שעוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר (שמות כ׳ כ״א) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ע״כ. ואם היא עבירה ללמוד ביחידי איך יתכן להיות שהשכינה עמו?

ותירץ שם דהא דיש איסור ללמוד ביחידי, הני מילי היכא דאפשר לומר לו ללמוד עם חברותא, אבל היכא שאין לו חברותא, יותר טוב שילמוד יחידי מאשר שיתבטל.

עוד תירץ שם דדוקא בתורה שבעל פה שצריך חידוד אסור ללמוד יחידי, אבל בתורה שבכתב שאין צריך כל כך הרבה חידוד מותר ללמוד לבד. עכ״ד.

בשו״ת שבט הקהתי (ח״א סי׳ שסד) עמד בקושי׳ זו ותירץ ע״פ מש״כ בספר חסידים (סימן תתקמ) וז״ל: יש אדם מצליח בלימודו כשהוא עוסק לבד יותר ממה שהיה לו חבר. ע״ש. ולפ״ז ניחא דהגמרא בברכות איירי באחד שלומד יותר טוב בעצמו מאשר עם חבר, ולכן שכינה עמו גם כשלומד יחידי עכ״ד.

הרה״ג ר׳ גמליאל הכהן רבינוביץ (בעל ״גם אני אודך״) כתב בקובץ אור תורה (סי׳ קכג) לתרץ בס״ד בשני אופנים.

א) הגמרא בתענית איירי כשלומד בפעם ראשונה, שאז חייב ללמוד עם חברותא שלא ילמד בשיבוש, אולם הגמרא בברכות איירי שחוזר תלמודו, ואז יכול גם לחזור לבד דליכא למיחש שישתבש. וק״ל. ויעויין בשו״ת מעדני מלכים על יו״ד, לזקני הגר״ל רבינוביץ שליט״א (ח״א סימן קעד, עמוד רסא, אות ז) שכתב וז״ל: גמרא חדשה רצוי ללמוד בחברותא, אבל חזרה אפשר ללמוד גם לבד, אם אין חבר מתמיד. עכ״ל. ודו״ק.

ב) עוד נראה לענ״ד לתרץ בס״ד עפמ״ש **היעב״ץ** (בסידורו בהקדמה ד״ה ולכבוד), דבארץ ישראל מותר ללמוד יחידי ואין לחוש, דאוירא דארץ ישראל מחכים (בבא בתרא דף קנח ע״ב). ע״כ. ולפ״ז י״ל ״הא לן והא להו״

(שבת דף ט ע"ב) דהגמ' בברכות איירי כשלומד בא"י (וכל מקום, קאי על כל מקום בארץ ישראל), ולכן שכינה עמו אף כשלומד יחידי, ואילו הגמרא בתענית איירי שלומד בחו"ל שאז חוטא אם לומד יחידי, ואתי שפיר בעז"ה.

עוד נראה לתרץ בס"ד, דהנה בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן ס"ה) כתב, דבזמנינו שיש הרבה ספרים, מותר ללמוד יחידי. דהספרים, הם חבריו. שוב מצאתי שכן כותב רש"י בפירושו על אבות (פרק א משנה ו) "וקנה לך חבר. **אמרי לה ספרים** וכו'.

ולפי האמור אתי שפיר, שהגמרא בברכות מדברת בלומד יחידי עם ספר, דבכה"ג שפיר מיקרי כלומד עם חברותא. משא"כ הגמ' במסכת תענית (דף ז עמוד ב) מדברת במי שלומד בע"פ ללא ספר. שוב ראיתי שעוד תירצו כדברינו אלו, ברוך המקום שהיה בעזרינו, לכוין לגדולים ממנו.

פרפראות לחכמה

א. הפסוק בבראשית (פרק ו פסוק יז), "אשר **בו רוח חיים**", ר"ת: **חבר**. לרמז שעל ידי חבר, נעשה חיות בלימוד, כי הלימוד יותר בבירור, ובקול רם, וע"י כך נזכרים הדברים.

ב. הפסוק בתהלים (פרק קמ פסוק ג) "אשר **חשבו רעות בלב**", ר"ת: **חבר**. לרמז שעל ידי חבר, ניצל האדם ממחשבות רעות וזרות (– חלומות) בזמן לימודו.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם חברותא. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים ללמוד תורה, מכל מקום מאחר שלא לומדים עם חברותא מפסידים זה השכר.{יעוי"ע בבנין יהושע שם שהלומד עם ספרים מרויח חלק מהמעלות הנ"ל, ולכן העושה כן לא הוי בכלל הא דאמרו חז"ל חרב אל הבדים ונואלו וכו' כדאיתא במכות (דף י ע"א)}.

קיב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות דר' נתן (סוף פרק ח), ובחולין (דף ז ע"א), שמבואר שם שאדם שחסיד גדול, זוכה שאף בהמותיו נעשים חסידות ולא אוכלים דברים האסורים. ועל ידי זה מתקדש שמו של הקב"ה.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך חסידות {עובדים את ה' יותר ממה שחייבים – לפנים משורת הדין}. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא עושים בד בבד עם חסידות, מפסידים זה השכר.

קיג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בשבת (דף סג ע"א), "אמר רב חיננא בר אידי כל העושה מצוה כמאמרה, אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר "שומר מצוה לא ידע דבר רע". אמר רב אסי ואיתימא רבי חנינא אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה הוא מבטלה שנאמר "באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה" וסמיך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע".

{פירוש מצוה כמאמרה: שמקיים את המצווה בשלימות כמו שנאמרה, ללא פגם. כן ביאר המהר"ל בחידושי אגדות. והמהרש"א (שם) ביאר שהיינו לקיים את המצוות "לשמה". והשפת אמת (שם) ביאר, כמו שאמרו ושמרתם זה משנה (כדאי' בתו"כ פ' אמור) שלומד כל הדינים והדקדוקים שבמצוה איך לקיימה - זהו כמאמרה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות כנ"ל {- כל פירוש לשיטתו}. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא עושים כנ"ל, מפסידים זה השכר.

קיד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הדן את חברו לכף זכות {יעויין בגמ' שבת דף קכז. ובעוד מקומות בחז"ל}. ואמרו שעל ידי זה זוכה שהקב"ה ידונו לכף זכות וכו'.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות בד בבד עם לדון את חבירנו לכף זכות. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא דנים חבריהם לזכות, מפסידים זה השכר.

קטו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי, בספרו משלי חיים על הפסוק "אם תבקשנה ככסף" (עמוד 12) שהאדם התולה את התורה שהשיג, בסיעתא דשמיא. ולא חס ושלום, בכוחו ועוצם חריפות שכלו. - זוכה לדעת ולהורות, לשעה ולדורות.

ובזה ביאר את הפסוק "אם תבקשנה ככסף" – כלומר אם תבקש את התורה ככסף שאין אתה קץ על היגיעה שיגעת בו. **וכן** "וכמטמונים תחפשנה" – כלומר שאף על פי שיגעת ומצאת אינך תולה זאת בכוחך, אלא "כמטמונים" שאדם מוצא ומתעשר בו. שאין תולה זאת בעצמו, מאחר שמצאו בהיסח הדעת. אזי בזה אתה בטוח ש"אז תבין יראת ה'" – תזכה להגיע לחלק המעשה. "ודעת אלוקים" תמצא - היינו חלק התלמוד. {יעויין עוד שם בדברי רבינו בעניין זה על הפסוק "בכל דרכיך דעהו וגו'" (עמוד 20)}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות ותולים הכל בס"ד. ומקבלים שכר – הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא עושים כנ"ל, מפסידים זה השכר.

קטז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שמצות תלמוד תורה הינה גם בהרהור הלב, וכמ"ש "והגית בו יומם ולילה", לשון "והגיון ליבי".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה גם בהרהור הלב ומחשבה. ומקבלים שכר – של לימוד תורה. מה שאין כן העוסק בשאר מילי דעלמא, אינו מקבל שכר על מחשבה והרהור.

•

וכיון דבהכי אירינן נימא בה מילתא, שהנה צריך לדעת שהן אמת המהרהר בדברי תורה מקיים מצות לימוד תורה, מכל מקום עדיף טפי, ללמוד תורה בדיבור בפה. מפני שעל ידי כך מקיים גם מצות "ודברת בם". שהוא דוקא בדיבור.

יעויין עוד במשלי חיים עה"פ "כי לקח טוב" (עמוד 41) שביאר שהפסוק הדגיש "תורתי אל תעזובו" היינו שלא לעזוב מללמוד את התורה בדיבור ובמעשה. על אף שעל ידי המחשבה פועלים הרבה, מכל מקום לא קרב זה אל זה.

•

קיז. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שמצות תלמוד תורה הינה התרופה היחידה, לשבירת היצר הרע.** כמאמרם ז"ל בראתי תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו (קדושין דף ל ע"ב). ובסוטה (דף כא ע"א). איתא, תורה אגוני מיגני מן היסורים ואצולי מצלי מן היצה"ר.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – לנצח את יצרינו הרע. מה שאין כן אותם העוסקים בשאר מילי דעלמא, אינו מקבלים שכר זה. כי רק על ידי התורה בלבד ניתן לנצח את היצה"ר כנ"ל.

קיח. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הלימוד מגיל צעיר** (יעויין בספר משלי חיים עמוד 58). ודיינו בדברי חז"ל (שבת דף כא ע"ב) דגירסא דינוקתא נשארת לאדם בזכרונו. כדברי רש"י שם שכתב בזה הלשון: "גירסא דינקותא - מתקיים יותר משל זקנה".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה כבר בגיל צעיר. ומקבלים שכר – לזכור את התורה. בשונה מאותם שלא עושים כן שמפסידים זה השכר.

קיט. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות** (דף מז ע"ב) "אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים. שאפילו מאה באים אחריו, קבל עליו שכר כולם. שכר

כולם סלקא דעתך? אלא אימא, נותנין לו שכר כנגד כולם". ויתכן שהוא הדין גם בעשרה המשכימין ללימודם בכולל או בישיבה וצ"ע.

מכל מקום אם כנים הדברים, אפשר לומר שזהו אומרם, אנו עמלים – ללמוד תורה כבר מעשרה ראשונים. ומקבלים שכר – כנגד כל הבאים אחר כך. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בשבת (דף כג ע"ב) "אמר רב הונא הרגיל בנר, הויין ליה בנים תלמידי חכמים. הזהיר במזוזה, זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית, זוכה לטלית נאה. הזהיר בקידוש היום, זוכה וממלא גרבי יין".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם זהירות באלו הדברים. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (פרק ד משנה ה). רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

מבאר ר' עובדיה מברטנורא, הלומד על מנת להיות תמיד עוסק בתורה ואין בדעתו להיות גומל חסדים עם הבריות, כרבה (ר"ה י"ח ע"א) שעסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים. אף על גב דאיבעי ליה לאעסוקי נמי בגמילות חסדים, מכל מקום מספיקין בידו ללמוד וללמד, ותהיה מחשבתו נעשית. והלומד על מנת לעשות, שהוא רוצה לעסוק בתורה ולהיות ג"כ גומל חסדים, כאביי (שם) שעסק בתורה ובגמילות חסדים, מספיקין בידו להשלים מחשבתו, ויזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה על מנת לעשות. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (שם). רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. וכך היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף. הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם זהירות מלהשתמש בכתרה של תורה כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (שם משנה ו). רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות. וכל המחלל את התורה, גופו מחולל על הבריות.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם נתינת כבוד לתורה, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חיל (חלק ב ד"ג לשבת כלה) והובא גם **במשלי חיים** (עמוד 82). שביאר את את הפסוק "לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה". שעצה – היינו לימוד גירסא בעלמא, שאינו לצורך מעשה. ועל זה אומר הפסוק "ותושיה" – שתש בו כח הזיכרון, דאפשר שישתכח מן הלב.

{עוד ניתן לבאר - שתש כוחו של האדם מחמת שקשה לזכור באופן כזה את כל מה שלמד}.

אך "אני בינה" - אם הלימוד הוא הלכה למעשה, שנקרא בשם בינה. {כי צריך להבין דבר מתוך דבר}. הנה בזה – "לי גבורה", שכח הלימוד יהיה מתגבר בו שאינו משתכח. עכת"ד.

לפי זה היינו אומרם, אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר. (יעויין עוד במה שכתבנו לעיל בביאור פג).

קכה. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ר' יונתן איבשיץ בספרו יערות דבש** (ח"ב דרוש א) "אבל בעניני פרישות, צריך התחכמות. כי כמה פעמים על ידי פרישות, באים לידי קלקול, ואמרו חכמים (עיין סנהדרין כ"ט ע"א) לא תוסיפו, בשביל לא תגרעו.

וצריך בזה התחכמות ועצת חכמים, כי המתענה בא כמה פעמים לידי כעס וכהנה, ועל ידי כך נרפה בלילה להתפלל ולקרות קריאת שמע כראוי.

רבים שמשכימים יותר מדאי, והולכים לבית הכנסת לשומרים לבוקר {סדר לימוד בבוקר מוקדם}, והוא דבר טוב. אבל אח"כ בין שומרים לתפלה, משיחים דברים בטלים, עד שיבואו לידי לשון הרע וכדומה. ויצא שכרם כפלי כפליים בהפסדם.

ובפרט המשכימים ואינם בכח לבטל השינה בעת קריאת שמע ותפלה, וירדמו נים ולא נים וכהנה, ועל ידי כך, נתבטלה מצות דאורייתא, ובפרט בעת אשר פארם על ראשם - תפילין, שאסור לישן ולהסיח דעתו, ולכן בכל זה צריך התחכמות למאוד".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך שימת לב, על שאר המצוות בכדי שלא יצא קלקול כנ"ל. ומקבלים שכר – של התורה ומצוות בשלימותם, ולא יוצא השכר בהפסד. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר, כי יוצא שכרם בהפסדם, כנ"ל.

קכו. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ר' יונתן אייבשיץ בספרו יערות דבש** (בח"א דרוש ד' עמ' קי"ט) וז"ל "בדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וק"ש בכוונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא. ואין צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה.

וכן להיפך, אוי לי על שיברי בעת שאיני מתפלל בכוונה כראוי כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהיפך אם אזעק ואשוע לה׳ מקירות לבבי בתפילה לחוננני דעה כי דלותי עד מאד בעונותינו הרבים אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו״.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – לפתוח את היום בצורה טובה, כנ״ל. ומקבלים שכר – שה׳ מצליחנו בתורה, כנ״ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכז. **עוד שמעתי לבאר** {מהחברותא הרב י.ע. שליט״א}, על פי דברי חכמינו, שהעמל למצוא תירוצים וביאורים רבים לדברי רבותינו הקדמונים, וכדומה. ה׳ עוזר לו, ומזמן את משאלות ליבו. וכמ״ש ״ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו״. וכמ״ש במכות (דף י עמ׳ ב), בדרך שאדם רוצה לילך בא מוליכין אותו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – למצוא ביאורים רבים לדברי חכמים, כנ״ל. ומקבלים שכר – שה׳ מזמן את רצונינו. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר. {ומכאן תוכחה לאותם המתעצלים מלחפש בספרים אחר תירוצים רבים באומרם מי אמר שנמצא עוד ביאורים?}.

קכח. **עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בספרו בבן יהוידע** (סוכה דף כח ע״א), על דברי הגמ׳ שאמרו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגימטריאות שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמר ״להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא״.

ביאר רבינו בזה הלשון ״פירוש אל תחשוב דרבן יוחנן בן זכאי איבד זמן כדי לידע חכמות אלו שהם שיחת שדים ושיחת דקלים ומשלות כובסים ומשלות שועלים, אלא באמת הוא כל זמנו עשאו קבע ללמוד התורה

דוקא ושאר חכמות הנזכרות קלט אותם בסייעתא דשמייא שפתח ליבו להבינם במהרה הואיל ויש בהם צורך לענייני תורה ולכך אמר "ואצרותיהם אמלא" - אני בעצמי אמלא אוצרות מוחם ולבם, ולא על ידי יגיעה שלהם".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה'. ומקבלים שכר – שה' פותח ליבנו להבין חכמות רבות במהרה, הואיל ויש בהם צורך לענייני התורה, כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קכט. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הזוהר הקדוש** (בפרשת מקץ דף רא עמ' ב), שאומר פתח ואמר ר' אבא "הולך בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יודע". "הולך בתום ילך בטח" – זה נאמר על האדם שהולך ומתנהג בדרכי התורה, שלא יוכלו מזיקי העולם להרע לו. "ומעקש דרכיו יודע" – מי שנוטה מדרך האמת ורוצה לנקום נקם על מה שעשה לו חבירו רע וכו'.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולנהוג בדרכי התורה. ומקבלים שכר – שלא יוכלו מזיקי העולם להרע לנו, כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קל. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הזוהר הקדוש** (בפרשת מקץ דף רב עמ' ב), שאומר: מי שרוצה שהקב"ה יקבל תפילתו – ישתדל בתורה שהיא עץ החיים וכו'.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – שתפילותינו יתקבלו, כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

{ולפי האמור ניתן לבאר ולומר שבגין כך אמרו חז"ל (בבא בתרא קטז עמ' א) שמי שיש לו חולה בתוך ביתו יבקש ברכה מחכם, והיינו ראש ישיבה וכמו שביאר שם הנימוקי יוסף. כיון שתפילות של העמלים בתורה, מתקבלים כנ"ל. ובדרך כלל ראש

ישיבה עומל ומתיגע הכי הרבה א. בכדי שלא תשיגהו בושה מתלמידיו. ב. ובכדי שלא יצא ממנו טעות, ויכשיל את הרבים} .

קלא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הגמרא בברכות (דף ה עמ' א) "כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין, ועוכרין אותו. שנאמר "נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר" ואין טוב אלא תורה שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' כל הזמן. ומקבלים שכר – שה' לא מביא עלינו יסורין כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר להמנע מצרות אלו.

קלב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הגמרא בברכות (דף ה עמ' א), וכן הוא בזוהר הק' (בפר' מקץ דף רב ע"א), בשינוי קצת. אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב. ואם לאו, יעסוק בתורה. שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב. ואם לאו, יקרא קריאת שמע. שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו, יזכור לו יום המיתה. שנאמר ודומו סלה.

{ופירוש הדבר לזכור – את יום המוות, ביאר המהרש"א: לדעת שכל כוונת היצר הרע להרע לאדם. וכמ"ש צופה רשע לצדיק ומבקש המיתו. אכן יעויין בזוה"ק הנ"ל, שמבואר שם, שע"י שהאדם מזכיר לעצמו את יום המיתה, נכנס בו פחד וצער, ואין יצה"ר שולט אלא בזמן שמחה}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים רצון ה' בד בבד עם זיכרון יום המוות. ומקבלים שכר – לנצח את היצר הרע. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קלג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי **החזו"א** שאמר, המכבד את הוריו - זוכה להצלחה בלימוד התורה.

דברים אלו שמעתי מהרב יעקב חיים סופר, ר"י כף החיים, שאמר כן בשם החזו"א. והביא לזה ראיה מפורשת מהגמ' בקידושין (דף לא עמוד ב) דאיתא שם סיפור על אבימי הבן של ר' אבהו, שפעם אחת ביקש רבי אבהו מאבימי שישקנו מים, ועד שבא אבימי, נמנם ר' אבהו. ולא יתיאש אבימי אלא התכופף בעוד הכוס בידו וחיכה עד שיקום אביו. ולבנתיים עד שיתעורר ר' אבהו הגמ' מספרת שהיה לאבימי סיעתא דשמיא ודרש "מזמור לאסף" יעוי"ש ברש"י ובתוס' שם.

הא חזינן בהדיא שבזכות הכיבוד הורים זוכה האדם להצלחה בתורה כדברי הגאון החזו"א.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם כיבוד הורים, כנ"ל. ומקבלים שכר – להצליח בלימוד התורה, כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קלד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ר' יונה במשלי (פכ"א פכ"ג) על הפסוק "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו". שכתב בזה"ל: וביאור הענין "שומר פיו ולשונו" - שומר פיו מן המאכלים הרעים. כי זה מן המדרגות אשר במדת הפרישות, שלא יאכל האדם זולתי לקיום נפשו ולא ימשך אחרי התענוגים. על כן יניח המותרות והמאכלים הרעים.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם שמירת הפה מן המאכלים הרעים, כנ"ל. ומקבלים שכר – להנצל מצרות רבות, כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קלה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הגמרא בעירובין (דף סד עמ' א) "אמר רבי אחא בר חנינא מאי דכתיב "ורועה זונות יאבד הון" - כל האומר שמועה זו נאה, וזו אינה נאה - מאבד הונה של תורה.

מבאר רש"י "הונה - כבודה של תורה, וסופה להשתכח ממנו. רועה זונות - נוטריקון זו נאה וארענה, ואעסוק בה, כדי שתתקיים בידי. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם שמירת הפה מלומר שמועה זו נאה וכו׳, כנ״ל. ומקבלים שכר – שלא נשכח מאיתנו התורה, כנ״ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים את תורתם שלמדו, מאחר שנשכחת מהם.

קלו. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל במעלת קריאת שיר השירים בערש״ק {וכמו שהאריך בספר שירת שלמה על שיר השירים, לרב שלמה צופיוף שליט״א}. ומהם שזוכה לזרע של קימא. ועוד.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם קריאת שיר השירים בערש״ק, כנ״ל. ומקבלים שכר – הנ״ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קלז. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל במעלת קריאת פיטום הקטורת מתוך הקלף, ובכתב אשורית, ובמתינות, ולא במרוצה ובע״פ. וכמו שכתב הכף החיים סופר (בסי׳ קלב ס״ק י״ח וכ״ג).

•

לחיבת הקודש נביא את דברי הכף החיים פלאג׳י (בסי׳ טו״ב סעיף יח) **במעלת קריאת פיטום הקטורת באופן הראוי,** שכתב בזה הלשון:

״הזהיר בספר שכחת לקט (מערכת ב׳), דכשאומר פטום הקטורת יסתכל באותיות.

וכן ראיתי שכתב בספר ערך לחם למוהריק״ש ז״ל, דיקרא מתוך הספר, ועיין באשל מפרי.

ובילקוט ראובני (סדר בן קהת) כתב, כי אחד עשר סממני הקטרת הם סגולה נפלאה להכניע אחד עשר מחנות של סמא״ל, כאשר יעוין שם, ואם אומר במרוצה ובעל פה, ומכין עצמו דישם לדרך פעמיו, לא יהיה לו שום תועלת מאמירה זאת, ובספר מעיל צדקה כתב, דיכתוב פרשת הקטורת על הקלף או גויל בכתב אשורית כספר תורה, ויקרא בו, ויעשה לו סגולה, דהקטרת

מעשיר, ומובטח לו דלא יופסק פרנסתו, ותמיד יהיה לו פרנסה טובה וכלכלה בריוח ולא בצמצום, ויאמר פסוק וערבה לה׳, ומה טוב דיאמר שלש פעמים השלשה פסוקים ה׳ צבאות וכו׳ ונוהגים לאומרו כן בבתי כנסיות בימים נוראים, והחרד אל דבר ה׳ יאמר בכל יום כן״.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם קריאת פיטום הקטורת מתוך הקלף, כנ״ל. ומקבלים שכר – הנ״ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

•

קלח. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל במעלת קריאת למנצח (פרק סז בתהילים) בצורת המנורה וז״ל **החיד״א** (ציפורן שמיר סי׳ ב׳ אות חי) ״מה מאד הפליגו באמירת למנצח בנגינות (מזמור ס״ז) בציור מנורה, וכתבו ז״ל ששכרו רב ועצום. וראיתי קונטריס בכ״י לראשונים בזה בסודותיו ותועלותיו (עי׳ מדבר קדמות מע׳ ד׳ אות כ״ב בשם המהרש״ל), ולפחות לעשות נחת רוח ליוצרינו נאמר אותו בכוונה בציור מנורה כתוב על קלף״.

בספר מועד לכל חי (סי׳ ה׳ אות כא) כתב ״כל ימי העומר יאמר בברכת כהנים מזמור למנצח בנגינות בצורת המנורה, והוא סגולה נפלאה דיצליח בכל מעשיו ואינו ניזוק כל אותו יום, ש״ח דף רצ״ח ע״ד משם אגרת הרמב״ן, ועיקרי הד״ט אות י״ד יעוין שם, ומורינו הרב חסיד שבכהונה בספר שבט מוסר פרק ל״א הביא זה בסתם, וכנראה דהבין דהוא לכל ימות השנה״.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם קריאת למנצח בצורת המנורה, כנ״ל. ומקבלים שכר – הנ״ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קלט. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי הגמרא בבבא מציעא (דף לג עמ׳ א) ״תנו רבנן העוסקין במקרא, מדה ואינה מדה. במשנה, מדה ונוטלין עליה שכר. גמרא, אין לך מדה גדולה מזו. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן גמרא. הא גופא קשיא אמרת בגמרא אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת

ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא? אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו. שבקו כולא עלמא מתניתין ואזלו בתר גמרא, הדר דרש להו - ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא".

ביאר ר' חננאל "העוסק במקרא - פי' במקרא בלבד. ואין מתעסק גם בתלמוד. מדה שאינה מדה היא, שהרי לא נתעסק גם בפתרון המצוות. במשנה, מדה שנוטלין עליה שכר - פי' המתעסק בפתרון המשנה שיש בה הרבה מן המצוות שהן קבלה והן תלויות במשניות החיצונות, וכשהוא מתעסק במשנה צריך לעיין באותן הברייתות כולן, ופתרוני החכמים יש לו בזה שכר מצוה. אבל המתעסק בתלמוד ומורה, ומבאר המצוות כתקנן, ומגיד הלכה למעשה. אין לך מדה גדולה מזו. כי בתלמוד, פתרון התורה והמשנה והמצוה שהן בקבלה הלכה למשה מסיני וכו'.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד משנה וגמרא, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, אלא רק קוראים מקראות ימים ולילות, שמפסידים זה השכר.

קמ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הגמרא במס' תמיד (דף כח עמ' א) "תניא רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחות בעולם, נחת רוח באה לעולם. טובה וברכה באין לעולם. ורעה, מסתלקת מן העולם. שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב"

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם אהבת התוכחות, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קמא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הגמרא (שם), "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לחלקו של הקדוש ברוך הוא שנאמר מוכיח אדם אחרי ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד שנאמר חן ימצא ממחליק לשון".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם הוכחת האחרים לשם שמים, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קמב. **עוד אפשר לבאר בס"ד,** על פי דברי חז"ל שהפליגו במעלת המלמד תורה. ומהם כל המעלות שנאמר בחז"ל על חסד, וזיכוי הרבים. וכן ע"י זה ינצל מגהינם (יעויין בזוהר חדש מדרש הנעלם פרשת לך לך) .

ונחשב לו כאילו בעצמו למד (יעויין במשנה באבות פ"ה על דברי המשנה משה רבינו זכה וזיכה, זכות הרבים תלויה בו). מתכפר לו העוונות, ונחשב לו כאילו הקריב חלב ודם על גבי המזבח. (יעויין באבות דר' נתן פרק ד הלכה א, ובבנין יהושע שם). ועוד.

ובפרט, אם מלמד תורה לתינוקות של בית רבן שאיתא בזוהר שאברהם אבינו לא נותן להכניסו לגהינם. ויעויין ברע"א בריש הלכות חנוכה שהוכיח שנחשב כאילו מלמד לכל עם ישראל.

•

לחיבת הקודש נעתיק דברי הרב ר' אליעזר פאפו בעל הפלא יועץ בספרו אורות אלים (עמ' לו), **במעלת המלמד תורה, שכתב בזה הלשון:**

"הנה מלבד המצוה והחסד שעושה המעמיד תלמידים. הנה שכרו אתו בעולם הזה, שהוא גומל נפשו חסד. שבא ללמד ונמצא למד. ויש מדות בדעות התלמידי חכמים, שבורחים מלקבל תלמידים מפני שחוששים לביטול תורה דידהו כי בהיותם ביחידות יכולים ללמוד כמה דפים ביום מש"ס ופוסקים ולכתוב רובי תורתם. משא"כ עם תלמידים.

ויסלחו הצדיקים כי לא צדקו בזה כי מה לנו מהזמן כי אם לעשות רצון אבינו שבשמים. וביטולה של תורה כדי ללמוד עם תלמידים זהו קיומה וזכות הוא לו יותר מאם ילמד לעצמו. וביותר יש להתרעם על הת"ח שאין

משגיחין על בניהם ללמדם בעצמם מקטנותם. חוששני להם מחטאת. המקום ברחמיו יתקננו בעצה טובה מלפניו א.כ.י.ר" עכ"ל.

{כתב המהרש"א בסנהדרין (דף צט עמוד ב), "אדם לעמל יולד", **לעמל** ר"ת: **ללמוד על מנת ללמד**}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם הרבצת תורה ברבים, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

{אגב דאתא לידן האי דינא, נימא בה מילתא, שהויא מרגניתא טבא. דהנה איתא בגמ' מועד קטן (דף יז ע"א), "אמר רבי יוחנן מאי דכתיב "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" - אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו". והנה לכאורה פלא הוא, דהלא מלאך אש שלהבת הוא. ואילו האדם, מבשר ודם. א"כ מהו אומרם "רב הדומה למלאך"?

א) הנה ראיתי מבארים בשם **ר' עזרא עטיה** זצוק"ל שביאר (עי' עלה עזרא), שכשם שהמלאכים עושים את שליחות הקב"ה ללא שום נגיעות אישיות, אלא נטו לקיים מצוות יוצרם שלכך בראם. כך גם הרב, צריך ללמד את התלמיד ללא נגיעות אישיות, אלא רק להועיל לתלמיד באשר טוב לו. בכדי שהתלמיד ידע את ה' ואת תורתו.

ב) הכלי יקר על התורה (פר' תרומה. שמות פרק כה פסוק יז), כתב, שהכוונה בזה כמו שמלאך ה' צבאות הוא נקי מן החטאים כך הרב צריך להיות נקי מעוונות. {ובביאור דבריו יעויין מה שביארנו לעיל ביאור קג בסופו}.

ג) אחר כותבי אלו הדברים, האיר ה' לי, למצוא את דברי **רבינו המאירי**, בחיבורו על מסכת אבות פ"א משנה ו. שביאר שהכוונה היא, שיקבל אדם חכמה מן השלם. בכדי שיוכל להתמלא בתורה על ידו. {מלאך – הוא כינוי לשלימות. וכמו שמצינו בשבת קיב ע"ב "לית דין בר אינש – אלא מלאך". וכן המבטא (הסלנג) של בני האדם. לקרא לאדם מושלם, מלאך}.

ד) עוד אפשר לבאר בס"ד על פי מה שביאר **האורחות צדיקים** בשער האמת "אמר החכם: תדיר תשים האמת לעומתך! רצה לומר, שיעשה סימנים לעצמו, כגון לעשות משא ומתן שיזכור שלא ישקר, ויכתוב בכתב, ויביא אצלו אותו כתב, ויראה בו קודם משאו ומתנו. וכן יכתוב בבית מדרשו ועל שולחנו שיזכור ולא ידבר שקר וכדי שלא ישכח לדבר האמת. וכן עשה אחד, כתב על כותלי ביתו ובבית מדרשו ובכל הכתלים למעלה: זכור יום המיתה ולא תחטא! ומי שאינו מדבר אלא אמת, יחיה ויאריך ימים ויינצל.

סמך לדבר מה שאמר הפסוק (ירמיה י, י): "וה' אלוקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם". ואם לא ידבר אלא אמת, יינצל כל ימי חייו, דכתיב (מלאכי ב ו ז): "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו - כי מלאך ה' צבאות הוא". המלאכים העליונים הם צורת אמת ואינם בגופות, והנשמות יאירו מהם כאור היוצא מן השמש. והנשמות הן בגופות, על כן אינן יודעות הנסתרות רק מעט ובמראות הלילה שאין הנשמות מתעסקות בצרכי הגוף, והיודע סוד הנשמה יעיד בדבר. והחלומות מעין המחשבות, דכתיב (דניאל ב, כט): "רעיונך על משכבך סליקו", והחלומות על ידי מלאך המלווה לאדם, ולפי שאין כל המחשבות אמת, על כן אין כל החלומות אמת. ומי שירגיל עצמו שיהיו כל מחשבותיו אמת, גם בלילה יראה מראות אמת, וידע העתידות כמו המלאכים". עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם שצריך הרב להיות כמלאך שירגיל עצמו שיהיו כל מחשבותיו אמת. כנ"ל. ודו"ק.

ה) עוד אפשר לבאר בס"ד על פי מה שביאר **הפני משה** על הירושלמי בר"ה (פ"ד ה"ח), שהעמל והיגע בתורה נמחל עוונותיו. ולכך לא כתוב "חטאת" בקרבנות המוסף של חג השבועות עי"ש. לפי זה, היינו אומרם שצריך הרב להיות כמלאך - שילמד תורה ממי שעמל ויגע בתורה, שע"י כך מתכפרים עוונותיו. ונמצא כמלאך, הנקי מכל עוון. ודו"ק.

•

קמג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הט"ז (אבן העזר סי' כה) שהלומד כשהוא עירני ולא עייף מספיק פי שתיים מאדם עייף.

יעויין עוד **בבן איש חי** (שנה א, פר׳ וישלח אות א), שכתב שהשכיבה המוקדמת בערב, נותנת לאדם בריאות, חכמה, וכח.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך עירנות כנ״ל. ומקבלים שכר – שתורתנו טובה יותר – כי אין אפשרות מתוך עייפות להבין את דברי רבותינו בצורה טובה. וכן מספיקים יותר כנ״ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קמד. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי חז״ל שהפליגו במעלת המחדש חידושי תורה. וכמו שהאריך בדברי פתיחה **לשו״ת יביע אומר** חלק י, וכה דבריו:

״דהנה ידוע שגדול כח הלומד תורה ומחדש חידושי תורה. שבורא שמים חדשים וארץ חדשה, כמו שאמרו בהקדמת הזוהר ספר בראשית (דף ד ע״ב והלאה), שבכל מלה שנתחדשה בתורה ע״י מי שעוסק בתורה, הוא עושה רקיע חדש, ואותה מלה נוטל אותה הקדוש ברוך הוא ונושק אותה. וקושר בה שבעים כתרים יקרים.

ולמדנו זה מהפסוק שנאמר (ישעיה סו), ״כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני״. אשר עשיתי לא נאמר, אלא אשר אני עושה, שעושה ובורא תמיד שמים חדשים מן החידושי תורה, וזהו שנאמר (ישעיה נא), ״ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ״. א״ר אלעזר, מהו ״ובצל ידי כסיתיך״, שבשעשה שנמסרה התורה למשה באו רבבות מן המלאכים ובקשו לשרוף אותו באש להבת שלהבת שבפיהם, על שנטל מהם את התורה, ועמד הקדוש ברוך הוא ופרש כנפיו עליו להצילו מידם, שנאמר ובצל ידי כסיתיך.

וכיו״ב אמרו בשבת (פח ב:) מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, אמר לו הקדוש ברוך הוא אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, שנאמר (איוב כה, מאחז פני כסא פרשז עליו עננו, מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו וענגו עליו). ומהו ״ולאמר לציון עמי אתה״, קרי ביה עמי (העין בחיריק), שיהיה שותפו של הקדוש ברוך הוא, כביכול, כשם שנאמר במעשה בראשית בדבר ה׳ שמים נעשו, אף העוסק בתורה בפיו, כאילו גם הוא ברא את העולם. בא וראה

כמה גדול זכותם של העוסקים בתורה. (ומכאן מקור דברי הרמ"ע מפאנו (במאמר חיקור דין ס"פ יט), שאין ספק שהעוסק בתורה תמיד נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית).

ובזוה"ק (פרשת ויחי דף רמג ע"א) סמכו, שכל מי שמשתדל ומתעסק בתורה ומחדש בתורה כראוי, תורתו עולה למעלה עד כסא הכבוד, והקב"ה שמח בו ובתורתו. ע"ש.

ואף מי שאינו מחדש ממש חידושים בתורה, כל שהוא לומד דברים בעיון היטב שלא למדם מקודם, וגם מציעם לפני כל יודעי דת ודין, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. וכמ"ש מרן החיד"א במחזיק ברכה א"ח (סי' רצ סק"ה), שכל שיצא הדין לאור על ידו, נחשב כחידוש בתורה. וכ"כ הגאון ר' חיים מואלוזין בשאלתות (אות סד).

וכן אמרו חז"ל (בילקוט שמעוני משלי ט), "ודעת קדושים בינה", אלו בעלי גמרא, שבשעה שיושבים ולומדים ומבינים כל דבר ודבר הם דומים למלאכי השרת שנקראו קדושים, שנאמר "לקדושים אשר בארץ המה". ע"כ.

וע"ז אמרו בתנא דבי אליהו (סוף פרק י"א) אשרי מי שמחדש בדברי תורה על פיו, שהוא דומה כמי שמשמיעים אותו מן השמים, ואומר לו הקדוש ברוך הוא בני, בנית לי בית המדרש, והשכר הגדול שיש לי באוצרי שלך הוא, ובשבילך ובזכותך אני מציל את עמי ישראל מכל צרה, שנאמר (שופטים ה ח), "יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף מישראל". מלמד שאם יצאו למלחמה ארבעים אלף מישראל, ותלמידי חכמים עסקו בתורה, דומה להם כאילו אחזו מגן וצנה וחרב פיפיות להצלחתם.

וכן אמרו במכות (י א) "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים", מי גרם שיהיו רגלינו עומדות איתן במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם חידושים חדשים גם ישנים, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קמה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהפליגו במעלת המחדש חידושי תורה בשבת.

צא ולמד ממה שכתב **ר' חיים פלאג'י בספרו כה"ח** (פרק כט) המחדש חידושי תורה בשבת, מעטרים לאביו ואמו בעלמא דקשוט, כמאמרם זכרונם לברכה, ולכן תלמיד חכם אשר נגע יראת אלהים בלבו, יאזור חיל להשתדל לחדש איזה דבר, אי בר הכי הוא לחדש, ובתנאי שיהיו על דבר אמת, דאם חס ושלום שאינו אמיתי, שתיקותו יפה מדבורו, והעדר טוב ממציאותו, ועל כל פנים ילמוד דבר חידוש שלא ידע עדיין.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם חידושים חדשים גם ישנים בשבת, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קמו. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים – בדיבור בלבד (שלומדים תורה). ומקבלים שכר – על מצות ת"ת. בשונה מאותם שלא לומדים תורה, אין באפשרותם לקבל שכר על דיבור בלבד.

{גם זמר, ומרצה בעניני דעלמא. - צריכים להתאמץ וּלְדַבֵּר בכדי שישמעו אותם המאזינים. בשונה מתלמוד תורה שמקבל שכר על לימודו גם בכה"ג שלומד בלחש, בלא התאמצות}.

קמז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהפליגו במעלת המרגיל עצמו בלימוד התורה מתוך שקידה עצומה בד בבד עם מדות טובות, מגיל צעיר.

צא ולמד ממה שכתב **המאירי** (אבות א, יד), בשם גדולי המחברים {הרמב"ם בפירוש המשנה שם}, כה דבריו "אם לא עכשיו אימתי" - אם לא אקנה המעלות בבחרותי, מתי אעשה לביתי. ועת הזקנה - קשה להוציא בו

האדם מן ההרגל שהוטבע בו". וכמ"ש "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך שקידה עצומה, בד בבד עם מדות טובות - מגיל צעיר, כנ"ל. ומקבלים שכר – שבקל התרגלו, וקנו אלו המדות. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים מעלות אלו בקלות כנ"ל.

קמח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי מה שכתב המאירי (אבות א, יג), על המשנה "ודלא מוסיף יסיף" שכתב בזה הלשון: כלומר, שאינו משתדל תמיד להוסיף במעלתו. יסוף - כלומר יסוף זכרו, והוא לשון קללה. ומכאן אמרו שראוי להוסיף על משנתו תמיד. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – להוסיף כל הזמן בתורה, כנ"ל. ומקבלים שכר –שלא יסוף זכרנו, כנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שח"ו מתקללים בקללה הנ"ל.

קמט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי מה שכתב המאירי (אבות א, יז), על המשנה "שמעון בנו אומר כל ימי וכו' ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה" - כלומר אין במדות גדולה ממעוט הדיבור, וזה שרוב הדיבור, מרגיל הלשון לדבר טעות, או שגיאה, או תִפלות, או שיזיקהו, כאומרו "ברוב דברים לא יחדל פשע".

וכן אמרו "וקול כסיל ברוב דברים". ורבותינו אמרו (מגילה י"ח א) "מלה בסלע משתקותא בתרי". וכן אמרו (קדושין ע"א ב) "מייחסותא דבבל שתיקותא". וחכמי המוסר אמרו: אצור לשונך, כאשר תאצור ממונך. וכן אמרו: בהמעיט האדם את דבריו ימעטו שגיאותיו. וכו'.

{ב"ה יש ספר נפלא על מעלת השתיקה, שליקט וקיבץ מהקדמונים שדיברו באלו הדברים. ובשם "סייג לחכמה שתיקה" נקרא. ראה שם, וערבה לך}.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך שתיקה - מיעוט בדיבור, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קנ. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי מה שכתב בזוהר הקדוש פר' אחרי** (דף עב ב), במעלת הדר בארץ ישראל שע"י זה זוכה להמשיך על עצמו, מטל השמים שלמעלה, היורד על הארץ, וכו' יעו"ש.

ובפסחים (דף קיג עמוד א) איתא, שאחד מהדברים שהם מנוחלי העולם הבא, הוא הדר בארץ ישראל וכו'. יעויין עוד **בכתובות** (דף קי עמוד ב), שמי שלא דר בארץ כמי שאין לו אלו-ה.

עוד איתא שם (בדף קיא עמוד א), שכל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון. **ובבא בתרא** (דף קנח עמוד ב) איתא, שהאויר של ארץ ישראל - מחכים.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד מעלת ישוב ארץ ישראל, כנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קנא. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי מה שאמרו חז"ל בגמ' יבמות** (דף סב עמוד ב), אמר רבי חנילאי, כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא שמחה. במערבא אמרי - בלא תורה, בלא חומה – שמירה מהעוונות.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה אחר הנישואין. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

{אגב דאתא לידן האי דינא, נימא בה מילתא, שהויא מרגניתא טבא. דהנה יש סתירה לכאורה בדברי הגמרא. דבגמ' הנ"ל מבואר שבלא אשה אין תורה. ואילו בגמ' שבת (דף קלז עמוד ב), איתא העומדים בברית המילה, אומרים - כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים. ומדהקדים תורה לחופה חזינן שכך הוא הסדר, שקודם תורה ואח"כ חופה. והאמת שכך הוא במציאות. וכי לפני שהאדם מתחתן אינו לומד, אדרבה איפכא חזינן. אלא מבארים, שלעולם יש תורה, גם קודם החתונה. אבל

אינו אותו איכות של לימוד תורה, מאחר ששרוי בלא חומה – שמירה מהעוונות. תורה בטהרה, לא קרבה לתורה שלא בטהרה}.

קנב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי מה שאמרו רבותינו במעלת לימוד תורה מתוך קדושה וטהרה. והיינו שמקפידים על טבילת עזרא (טבילת בעל קרי), שמעלות גדולות וחשובות נאמרו בו.

•

לחיבת הקודש אעתיק מאשר ליקטתי בהנה, בעזרת יושב שמימא

במעלת לימוד התורה מתוך קדושה וטהרה:

כתב בספר מגיד מישרים להבית יוסף (פר' בהר) "אל תבטל טבילת בעל קרי כי אין אתה יודע מתן שכרה".

ובליקוטי עצות כתב שסגולתה להושיע מצרות וממשיך דעת וחסד עליון פרנסה בנקל רפואה וחיים ואריכות ימים.

ובס' טהרת הקודש בשם קדמונים כתב שהיא סגולה לחריפות המוח, ולזריזות, ולשוחטים להעמיד החלף (הסכין) כהוגן ולהרגיש הפגימה.

בליקוטי אמרים בשם הבעש"ט זי"ע כתב שזכה לכל המדרגות וההארות משום שהיה רגיל בטבילות.

ובמגדל עוז להיעב"ץ זי"ע בעלית הטהרה אשרי מי שרגיל בטהרה זו ויועיל גם לטומאת העבירות ויבוא לידי טהרת הלב.

באשל אברהם בוטשאטש כתב שסגולתה לינצל מהרהורים רעים.

כתב **בס' אורחות יושר** להגר"ח קנייבסקי זצוק"ל (ערך טהרה), בשם ספר אחד קדמון: שקבלה בידו שכל החיבורים שנתקבלו בכל תפוצות שלומי אמוני ישראל הוא אותם אשר מחבריהם נזהרו בטבילת עזרא.

והנה **הפסקי תשובות** (אורח חיים סימן פח אות א) כתב, חסידים ואנשי מעשה שבכל הדורות היו מקפידים על טבילה זו מאד, וכלשון הרמב"ם (באגרותיו,

הובא בבאר היטב סק"א) שהעיד על עצמו שמימיו לא ביטל טבילה זו, וכל מי שיש בו ריח תורה מקפיד על טבילה זו, וגם בשבת.

וכבר הבטיחו חז"ל (ברכות כ"ב ב) שכל המחמיר בה מאריכין לו ימיו ושנותיו, ואין קץ למתן שכרה, ואין דבר המוכרח והמועיל יותר להשגת המוחין והקדושה ע"י התורה התפילה כהקפידא שיהיה טהור מטומאה זו. ואין צריך לומר שש"ץ יזהר מאד בטבילה זו, ואלו הלומדים סתרי תורה והיוצאים לבתי הקברות יזהרו בו ביותר. עכ"ל.

ובפרט בדורות האחרונים אשר איכשר דרא והמקוואות מצויות בכל מקום במים חמים וקפדי אנקיותא טפי ניתן להרויח זאת בקלות.

•

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך קדושה וטהרה. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קנג. **עוד אפשר לבאר בס"ד,** על פי מה שאמרו רבותינו במעלת המקבל שבת מוקדם ובפרט כשמכניס שבת מתוך דברי תורה שהעושה כן, שכרו גדול עד מאוד.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה באופן הנ"ל. ומקבלים שכר – הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קנד. **עוד אפשר לבאר בס"ד,** על פי מה שאמרו חז"ל. שלדברי תורה - דהיינו להבין את התורה, הדבר תלוי בעמל. אבל לאוקמי גירסא, אינו תלוי אלא בסייעתא דשמיא בלבד, ויש יגע ואינו מוצא.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – להביו את התורה. ומקבלים שכר – שמשיגים את רצונינו להבין את התורה. בשונה מאותם שלא עושים כן, אלא עומלים לאוקמי גירסא בלבד, שלא תמיד מוצאים ומקבלים את רצונם כנ"ל.

קנה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי מה שאמרו חז"ל בהרבה מקומות במעלת המדקדק במצוות וכגון הזהיר בנטילת ידיים שאיתא בשבת (דף סב עמוד ב), שזוכה לעשירות {**על נטילת ידיים** ר"ת: **עני**. רמז למי שלא נזהר בזה נעשה עני – אבודרהם}.

וכגון הזהיר לקרא בברכת המזון בכוונה וכמו שכתב **החינוך** (במצוה תל) בזה הלשון: "כך מקובל אני מרבותי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו".

יעויין עוד **בב"ח** (סי' קפה) שכתב, שכל האותיות מופיעות בברכת המזון, חוץ מאות ף. להורות, שהמברך בכוונה, לא שולט בו לא אף, לא שצף, ולא קצף. ועוד איכא דברים טובא, בכעין אלו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה בד בבד עם שימת לב והקפדה במצוות. ומקבלים שכר – הנאמר בהם, חוץ מהשכר השמור לעולם הבא, על עצם המצווה. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קנו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רש"י בפרשת אמור (ויקרא כד, יא) "ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן" - מגיד שהרשע גורם גנאי לו, גנאי לאביו, גנאי לשבטו. כיוצא בו (שמות לא) אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו, שבח לאביו, שבח לשבטו.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות. ומקבלים שכר – שע"י זה נעשה שבח להורינו, ולבני משפחתינו. כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו, כי גם שמשבחים את בני משפחתם שיש להם בן עו"ד או רופא וכד'. אינו שבח אמיתי וניצחי כמו שבח של ת"ח.

קנז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי החיד"א בספרו יוסף תהלות (קכח, ב) "ישראל ממשלותיו: רמז שנשמרו גדורים בעריות ולכך זכו למשול כי הנשמר מזנות זוכה למלכות".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך שמירה מעריות. ומקבלים שכר – שע"י זה זוכים למלכות, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

קנח. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש בריש פרשת בחוקותי על הפסוק "אם בחוקותי תלכו"** (פירוש ב): שכתב, עוד ירצה על דרך מה שאמרו ז"ל (ויק"ר לה א) בפסוק (תהלים קיט נט) חִשבתי דרכי וגו', שהיה דוד חושב לעשות עניניו, ורגליו מוליכים אותו מעצמם אל בית המדרש, לרוב החפץ והרצון והרגילות בדבר, והוא אומרו אם בחוקותי תלכו, פירוש הליכתכם מעצמה תהיה אחריה, כמאמר דוד, לרוב החשק והרגילות. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות. ומקבלים שכר – שע"י זה נעשה הדבר בתוך תוכנו עד שרגלינו מוליכות אותנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

קנט. **עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש** (שם, פירוש ו): שכתב, עוד יתבאר על דרך אומרם (אבות פ"ב מ"ה) ולא עם הארץ חסיד, פירוש שאסור לעם הארץ, להתנהג בחסידות. שיעשה חומרות וגדרים כמנהג החסידים.

כי לפעמים יעשה חומרא בדבר שהוא אדרבה עבריין וכו' והוא מאמר הכתוב כאן אם בחוקותי תלכו, שהוא עסק התורה, אז ואת מצוותי תשמרו, פירוש תעשו לכם משמרת כדי לקיימם, גדרים ושמירות ולא זולת זה. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות. ומקבלים שכר – שע"י זה ניתן להתנהג במדת החסידות, ולא לעשות חומרות שע"י נעשה עבירות, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות,

פעמים רבות חושבים שהם מחמירים, והאמת שנעשים כחמורים, לפי שאין זה רוח חכמים.

קס. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש י): שכתב, עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בו, מה שאין בעסק המצוות, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה, ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף, ולא תזכרנה צדקתו ביום פשעו.

אבל מצות "עסק התורה" מבטיחו כי כל העוסק בתורה צדקתו עומדת לעד, וילך עמו צדקו, על דרך אומרם (סוטה כא זוה"ק ח"ג כח:) כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה, ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון, ועיין מה שפירשתי בפרשת אחרי מות (לעיל יח ד) בפסוק את חקתי תשמרו ללכת בהם. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולא רק לקיים מצוות. ומקבלים שכר – שע"י זה צדקתינו תעמוד לעד, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה, אלא כל עסקיהם אינם אלא במצוות, פעמים שיגרום חטאם וימיר כבודם לבסוף, ולא תזכרנה צדקתם ביום פשעם.

קסא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש חי): שכתב, עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סוכה מה:) כי שלש הדרגות בבני עליה, הראשון המסתכלים באספקלריא דלא נהרא, השני המסתכלים באספקלריא דנהרא, השלישי דעיילי בלא בר.

ועל פי זה פירש את הפסוק (איוב ג יט) "קטון וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו". קטון, הוא המסתכל באספקלריא דלא נהרא, בסוד המאור הקטן. גדול, הוא המסתכל באספקלריא דנהרא, בסוד המאור הגדול. ועבד חפשי מאדוניו, זה שעולה בלא רשות, שה' אדוניו נתן לו חפשיות ללכת בכל אשר יחפוץ. ואין אני יודע במה יושג הכבוד הגדול הזה, לזה בא מאמרו יתברך ואמר, אם בחוקותי, פירוש באמצעות השתדלות

התורה כמצטרך בזה {כמו שצריך}, אין אתם צריכין לרשיון להוליך אתכם, אלא אתם מעצמכם תלכו בלא בר. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה כמו שצריך, ומקבלים שכר – שאין אנחנו צריכין לרשיון להוליך אותנו, אלא הולכים מעצמינו בלא בר, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש יט): שכתב, עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין קב.) שאמר הקדוש ברוך הוא לירבעם, חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן וכו' עד כאן.

ואמרו המקובלים (עיין זוה"ק פרשת נח) כי טיול זה, היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו. אשרי אנוש יזכה לו. ויאמר אדם במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן ואמר אם בחוקותי, באמצעות עסק התורה, תלכו. היא הליכה נעלמה מעיני כל חי, שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – לטייל במקומות הנעלמים, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש כ): שכתב, עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (עי' ילקוט תהלים סוף רמז תתלא) כי כשברא ה' אדם הראשון בעולם הזה, לא בראו לשבת בעולם הזה לעולמי עד, כשלא יחטא. שאם כן אדרבה ירידה היא לו, ושפלות היא, כי תכלית המקווה הוא בעולם העליון, ששמה יקצור אשר זרע.

אלא היתה הכוונה, כי עלה יעלה לשמים ולאוצרות החיים, בעת אשר יחפוץ, ויהיה כמי שדר בבית ועליה על גבה, וכשירצה לעלות ולהשתעשע יעלה. כמו שמצינו שעלה אליהו בסערה השמימה (מ"ב ב יא), ועל ידי החטא, הוצרך להפשיט עורו מעליו ויניח הגוף בעולם הזה.

והודיע הכתוב כאן, כי בהתעצמות האדם בעסק התורה, יכול להשיג באמצעותה, שלא ירגיש במוות, אלא כאדם ההולך ממקום למקום.

ותמצא (זוה"ק ח"ב קעד), שהצדיקים אינם מרגישים בצער הפרידה. על דרך אומרו (קהלת ה יא) מתוקה שנת העובד, כי מי שהוא עובד ה', שינתו שהיא המיתה, מתוקה ועריבה עליו. ואם יתעצם יותר, הנה לך אליהו שעל ידי התעצמות תורתו לא מת. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה מתוך התעצמות גדולה. ומקבלים שכר – לא להרגיש במוות, או להיות כאליהו הנביא שלא מת, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש כא): שכתב, עוד ירצה על דרך מה שאמרו במשנת חסידים (אבות פ"ד משנה כט) ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה חי, שאין אדם מת ברצונו אם יחפוץ למות.

קסה. ואמרו במסכת נדה (דף לו:) וז"ל כי קא נח נפשיה דרב, א"ל לרב אסי, זיל צנעיה ואי לא ציית גרייה, הוא סבר גדייה אמר ליה, בתר דנח נפשיה דרב, אמר ליה הדור בך דהדר ביה רב וכו', גדייה וכו', נח נפשיה דרב אסי, אזל שילא אמר ליה לדביתהו צבית לי זוודתא וכו' צביתיה ליה זוודתא ונח נפשיה דשילא וכו'.

{בכדי שיובנו הדברים, נבאר את הנאמר שם: הגמ' מספרת ששילא בר אבינא עשה מעשה להלכה כדעת רב, שהרואה דם מחמת ולד בימי זיבתה, טמאה יום אחד.

והנה בשעת פטירתו של רב, אמר רב לרב אסי, שילך ויאמר לשילא בר אבינא, שיחזור בו ממה שהורה על פי דברי רב, לטמא יום אחד. שאין ההלכה כן, אלא האשה טהורה לגמרי כדעת ר' יצחק שם.

המשיך רב ואמר, שאם שילא בר אבינא לא ישמע לך לחזור בו, גרור ומשוך אותו בדברי טעם וראיות עד שיחזור בו. אולם רב אסי חשב בטעות, שרב אמר לו, לנדותו אם לא ישמע. {שכן בארמית ההבדל בין זה לזה הוא שינוי אות אחת גדייה וגרייה}.

ובאמת לאחר פטירתו של רב, אמר רב אסי לשילא: חזור בך, שכן רב חזר בו לפני פטירתו. אמר לו שילא לרב אסי, אילו היה שהיה חוזר בו רב, היה הוא, אומר לי זאת, שהרי תלמידו אני. משום כך, לא שמע שילא לדברי רב אסי, והחרימו {נידהו} רב אסי לשילא.

אמר לו שילא לרב אסי, היאך אינך חושש להענש משמים, על כך שהחרמת אותי? אמר לו רב אסי, שאני נמשל למכתשת של נחושת שלא שולט בו ריקבון, וממילא בודאי שלא אנזק כלל. אמר לו שילא הריני כעלי של ברזל, המשבר מכתשת של נחושת.

והנה בסופו של דבר, חלה רב אסי וכאשר הכנסוהו משמים בחולי של חום, הוציאוהו בכך מחולי של קור. וכאשר הכניסוהו בחולי של קור, הוציאוהו בכך מחולי של חום, - כלומר הסבל מהחולי הקודם הוקל, רק כאשר בא עליו סבל מחולי אחר. עד שלבסוף נפטר רב אסי.

הלך שילא ואמר לאשתו, שתכין לו תכריכים כיון שאף הוא עומד להפטר מן העולם, בכדי שלא ילך רב אסי, וילשין עלי בעולם הנשמות בפני רב. הכינה לו אשתו של שילא תכריכים ונפטר שילא. בשעת הלויתם ראו העם שההדסים המונחים על מיטותיהם של רב אסי ושילא, פורחים ועולים ממיטה זו לחברתא ובכך הבינו שהשלימו החכמים ביניהם}.

הרי שבערך בעלי התורה יכולין ללכת לעולם העליון, כשהם חפצים ורוצים ללכת, הגם שעדיין לא הגיע זמנם, ולא שלח המלך אחריהם והוא מאמר אם בחוקותי, בסיבת "חקותי" שאתם עמלים בהם, אתם ברשות עצמיכם, אם תרצו ללכת, תלכו. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – להיות ברשות עצמינו, אם נרצה ללכת לעולם העליון או לא, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש כב): שכתב, עוד נתכוון ה' להודיע הפלגת תועלת התורה, כי העוסק בתורה יתאוה תמיד ללכת לעולם העליון, כי יראה רב ערך תועלת המסובב ממנה, וכי הוא למעלה, וישאף הלוך לפני ה' בארצות החיים.

ולדרך זה פירשתי אומרו (תהלים מט טז) אך אלוקים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה, פירוש כשיהיה האדם בטוח שלא יראה שאול ויתעדן בעדן ה׳, בזה ישאף לקחתו סלה, וכאילו אמר סלה כי יקחני.

ועיין מדרש רבה במאמר אהרן למשה כשעלה להר ההר למות שם שאמר לו שאלו כן היה יודע היה מקוה שילך קודם (ילקו״ש רמז תשפז) והוא מאמר הכתוב אם בחוקותי, פירוש שתעמלו בתורה באמצעות זה אתם מעצמכם תחפצו ללכת לטעום טעם שאין ערוך אליו. עכ״ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – להיות חפצים ללכת לטעום טעם שאין ערוך אליו, כנ״ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסז. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש כג): שכתב, עוד ירצה על דרך אומרו בספר הזוהר (ח״ג צא:) בפירוש פסוק שור או כשב וגו׳ (ויקרא כב כז), כי מין הבהמי אינו משתנה מגדר שבו נולד, מה שאין כן בני אדם, ישתנו לצד מעשיהם והולכים מגדר לגדר עליון, כאומרו (זוה״ק ח״ב צד:) זכה יתיר יהבין ליה וכו׳, זכה יתיר וכו׳ הולך וגדל, ואין אני יודע מי הוא הסובב מהלכים אלו ובא הכתוב כאן וגילה ואמר אם בחוקותי, באמצעות עסק התורה תהיה ההשגה הלז, הולך ואור ממדרגה שפלה למדרגה עליונה, ומן העליונה לשלמעלה ממנה. עכ״ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – להיות הולכים ממדרגה שפלה למדרגה עליונה, ומן העליונה לשלמעלה ממנה, כנ״ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסח. עוד אפשר לבאר בס״ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש כד): שכתב, עוד יתבאר על דרך אומרם ז״ל (זוה״ק ח״א קפה.) בפסוק בהתהלכך תנחה אותך (משלי ו ב), כי הדרכים אשר תעלה בהם הנשמה בצאתה מן העולם הם חשך וצלמות, המלאים גערת ה׳, ומי שיש בידו תורה היא מאירה לפניו כאומרו (תהלים קיט קה) נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי.

והוא אומרו אם בחוקותי תלכו, פירוש בתורה תלכו, כי היא אור לנתיבתכם, אבל זולתה עליהם נאמר (משלי ד יט) דרך רשעים כאפילה וגו׳, גם נקראה "תורה" כי היא תוריהו דרך אשר ילך בה. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה. ומקבלים שכר – להיות נשמתינו תאיר לפנינו לעולם הבא, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קסט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש כו): שכתב, עוד יתבאר על דרך אומרם (ב"ר מד יא) בפסוק (בראשית טו ה) הבט נא השמימה, שהעלה ה׳ לאברהם ודרך על המזלות, והוא אומר אם בחוקותי תלכו פירוש חקותי על דרך אומרו (ירמיה לג כה) חוקות שמים וגו׳, אם בהם תלכו, כמו קום התהלך בארץ (בראשית יג יז), תנאי הוא הדבר ואת מצוותי תשמרו, כי באמצעות קיום המצוות הוא שולט ודורך על המזלות, והן הנה שבהם זכה אברהם לבחינה זו.

ואומרו ועשיתם אותם - צדק יקראהו לרגלו (ישעיה מא ב) ואמרו ז"ל (שבת קנו) שאמר לו הקדוש ברוך הוא מאי דעתך דקאי צדק כו׳ עד כאן, הרי שמעריך המזלות בסדר הנאות לו, ויוליך מזל ממקום למקום.

והוא אומרו ועשיתם אותם, פירוש לחקתי תתקנו אותם בסדר הנאות לכם, והוא מאמרם ז"ל (נדרים לב) אין מזל לישראל פירוש הם שולטים בו.

או יאמר ועשיתם אותם על דרך אומרו (ישעיה סו כב) כי כאשר השמים החדשים וגו׳ אשר אני עושה, עשיתי לא נאמר אלא עושה, מלמד שעל ידי עסק התורה והמצוות נבראים שמים חדשים, והוא אומרו ועשיתם אותם. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות. ומקבלים שכר – שעל ידי זה נעשים שולטים ודורכים על המזלות, והן הנה שבהם זכה אברהם לבחינה זו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קע. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש לג): שכתב, עוד יתבאר הפסוק על כללות המצוות על זה הדרך, לצד שיחשוב אדם כי עיקר המצוות ותועליותם אינו אלא למי שיודע עקרן וטעמן, אבל עשיית מצוה בלא ידיעת טעם הרי הוא עושה מעשה שאין בו ממש כגוף בלא נשמה.

ותמצא שכן כתבו בשם הרב האר"י ז"ל (עי' בספר אור יקר) כי מעשה בלא כונת הדבר הוא ככלי ריק שהעיקר הוא המחשבה, ולזה בא מאמר הכתוב כאן אם בחוקותי תלכו, פירוש אם האדם יעשה המצוה בכוונה זו לצד אשר חקק ה' ברוך הוא תועיל להם כוונה זו כאלו קיימו המצוות כמו שנתכוין ה' עשות.

והוא אומרו ואת מצוותי תשמרו, בכינוי אל המצווה שהוא בכל כוונותיהם וסודותיהם, ולצד שיאמר אדם אם כן כיון שהקדוש ברוך הוא יקבל דבר זה לצד הרצון שבאדם הגם שלא נתכוון, אם כן גם כן לא יעשה דבר ויתרצה בדעתו עשות ויועיל הרצון גם בהעדר המעשה, תלמוד לומר ועשיתם אותם תנאי הוא הדבר שיעשה מה שיש בידו, וה' יגמור בעדו. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות בכוונה לצד אשר חקק ה', כנ"ל. ומקבלים שכר – שעל ידי זה נחשב כאילו קיימנו המצוות כמו שנתכוין ה'. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קעא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש לח): שכתב, עוד יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת שבת (קנו:) וז"ל שמואל ואבלט, הוו יתבי, והוו קאזלי, הנהו אינשי לאגמא וכו'. הרי שהגם שהראה המזל עליו בהליכתו שימות, על ידי ששמר האיש מכלימה ועשה עמו חסד תיקן המזל לטובה.

והוא אומרו "אם בחוקותי תלכו", פירוש, הגם שהוא בזמן שבו הראה עליו המזל לרעה, שילך ולא ישוב. אם "את מצוותי תשמרו" יש כח בכם להפך המזלות ולתקן אותם, והוא אומרו "ועשיתם אותם". עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות. ומקבלים שכר – שיש בנו כח להפוך המזלות ולתקן אותם, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קעב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש מא): שכתב, עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך, שבזה יהיה כל ימיו בתשובה, והוא מאמר אם בחוקותי שהיא גזירת המיתה שחקק ה' שאין מידו מציל, אם תלכו בהם שכל יום יאמר למחר ימות, בזה ודאי ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה ולקיים מצוות בד בבד עם חזרה בתשובה יום אחד קודם המיתה כדברי המשנה, כנ"ל. ומקבלים שכר – שעל ידי זה זוכים אנו לקיים המצוות כדת וכדין. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קעג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האור החיים הקדוש (שם, פירוש מב): שכתב, עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בפרק השוכר את הפועלים (דף פה ע"ב) במעשה ההוא מרבנן שאמר לו אליהו סימן להכיר כסאו של רבי חייא בהליכתו מגן עדן של מטה לישיבה של מעלה, שהיה עולה מעצמו ולא היה צריך למלאכים להעלותו כשאר הצדיקים. וזה השגתו היתה באמצעות השתדלותו נמרץ בעסק התורה לעצמו ולאחרים כאמור שם. והוא מאמר אם בחוקותי תלכו, פירוש באמצעות השתדלות בתורה ללמוד וללמד כרמוז בתיבת בחוקותי, תלכו, פירוש מעצמכם כרבי חייא, ולא תצטרכו למלאכים להוליך אתכם. עכ"ל.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה, וללמד תורה לאחרים. ומקבלים שכר – שעל ידי זה זוכים אנו להיות עולים מעצמינו לעולם

העליון. ואין צורך למלאכים להעלותינו כשאר הצדיקים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קעד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי התוס' במגילה (לב ע"א), שהלומד בזמרה זוכר את התורה. ואולי לכך איתא בירושלמי בר"ה (פ"ד ה"ח) "הקשיבה רנתי - זו רינון תורה" מבאר קרבן העדה "דצריך לקרות בזמרה לכך נקרא רנון".

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם זימרה. ומקבלים שכר – שבכך זוכרים אנו את התורה, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

קעה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הגמ' בעירובין (נד ע"ב) אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנין שנאמר שימה בפיהם אל תקרי שימה, אלא סימנה וכו'.

לפי זה היינו אומרם: אנו עמלים – ללמוד תורה עם עשיית סימנים לזכירת התורה. ומקבלים שכר – שבכך נשמרת התורה בתוכינו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם דברים הללו.

תם ונשלם קע"ה ביאורים, בעזרת חי העולמים. ודע שעל ידי ריבוי התירוצים והביאורים, בתורת האלוקים, ניכרת חכמתו הגדולה, של בורא העולמים.

וזאת למיודעי

על אף שיש חלק מהביאורים אשר לחבריהם דומים, מכל מקום לא נמנעתי להביאם מאחר שאומרים חז"ל (חגיגה ג עמ' א) דאין בית המדרש בלא חידוש, ודוק מינה ואוקי באתרין.

ביציאתו מהו אומר

לסיומא דמילתא נביא את דברי הרב המאירי בברכות (דף כח ע"ב). שכתב, בזה הלשון:

בכך שהגמרא אומרת שצריך להתפלל בכניסתו וביציאתו מבית המדרש, הורה בזה שאדם צריך לחדש תפלה על כל דבר שהוא רואה בעצמו שהוא צריך בו לעזר ה', ואז יתמיד מחשבתו בעבודת השם באין פירוד. ואמר על זה החכם שהיה מתפלל בכניסתו לבית המדרש שלא תארע לו תקלה על ידי הוראתו וביציאתו היה נותן הודאה למי ששם חלקו בגורלן של תלמידי חכמים.

❖ ❖ ❖

נספחים מתוקים מדבש ונופת צופים, בשלשה נושאים הקשורים לדברים הנאמרים

נספח א

היאך לפעמים יש שכר מצוה, גם בזה העולם, הרי אמרו חז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא?

ועל אף שבחלק מן התירוצים שהובאו לעיל מבואר שהשכר בעולם הזה הוא, אין להקשות ממה שאמרו חז"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין דף מ ע"א)?

והנה כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות תשובה ה"א), כך הכרע כל הדברים, הקדוש ברוך הוא נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, וכל העושה כל הכתוב בה וכו', זוכה בה לחיי העוה"ב, לפי גודל מעשיו ורוב חכמתו וכו', והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד, שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה וכיו"ב, **וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעסוק בתורה** וכו'. ע"כ.

נמצא שאינו שכר המצוה אלא האפשרות בכדי לקיים את שאר המצוות. והאמת שיש בזה אריכות דברים, ואכמ"ל.

❖ ❖ ❖

נספח ב

מדוע אין שכר על המצוות בעולם הזה?

ואגב דאתא לידן האי מילתא, נביא כאן את אשר נמצא עימי זה רבות בשנים, כמה וכמה ישובים מרבותינו הקדמונים על השאלה מדוע "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", הלא כתוב בתורה "ביומו תתן שכרו".

א. יעויין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תניינא ח"ג סימן מב) שהביא שיש שכתבו שבאופן שהציווי היה על ידי שליח אינו עובר, והרי את התורה קבלנו על ידי שליח.

ב. **עוד כתב שם לתרץ** שהרי מקרא מלא "אם צדקת מה תתן לו", אם כן לא שייך פעולת שכיר שהרי לא עשה להשי"ת שום פעולה, כי אם לצורך עצמו.

ג. **עוד יש לומר בס"ד,** דאנן עבדי הקב"ה, ובעבד לא שייך דבר זה. והקב"ה ברוב רחמיו הבטיח לתת לנו תגמול בעתיד, אם נשמור מצוותיו. ומאחר שאינו בתור תשלום פעולה לא שייך איסור בל תלין .

ד. **עוד יש לומר בס"ד,** שאנחנו חפצים שהתגמול יהיה בעולם הבא, מכיון שאמרו חז"ל (מסכת אבות), טובה קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

ה. **עוד יש לומר בס"ד,** שהנה יש לדון היאך הדין במי שגר בארץ ושוכר פועל בחו"ל, האם אזלינן בתר יומו דבעל הבית או בתר יומו של הפועל. ואם נאמר שאזלינן בתר יומו של בעל הבית הרווחנו תירוץ נפלא שהרי יומו של הקב"ה אלף שנה כדאיתא בר"ה (דף לא ע"א). ואחר אלף שנה אין האדם חי לכך בהכרח שכרו יהיה אחר שיקום בתחית המתים. {והעירני

הרה"ג י. ש. עבאדי. שמלשון הפסוק "ביומו תתן שכרו" משמע שאחר יומו של הפועל אזלינן דהרי לא נאמר ביומך תתן שכרו. ודפח"ח}.

ו. **עוד יש לומר בס"ד,** שמכיון שכך היה התנאי מראש עמנו אין בזה איסור בל תלין. והרי כך כתב לנו קודשא בריך הוא בתורה בסוף פרשת ואתחנן "היום לעשותם" ודורשים חז"ל בעירובין (הובא שם ברש"י), "למחר לקבל שכרם". יעויין עוד בעל הטורים שם.

ז. **עוד ראיתי מבארים,** שמכיון שכל החיים חתיכה אחת הם, לכך לא שייך לשלם אלא אחר המוות כי רק אז נשלם העבודה. וכי השוכר פועל לבנות לו בנין משלם לו שכרו על כל לבנה, - אין השכר אלא לבסוף.

ח. **עוד יש לומר בס"ד,** שאין ברירה אחרת, מכיון שכל העולם לא שווה אפילו שכר מצווה אחת.

ט. **עוד ראיתי מבארים,** שיתכן שיעשה אדם היום מצוה שמגיע לו עליה אריכות ימים ומחר יעשה משהו להיפך. אם כן לא ניתנת האפשרות לשלם לאדם שכר כל עוד לא סיים את חייו בזה העולם. והוא כעין התירוץ השביעי.

י. **עוד יש לומר בס"ד,** שבאמת אין הקב"ה מקיים את התורה יעויין בדעת זקנים בפרשת בשלח על הפסוק "לפני בעל צפון", שהקשו היאך אמר כן הלא איתא במסכת ע"ז שאסור לאדם לומר לחברו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית, ותירצו ב' תירוצים או שמאחר שלא ניתנה התורה עדיין הוה שרי על אף שהתורה היתה כתובה בשמים תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם, מכל מקום מאחר שלא ניתנה בארץ עדיין לא ניתן תוקף לקיימה. עוד תירצו שאין הקב"ה שומר את התורה, רק מצווה אותנו לעשות. אם כן לפי תירוץ זה לא מתחילה הקושיא. ועי"ש שהוכיחו תירוץ זה.

❖ ❖ ❖

נספח ג

מאחר שאין שכר על המצוות בעולם הזה, היאך אמרינן במשנה בריש מסכת פאה שישנם דברים שאוכלים פירותיהן בעולם הזה?

א. התפארת ישראל (שם), מבאר, שעיקר השכר אינו אלא בעולם הבא, אבל קצת כן יש בעולם הזה.

ב. עוד יש לומר בס"ד, רוב המצוות אין שכרם בעולם הזה אבל יש שיוצאים דופן לרוב חשיבותן.

ג. עוד יש לומר בס"ד, שכר על עיקר המצוה אינו אלא בעולם הבא, אבל שכר על הדברים הנלווים למצוה כגון הידור במצוה או שמחה במצוה, וכדומה, על זה יש שכר גם בעולם הזה שוב ראיתי שלקדמונים כיוונתי.

ד. עוד יש לומר בס"ד, אינו שכר על המצוה, אלא אמצעי בכדי לקיים עוד מצוות, כנזכר לעיל ברמב"ם.

לרפואה שלמה ובריאות איתנה

מ"א ועט"ר ראובן בן לאה

מ"א יהודית מסעודה בת רחל

וזקנתי מרת רחל בת עליזה

בשאר כל חולי עמו ישראל ירפאם ה' במהרה,
בזכות לימוד התורה.

❖ ❖ ❖

ברכה לראש משביר

לסבי היקר, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה,
מוקיר ורחים רבנן ותלמידהון, והוא גופיה רבנן

הרב פנחס קזיוף הי"ו

וסבתי היקרה

מרת לאה תחי'

להצלחה בכל מילי דמיטב

לכל עם ישראל ובפרט לכל מי שתרם ויתרום להוצאת הקונטרס, ולכל מי שסייע ויסייע בהוצאתו, יה"ר שיבורכו מפי עליון בכל מילי דמיטב, אמן.

לראש וראשון יבוא על הברכה למו"ח

ר' אפרים ישראלוב הי"ו

על הוזיל זהב מכיסו, בסיוע שיש בו ממש בהוצאת הקונטרס.
יה"ר שימלא ה' משאלות ליבו לטובה ולברכה, וישמע בביתו קול ששון וקול שמחה,
ויזכו הוא וחמותי תחי' לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם. אמן.

ויהיה קונטרס זה לרפואת אימו
מרת **תמרה** בת **זילפה** תחי'

ולהבדיל בין החיים, לעילוי נשמת אביו
בוריס (חי בוי) בן **שושנה** ז"ל

תנצב"ה

לזכרון עולם בהיכל ה׳

לעילוי נשמת האי גברא רבה יקירא, מוקיר ורחים רבנן ותלמידהון, והוא גופיה רבנן, מנהיג העדה הבוכרית, מקים עולה של תורה בעדה הקדושה, שרת את הציבור במסירות ואמונה, בהקדשות לעדת הבוכרים, ובחברה קדישא

הרב **דוד זקן ניסנוב** בן **רבקה** ז״ל

נלב״ע כא אדר תשע״ו

ואשתו מרת **עליזה** בת **נקדם** נ״ע

ומרת אמו **רבקה קיזי** בת **מגיד** נ״ע

תנצב״ה

מלך המלכים ירחם עליהם, ועל משכבם יהא שלום, ינוחו על משכבותם, ומתים יחיה אל ברוב חסדו, ברוך עדי עד שם תהילתו

וברכה ממקור הברכות לידידי ורעי, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, מוקיר ורחים רבנן ותלמידהון

ה"ה **גולן אליהו** הי"ו

יה"ר שיזכה לברכה והצלחה בכל מעשי ידיו וכט"ס. אמן.

לרפואת אמו מרת **סוגי שולמית** בת **חרדה** תחי'

ויהיה קונטרס זה לעילוי נשמת אביו

ה"ה **אפרים** בן **מרים** ז"ל

וכן לעילוי נשמת

הרב **ראובן ישראל** בן **ג'ויה ג'וליה** ז"ל נלב"ע ג' אדר תשע"ח

אלדד בן **יוכבד** ז"ל נלב"ע ג' אדר ב' תשע"ט **משה** בן **אסתר** ז"ל נלב"ע כ"ו כסלו

מרת **חרדה** בת **סולטן** ז"ל **מרים** בת **סאלחה** ז"ל נלב"ע כ"ז כסלו

יעקב בן **מרים** ז"ל נלב"ע כ"ד שבט

ולעילוי נשמת כל הנפטרים שאין מי שיתפלל עליהם

ולהבדיל בין החיים

להצלחה וברכה בכל הענינים, ותשובה שלמה לכל משפחת **אליהו** הי"ו, הם ונשיהם ובניהם וכל אשר להם, שפע ברכה והצלחה, ובכל אשר יפנו ישכילו יצליחו, אמן.

וכן לנדיבים היקרים והנעלים ה"ה **יוסף ורבקה ניסים** הי"ו **ובנותיהם**

ימלא ה' משאלות ליבם לטובה ולברכה, ולתשובה שלמה, ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו

ויהיה הספר לעילוי נשמת

משה בן **נענה** (חוה) **לבנה** בת **שושנה ויעקב**

לזיכרון עולם בהיכל ה׳

לעילוי נשמת

בנימין בן
רבקה
למשפחת **יחזקאל**

נלב״ע י״ב כסלו
תשפ״ב

לעילוי נשמת

גואל בן **חנה**
למשפחת **פנחס**

נלב״ע ה׳ תמוז
תשפ״ב

לעילוי נשמת

משה לוי בן
יוכבד

נלב״ע יח אדר א׳
תשפ״ב

לעילוי נשמת

רינה
בת **רחל**

נלב״ע י״ב שבט
תשנ״ט

הטיבה ה׳ לטובים

טנא ברכות

ר׳ דן ואור לי למשפחת **בן אליהו**

לעילוי נשמת

ר׳ **דוד כדורי** בן **שרה שדירה** ע״ה

בן זקן המקובלים

ר׳ **יצחק כדורי** זצ״ל

ר׳ יעקב ורחל נתנאלי

לעילוי נשמת

מאיר בן **רבקה** **ועליזה** בת **ג׳אהן**

למשפחת **נתנאלי**

ויהא רעוא מן קדם מלכא
דכל עלמא, שכל אלה
שהרימו תרומה, למען
הוצאת ספר זה לאורה,
יעמדו על הברכה, ויתמלא
כל משאלותם לטובה, מתוך
בריאות והצלחה ופרנסה
טובה